

Ганс Христіан Андерсен
в науково-освітньому просторі України
Монографія

За загальною редакцією А. М. Мартинець

Івано-Франківськ
КНУ ім. Василя Стефаника
2025

Hans Christian Andersen
in the scientific and educational space of
Ukraine

Volume of scholarly articles

Edited by A. M. Martynets

Ivano-Frankivsk
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
2025

УДК 801.82:821.113.4-3Г.Андерсен]37.091.2(477)
Г19

*Рекомендовано до друку вченою радою Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника
(протокол № 07 від 05.2025 р.).*

Автори:

М. Барчук-Галик, Ю. Вишницька Г. Гич та інші.

Рецензенти:

Павлик Надія, докторка педагогічних наук, професорка, дослідниця проекту «PUBLISH: Children's Books in the Russia-Ukraine War» Department of Global Studies, School of Culture and Society, Aarhus University Орхуський університет, Данія

Клименко Жанна, докторка педагогічних наук, професорка кафедри методики викладання іноземних мов і світової літератури Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

**Ганс Христіан Андерсен в науково-освітньому просторі
Г19 України : колективна монографія / М. Барчук-Галик, Ю. Вишне-
вецька, Г. Гич [та ін.]. Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т
ім. В. Стефаника, 2025. 184 с.
ISBN 978-966-640-582-4**

В монографії розглянуто творчість данського романтика Ганса Христіана Андерсена та можливості вивчення її у різнорівневих освітніх закладах України. У першому розділі висвітлено літературознавчі погляди науковців щодо нового прочитання творів письменника, позбавленого впливів і нашарувань зросійщених маркерів. У другому розділі запропоновано нові підходи та методики, які мали б стати ефективним інструментом у вивченні текстів Г. Х. Андерсена.

УДК 801.82:821.113.4-3Г.Андерсен]37.091.2(477)

ISBN 978-966-640-582-4

© М. Барчук-Галик, Ю. Вишневецька, Г. Гич, В. Гладишев, 2025
© Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника, 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	8
-------------------	----------

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПОГЛЯД НА ТВОРЧІСТЬ Г. Х. АНДЕРСЕНА.....	10
--	-----------

БАРЧУК-ГАЛИК Мар'яна

Г. Х. Андерсен і його фандом: феномен образу Русалочки у творчості фанів.....	11
---	----

ВИШНИЦЬКА Юлія

Гідроморфний та піроморфний коди прочитання казок Ганса Крістіана Андерсена.....	25
--	----

ДЕРКАЧОВА Ольга

«У місці квітучому...»: сад у казках Г. Х. Андерсена (на матеріалі казки-притчі «Мати»).....	37
--	----

МАРТИНЕЦЬ Алла, КАПУСТЯН Інга

Автобіографічні елементи у епічних творах Г. Х. Андерсена (на прикладі роману «Усього тільки скрипаль» та казок «Гидке кчення», «Підсніжник»).....	52
--	----

МЕГЕДЬ Ірина

«Книжка з картинками без картинок» – магічна місячна розмова від Г.Х. Андерсена.....	68
--	----

МОЧЕРНЮК Наталія

Казки Х. К. Андерсена: читати дітям не можна адаптувати.....	77
--	----

ПІКУН Леся

Особливість трансформації образу ялинкового дерева в казці Г. Х. Андерсена «Ялинка».....	88
--	----

РОЗДІЛ 2. ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ Г.Х.АНДЕРСЕНА В ОСВІТНІХ ЗАКЛАДАХ.....	103
---	------------

ГИЧ Галина

Інформаційно-методичне забезпечення літературного уроку/заняття за казкою Г. Х. Андерсена «Снігова Королева» (на прикладі технології «квітка лотосу»).....	104
--	-----

ГЛАДИШЕВ Володимир

Про роботу з художньою деталлю (образ троянди) під час вивчення казки Г. Х. Андерсена «Снігова королева».....	117
---	-----

ІСАЄВА Олена

Сучасні можливості та перспективи вивчення життя і творчості Г. Х. Андерсена у школах України, або Чому навіть у ХХІ столітті казки великого данця залишаються актуальними.....129

КВАСНИЦЯ Світлана, МАРТИНЕЦЬ Алла

Християнські цінності в казках Ганса Христіана Андерсена та їхній потенціал у освітньому процесі145

КОНДУР Оксана

Освітньо-виховний аспект творів Г. Андерсена.....154

РЕГА Данило

Можливості реалізації казок Ганса Христіана Андерсена у настільних іграх.....165

ШУЛЯР Василь

Програмно-тематичний комплекс: як його підготувати вчителів літератури (за творчістю Ганса Христіана Андерсена).....173

Відомості про авторів.....190

CONTENT

INTRODUCTION.....	8
-------------------	---

CHAPTER 1. THEORETICAL AND METHODOLOGICAL VIEW ON THE CREATIVITY OF HANS CHIRSTIAN ANDERSEN	10
--	----

BARCHUK-HALYK Mariana

Hans Chirstian Andersen's and his fandom: the phenomenon of the little mermaid image in fan creativity.....	11
--	----

VYSHNYTSKA Yuliia

Hydromorphic and pyromorphic codes for reading Hans Christian Andersen's fairy tales.....	25
--	----

DERKACHOVA Olga

«In a place of blossoms...": a garden in fairy tales by Hans Chirstian Andersen's (based on the fairy tale «The Mother»).....	37
--	----

MARTYNES Alla, KAPUSTIAN Inga

Autobiographical elements in Hans Chirstian Andersen's epic works (on the example of the novel «Only a Fidler» and the fairy tales «The Ugly Duckling», «The Snowdrop»).....	52
--	----

MEGED Iryna

"A Picture Book Without Pictures" - a magical lunar conversation by Hans Chirstian Andersen.....	68
---	----

MOCHERNIUK Nataliia

Exploring the Adaptability of Hans Christian Andersen's Tales for Today's Young Readers.....	77
---	----

PIKUN Lesia

The Transformation of the Fir Tree image in Hans Chirstian Andersen's fairy tale “The Fir Tree “.....	88
--	----

CHAPTER 2. INNOVATIVE APPROACHES TO STUDYING CREATIVITY OF HANS CHRISTIAN ANDERSEN IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS.....	103
---	-----

HYCH Halyna

Information and Methodological Support for a Literature Lesson on Hans Chirstian Andersen's Fairy Tale “The Snow Queen” (Using the “Lotus Blossom” Technique)	104
---	-----

HLADYSHEV Volodymyr

On the Use of Artistic Detail (Image of a Rose) in Studying Hans Christian Andersen's Fairy Tale "The Snow Queen"117

ISAIEVA Olena

Modern possibilities and perspectives of studying the life and work of Hans Christian Andersen in the Ukrainian schools: why do the tales of the great Dane remain relevant in the XXI st century?.....129

KVASNYTZIA Svitlana, MARTYNES Alla

Christian Values in Hans Christian Andersen's Fairy Tales and Their Educational Potential.....145

KONDUR Oksana

The educational aspect in the works of Hans Christian Andersen.....154

REHA Danylo

Possibilities for implementing Hans Chirstian Andersen's Fairy Tales in Board Games.....165

SHULIAR Vasyl

Program-thematic complex: how a literature teacher can prepare it (Based on the works of Hans Chirstian Andersen)173

Information about the authors150

FOREWORD

In the spring of 2022, as the Russian invasion of Ukraine unfolded, our work at the Hans Christian Andersen Centre at the University of Southern Denmark took on a new and deeply human dimension. Amid the uncertainty and fear, we had the privilege of helping Ukrainian scholar Inga Kapustian flee the war and join our Center. Since then, she has become an integral part of our project *Hans Christian Andersen as World Literature*, contributing vital research on the reception and translation of Andersen's works in Ukraine – before, during, and after the Soviet era.

On March 3, 2022, shortly before Inga's arrival, our project shared a reflection on Andersen and the theme of war via our Facebook page. We highlighted Andersen's tale "The Wicked Prince" (1840), which is a story not often associated with Andersen's more famous fairy tales, but one that stands as a striking allegory of tyranny and resistance. Just days later, on March 8, this story found new life in Lithuania. Inspired by our post, Ieva Steponavičiūtė of Vilnius University published an article in the news magazine *15min*, introducing the tale to a Lithuanian audience and offering a full translation. The article was accompanied by a powerful image: a reproduction of a WWII edition of "The Wicked Prince," with Vladimir Putin's face superimposed over the cover, a stark visual commentary on the tale's enduring relevance and a testament to the continuous topicality of Andersen's work.

Inga Kapustian's research has since illuminated the complex and often fraught history of Andersen's reception in Ukraine. From the 19th century onward, Ukrainian translations of Andersen's tales have been shaped by political repression, linguistic censorship, and ideological control. During the tsarist era, decrees like the Valuev Circular (1863) and the Ems Ukaz (1876) restricted the use of Ukrainian in print, forcing translators to navigate a delicate balance between cultural expression and political constraint. In the Soviet period, Andersen's tales were widely disseminated, but often in censored or ideologically adapted forms. Religious motifs were systematically removed or replaced, and translations were

frequently mediated through Russian, reflecting broader policies of Russification and cultural control.

Yet despite these challenges, Andersen's stories endured. Ukrainian translators and scholars – among them Mykhailo Starytskyi, Marko Vovchok, Oksana Ivanenko, and others – found ways to preserve the moral and imaginative power of his tales. Kapustian's work reveals how these translations were not merely linguistic acts, but cultural negotiations infused with pedagogical, national, and even spiritual significance. Her research underscores how Andersen's tales became part of Ukraine's literary heritage, even as they were reshaped by the forces of empire, ideology, and resistance.

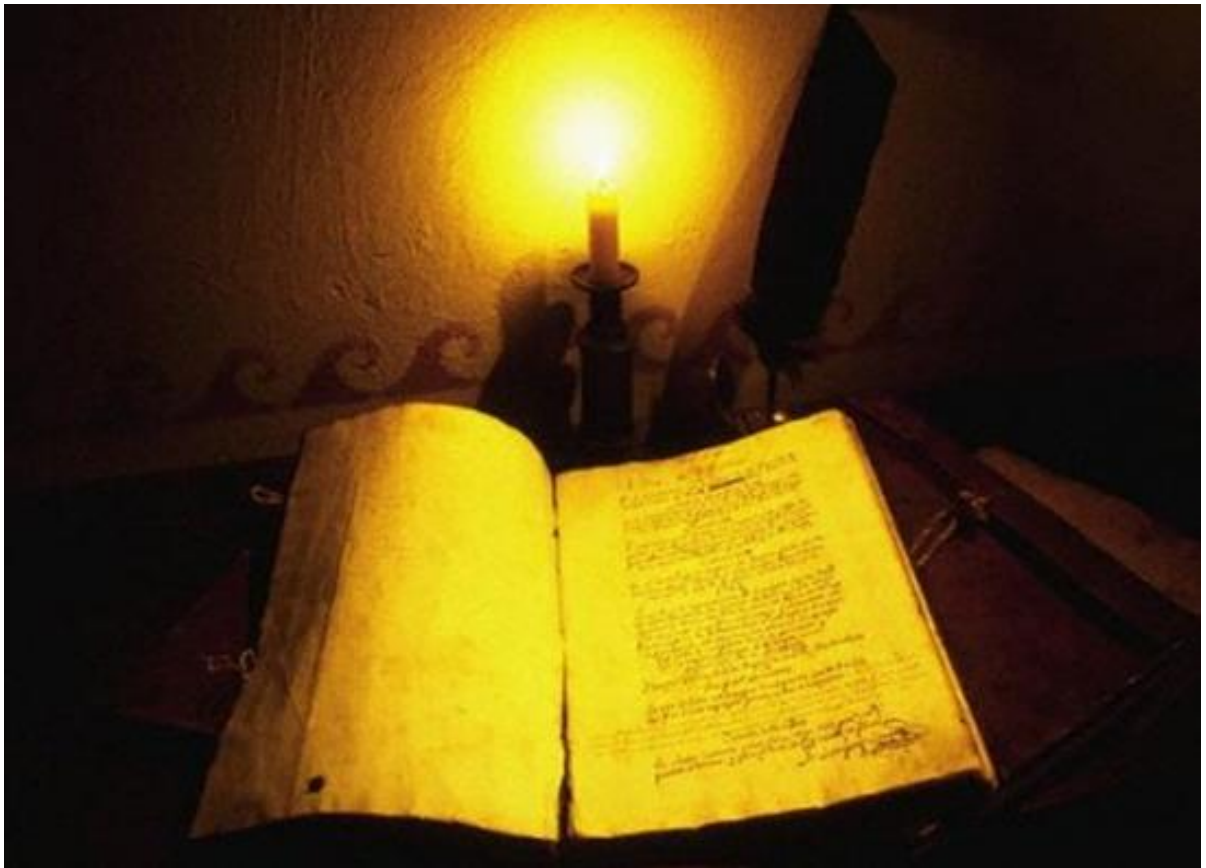
This book is more than a literary publication. It is a curated collection of essays and reflections that delve into the enduring relevance of Hans Christian Andersen's fairy tales. The contributors explore his stories not only as imaginative narratives but as cultural texts rich with pedagogical, ethical, and philosophical significance. Through literary analysis, educational perspectives, and moral interpretation, the volume examines how Andersen's tales continue to shape values, inspire critical thinking, and foster empathy across generations.

In doing so, the book highlights Andersen's unique ability to speak to both children and adults, to address the timeless themes of justice, kindness, suffering, and hope. It invites readers to consider how these tales can be used in educational settings, how they reflect and challenge societal norms, and how their messages resonate in times of peace as well as conflict.

Born in 19th-century Denmark, Andersen's stories have long since transcended their origins. This volume stands as a testament to the power of literature to cross borders, to resist oppression, and to inspire hope. May it serve as a bridge between cultures – and as a reminder that even in the darkest times, stories can be a source of light.

Torsten Bøgh Thomsen
Head of The Hans Christian Andersen Centre
University of Southern Denmark
May 2025

**РОЗДІЛ 1.
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ПОГЛЯД НА
ТВОРЧІСТЬ Г. Х. АНДЕРСЕНА**

**CHAPTER I.
THEORETICAL AND METHODOLOGICAL
VIEWS ON THE CREATIVITY OF HANS
CHRISTIAN ANDERSEN**

Mariana Barchuk-Halyk

**HANS CHIRSTIAN ANDERSEN'S AND HIS FANDOM: THE
PHENOMENON OF THE LITTLE MERMAID IMAGE IN FAN
CREATIVITY**

Abstract

This article analyzes the characteristics of the fandom that has developed around the works of Hans Christian Andersen. It defines the essential terminology related to fandom and outlines the main areas of its activity. Specifically, the article examines English-language fanfictions inspired by the fairy tale "The Little Mermaid" to analyze the predominant themes in the secondary literary works – fan fictions created by the English-speaking Andersen fandom community.

Key words: *Hans Christian Andersen, fandom, fan, fan fiction, The Little Mermaid*

Мар'яна Барчук-Галик

**Г. Х. АНДЕРСЕН І ЙОГО ФАНДОМ: ФЕНОМЕН ОБРАЗУ
РУСАЛОЧКИ У ТВОРЧОСТІ ФАНІВ**

Анотація

У статті проаналізовано тексти фандомної творчості, що виникли на основі творів Г. К. Андерсена. Визначено ключову термінологію, пов'язану з феноменом творчості фанів, а також окреслено базові аспекти фандому як культурного явища. У статті досліджено англomовні фанфікшени (фанфіки), натхненні казкою «Русалочка», з метою аналізу головних тем у тзв. «вторинних літературних творах» – фанфіках – англomовної фанатської спільноти Г. К. Андерсена.

Ключові слова: *Г. К. Андерсен, фандом, фан, фанфікшени, Русалочка*

In global art, there exists a cohort of artists whose works are not only a source of inspiration or aesthetic pleasure but also of ceaseless search, rereading, and reinterpretation for readers. In contemporary scientific research in literature, culture, and psychology, a plenty of texts often – mistakenly – considered merely children's literature becomes a universal resource for reinterpretation by adults. Hans Christian Andersen is an artist who created timeless universal works that have become an integral part of European culture. It is sensible to begin acquainting oneself with the work of the world's most famous storyteller primarily

through his fairy tales in childhood (it is no coincidence that the most prestigious award in the field of children's literature is named after H.C. Andersen). It is undoubtedly worthwhile to return to his work at various stages of adulthood.

Especially significant, resonant, and relevant works have such a profound impact on readers that they lead to the so-called "secondary creativity" – the subculture of fandom. Before we proceed to analyze the fandom dedicated to Andersen's work, it is necessary to clarify the basic terminology. The term "fandom" (from English "community of fans") in modern broader understanding denotes a community of enthusiasts of a cultural phenomenon, artistic direction, or hobby, more narrowly – of a book, film, series, etc., and the gathering of supporters around a person, creativity, a work/series of works or characters.

Originally, fandom referred to fans of the science fiction genre, but this concept has since expanded. Less commonly, the word fandom defines a collection of fans' secondary creativity focused on a work or the alternative world described in one or several works. Depending on the object, fandom often becomes part of a subculture, has its system of values, external common features – attributes, slang, or elements of meta-language, websites, publishers, such as punk rock, role-playing games. A phenomenon is cosplay-stylized clothing and accessories to achieve maximum visual resemblance to a character. In Andersen's fandom, the Snow Queen costume takes precedence in cosplay. It can be the other way around: the existence of a stable fandom around a phenomenon or hobby without involving the subculture system, such as music fandoms, art fandoms, gamers, graffiti artists, etc.

In fandom, supporters are called fans; they create internal societies named fan clubs (common in sports, music, and cinema), create visual art samples called fan art. Another term from the realm of fandom, "fan zone" (a zone for placing fans), etc., means these concepts have extended beyond community members' usage, expanding their meanings. The key theme in the word "fans" is the notion of a community of people united by common passions, interests, or ideas. Thus, "fan" is a lexeme that productively creates derivative concepts. In linguistic

practice, Ukrainians often confuse and/or equate the concepts of “fan” and “fanatic” as they consider them synonyms. The semantic features of these lexemes are revealed through their etymology. Hence, there are two versions: the word “fan” derives from the Latin adjective “fanus” – “initiated”, “consecrated”, related to the noun “fanum” – “sanctuary”. The antonym to “fanus” is the adjective “profanes” – “uninitiated”, “not admitted to religious secrets” (from Latin “pro” – “before” and “fanum” – “sanctuary”) [1].

Fans typically exhibit solidarity, mutual support, and respect as they belong to a community within the same emotional or value sphere, such as sports, hobbies, or art. Conversely, those who do not share similar affections or values are immediately positioned as outsiders or uninitiated, that is, profanes. Generally, the term “profane” is used to mean “1. a person who is uninformed in any field, an incompetent person. 2. In Ancient Rome – someone who is not allowed to enter a temple”.

However, there is another version of the word's origin: from the Greek “Φανατισμός” which translates as “blind faith”, meaning a person who blindly believes in something, primarily in a religious sense. This lexeme acquires additional connotations in Latin – “fanaticus,” which means “obsessed” [1]. From the dictionary definitions, one can conclude that a fanatic is an obsessed person with intolerant views toward others, incapable of thinking critically and objectively assessing reality.

This etymological research underscores the necessity of distinguishing between the lexemes “fan,” “fanatic,” (noun) and “fanatic” (adjective). Despite certain similarities among the lexemes, and despite most speakers considering them synonyms, they are not, as not all fans and fanatics are fanatics. Moreover, based on etymology, the different semantic connotations are evident – the lexeme “fan” originates from the Latin “fanus” meaning “consecrated, initiated” (a person possessing knowledge), while the lexemes “fanatic” and “fanatic” – from the Greek “φανατισμός”, later expanded in meaning in Latin [1], as a person obsessed with someone/something. The words fan – fanatic can be arranged by the intensity

of the emotional component and the degree of the subject's concentration about fascination. The lexemes fan and fanatic/fanatic should not be used as synonyms or equivalents.

In contemporary culture, fandom often congregates around an author and his work or creativity. Thus, international fandoms around the literary works of J.R.R. Tolkien, Andrzej Sapkowski, G. Martin, and others are extensively popular, with the Harry Potter fandom, a character created by English writer J.K. Rowling, taking precedence. It is in these fandoms that one of the most characteristic features is the presence of fans' secondary literary creativity, known as fanfiction. From English "fan fiction" – "an amateur work based on an existing original literary work", that is, a de facto reinterpretation of the original source – the so-called "canon", around which derivative work or apocrypha is created.

Important for understanding the phenomenon of fanfiction is that the main body of fans' creativity (including fan art) is created on a non-commercial basis, with minor exceptions¹, hence the author of fanfiction – a fic writer – must state a disclaimer at the beginning of their work renouncing rights to the characters/world of the work. Among fans, the slang term "fanfic" is often used to denote fanfiction.

Some authors do not consider their works fanfiction, although they de facto are created as fanfiction. American writer Alexandra Ripley with the book "Scarlett", which is a continuation of the novel "Gone with the Wind" by Margarethe Mitchell, is a vivid example of a phenomenon where fanfiction gained popularity among the public and brought dividends to its creators. From fanfiction began the literary careers of contemporary American writers such as Cassandra Clare, author of the popular series "The Mortal Instruments", who debuted as a fic writer in the Harry Potter with famous trilogy about character Draco Malfoy; "The Lord of the Rings" fandoms; Meg Cabot, author of "The Princess Diaries", who created fanfics based on "Star Wars". Another American writer, E.L. James, whose series "Fifty Shades of Grey" caused significant resonance, initially created a

¹ For instance, doujinshi are amateur publications in Japan devoted to the manga genre. In this country, the creation of derivative continuations based on an existing work is not considered a violation of copyright. More details can be found here: <https://www.doujinshi.org/>

fanfic-novel in the “Twilight” fandom (based on the works of writer Stephanie Meyer) with the title “Master of the Universe”, which she later renamed, removed the names Bella Swan and Edward Cullen, and carefully eliminated references to vampires.

The fandom surrounding the works of H.C. Andersen can be categorized into fan art, fan fiction, and derivative plots based on his most popular fairy tales, specifically identifying works such as “The Little Mermaid”, “The Snow Queen”, “The Ugly Duckling”, “Thumbelina”, and “The Little Match Girl”. These tales have been the source of numerous cinematic adaptations globally, including adaptations by the Walt Disney Corporation, which have provided alternative continuations in animation, notably “The Ugly Duckling” (1931), “The Little Mermaid” (1989), and “The Little Matchgirl” (2006). Films, series, and animations have greatly popularized alternative fairy tale endings, informally solidifying the success of fan fiction among the public. Distinct from earlier adaptations is the animated musical fantasy film “Frozen” (2013), which, although inspired by “The Snow Queen” as the creators of the film note, stands as an independent original work [13].

To exemplify the thematic characteristics of fandom creativity, it is advisable to focus on one type, such as fan fiction, and one source material, as it is impossible to cover the entire diversity of fans’ literary creativity in a brief exploration. “The Little Mermaid” is chosen for this purpose, as it brought H.C. Andersen international fame and recognition when first published in 1837. The original Danish title, “Den Lille Havfrue”, literally translates to “The Little Sea Maiden”.

The narrative of this fairy tale is tragic – the youngest daughter of the sea king, a young mermaid, falls in love with a human prince whom she saves during a shipwreck, but the prince remains unaware of her role in his rescue. Her desire to be near the prince and to obtain an immortal soul is so intense that she sacrifices her beautiful voice in exchange for a pair of human legs from the sea witch. The condition for acquiring human form involves constant suffering on land for the

Little Mermaid, the impossibility of returning to the sea, and her death should the prince marry another, to which she consents. The Little Mermaid reaches the prince's palace, but he does not fall in love with her, perceiving her only as a beautiful mute dancer, not as a potential wife. Soon, he marries a princess whom he believes to be his rescuer. For the Little Mermaid, this means that at dawn after the prince's wedding, she will turn into sea foam. In despair, her sisters exchange their magnificent hair with the sea witch for a knife and bring it to their youngest sister, begging her to kill the prince after his wedding to the princess before sunrise, to sprinkle his blood on her legs which will then fuse back into a fish tail, allowing her to return to the ocean depths. However, the Little Mermaid rejects this plea and at dawn, with the first rays of the sun, throws the knife into the sea. She does not turn into sea foam but becomes one of the air spirits, seeking to earn an immortal soul through her service to humanity, as promised, and eventually enter the Kingdom of Heaven.

The image of the Little Mermaid in European culture is not only a symbol of selfless sacrificial love but also of consciousness evolution, the aspiration for self-transformation, symbolizing faith in a higher calling and readiness to pursue it to the end. This profound image, phenomenally powerful in its dramatic intensity in a fairy-tale dimension, has spawned numerous interpretations in global fandom creativity. Analyzing the body of English-language fan fiction, it is notable that fandom creativity based on Disney's animated movie about Ariel is increasingly competing with Andersen's original fairy tale.

Disney's animated film remains the most popular fan fiction movie in contemporary culture, primarily because of its happy ending – the red-haired sea princess Ariel marries Prince Eric, the spells of the Sea Witch Ursula are broken, and Ariel's voice is restored. The orientation towards a child audience and the mass culture's inclination towards happy endings prompted the film's creators to abandon Andersen's tragic ending. The popularity of the movie led to a TV series and a sequel, "The Little Mermaid II: Return to the Sea" (2000), which continues the story where Ariel and Eric have a daughter, Princess Melody, and a prequel,

“The Little Mermaid: Ariel’s Beginning” (2008), which describes Ariel’s early years in the palace of the sea king Triton. This phantasmal adaptation features an extensive branching of characters, an alternative plot, and new additional characters (Melody, Morgana, Sebastian the crab, Flounder the tropical fish, etc.). Ariel, unlike her prototype, is portrayed as good-hearted, open, curious, and brave, yet unlike the original, she is cheerful and possesses a sense of humor. Despite the plot's twists, she lacks the traits of a dramatic character [14].

The long-awaited and simultaneously resonant event was the film adaptation of “The Little Mermaid”, featuring Halle Bailey, based on Hans Christian Andersen's fairy tale, which premiered in 2023. The film elicited both praise and critical remarks from fans of the Little Mermaid story, further evidencing the enduring popularity of the Danish storyteller’s legacy and the character of the Little Mermaid itself.

Beyond films and animations, adaptations span across musicals, ballets, anime, manga, comics, graphic novels, and video games dedicated to “The Little Mermaid” often deviating significantly from the original [14]. However, it is worthwhile to examine more closely the genre of fan fiction, which stays closest to the original literary work² [12]. To understand the phenomenon of the fan fiction corpus, it is pertinent to note that English-language fan fiction based on the Harry Potter books, the most popular and extensive, comprises almost 700,000 works.

Common themes in fan fictions include strong protagonists, alternative plots, alternative endings, angst – dramatic/tragic conflicts and the spiritual suffering of the character, and dark heroes who evolve from positive figures to antagonists

² Overall, fanfiction has a number of parameters that are mandatorily listed at the beginning of the text, a kind of "passport": size – depending on the page volume – maxi (from 70 pages), midi (from 20 to 70 pages), mini (from 1 to 20 pages), drabble (a snippet or brief sketch), vignette (description of a brief event), ficlet (approximately 100 words); pairing, i.e., the relationship between characters – gen (from English, General audience), where romantic relationships are not fundamental, het, slash, or femslash (where romantic relationships and the gender of the partners are fundamental); by connection to the original – AU (Alternative Universe) where characters act in an alternative world far from the canon, non-AU where characters are roughly within the canonical world, meaning there is a likelihood that events described in the fanfic could have occurred; by character nature: OOC (Out of Character), meaning character traits and behavior are far from canonical, or "in character" – maintaining canonical character traits. Age restrictions for reading fanfiction are significant – from G (General) for all audiences without restrictions, PG (Parental Guidance) – restricted for a younger audience, R (Restricted) – may include violence, inappropriate language, etc., NC-17/21 (No Children) – works that may contain content shocking for readers aged 17-21. All these parameters are specified by the fic writer. See more details: <https://www.wattpad.com/170188425-the-ultimate-guide-to-a-everything-fanfiction-x>

(such types of fan fictions are called darkfic). In all fan fictions, authors seek to discover new motifs for a deeper understanding of characters, expand the existing world/plot, conduct meticulous analysis of the characters' life circumstances, create "probability theories" – "what if" scenarios, or introduce radical changes to the plot.

The methodology for selecting texts for analysis involved works by fanfiction writers on the English-language site Fanfiction [10], specifically within the Little Mermaid fandom rated for selection based on the highest popularity among fandom sites (a typical approach for sourcing texts in a fandom). It is deemed appropriate to characterize several of the most interesting and valuable fan fictions in terms of plot and character issue analysis.

The fan work "The Little Mermaid Alternative Ending" [9] presents an alternative ending: Little Mermaid kills the prince, regains her tail, and leaps back into the sea. This fanfic explores the Little Mermaid's reflections on the prince's decision to marry another princess, which she perceives as a betrayal of her own love. Authors of fan fiction often seek such twists to expose the so-called "darker side" of the main character, prompting readers to reevaluate established perceptions of the protagonist. In this instance, the Little Mermaid chooses to kill the prince as a means of self-preservation.

The fan fiction "Distorted Tales: Blood and Scales" [6] resonates with this alternative ending. In a chilling turn of events, the Little Mermaid cold-bloodedly kills the princess, punishing her for taking the prince away. When the prince awakens, he is initially unaware of what has happened. Using the princess's blood, the Little Mermaid writes words that reveal the grim truth to the prince. Devastated, he faces his fate as the Little Mermaid stabs him with a dagger, then reverts to her mermaid form, and returns to the sea.

Considering Hans Christian Andersen's original text, the Little Mermaid's profound spiritual journey and her deep, humanistic compassion, such an outcome seems implausible, making this alternative narrative even more intriguing. These

fan fictions, known as “darkfic”, are rare in the Little Mermaid fandom and this example is particularly noteworthy.

Fiction “A Tale of Sorrow” [5] is narrated in the first person, guiding the reader through the narrator's emotions and experiences. The story uniquely envisions the mermaid as enchanted into a figurehead on the bow of a ship. The reasons for her enchantment and the identity of the enchanter remain unknown. She is effectively a wooden sculpture that is alive, possessing her own thoughts, memories, and a longing to make even the slightest sound. She despises the ship's crew but internally prays to God for the aquatic inhabitants of her underwater world, which she deeply misses. Through hints, we learn of her love and betrayal, her youthful commitment to the sea king, and her role as a mother praying for her children. From the heroine's monologue, it becomes clear she always yearned for something beyond the familiar, earning her the title of a “free spirit” among sea dwellers. The narrative hints at a tragic end – her desire to transcend the established norms of the sea kingdom appears to have led to her curse. The transformation into a wooden statue serves as a punishment for her difference and love of freedom, leaving the reader with a profound sense of the mermaid's tragic fate.

The climax awaits the reader in the final paragraph, which illuminates the secret of the enchanted mermaid – she is the Little Mermaid's mother, who sees the continuation of her free-spirited desires in another free spirit, whom we recognize as the Little Mermaid herself. Given the description of the young mermaid's red hair, the author of the fan fiction hints at the image of Disney's Ariel. The fan fiction leaves many questions for the reader, suggesting that the Little Mermaid's distinctiveness, readiness to follow her own choices, courage, and desperation are inherited from her mother.

This unusual storyline is rare but not unique: a fan fiction titled “Fishes among the Trees” [7] offers a narrative from the perspective of sea witches who envy the beauty of the mermaids but possess their own magic, belonging to both the overwater and underwater worlds. The first story details a meeting between the

Sea Witch and the Little Mermaid, who asks for legs in exchange for her voice. The second tale tells of a girl who approaches the witch, as readers could recognize the daughter of the Sea Witch living on land. In the girl who comes with a request to Sea Witch daughter, we recognize the daughter of the Little Mermaid, meaning the prince loved her mother, married her, and they lived happily. However, their daughter, a princess, with the half human and half mermaid origin, could not find her place in the human world and asks the witch for a potion - again - to live in the sea. The witch agrees. The story is repeat. The third story occurs at the seabed where the door of the sea witch's abode opens to a mermaid. The witch is ready to hear any request, except one – the granddaughter of the Little Mermaid asks to learn how to become a sea witch.

This new plot about a rebellious spirit living through three generations of royal daughters – the Little Mermaid, her daughter, and granddaughter – all rebel against the lives destined for them, all seeking their true selves at the cost of great suffering.

The complex narrative offers readers an adventurous fan fiction with a tangled alternative plot titled “Of Love and Sacrifice”[8]. The story begins unusually – Prince Antoine de Saint-Gotharde, his wife the princess, and the Little Mermaid witness a murder. The prince kills a masked stranger who, before dying, tells him strange things – alleging that a young girl from his retinue is a sea princess, the mermaid who saved his life. It is understood that the prince is married to a princess from a neighboring kingdom because he believes she saved him during a shipwreck. The mermaid, who is still alive and even has a voice, is portrayed as a tender, empathetic, sacrificial being with long blonde hair. A notable trait of her personality is her sacrificial nature – when Prince Antoine decides to marry because he believes the princess saved him, the Little Mermaid does not stop him, although she can speak. Her philosophy is one of acceptance; she is not a fighter.

In contrast, the princess is a fighter for her interests, so eager to marry the prince that she fabricates a story about his rescue, manipulating his sense of moral

obligation. The princess realizes that the prince is not in love with her but is prepared to live in a lie.

The key differences from the original also include the fact that the Little Mermaid not only speaks but also does not perish when the prince marries the princess: an invented secondary character, a stranger who deeply loves the Little Mermaid, dies in her place – a life for love, thus making such a substitutionary sacrifice possible. Notably, the Little Mermaid is unaware of this and does not understand why she is alive. Paradoxically, she does not seek to find out this unusual phenomenon; she simply wants to spend more time near her beloved prince.

The image of the Witch is particularly fascinating – readers learn the name of the slain stranger from her; she speaks to the prince as an equal. Unsurprisingly, she embodies fate and destiny, helping the Little Mermaid obtain human legs and accepting the sacrifice of devoted to the Little Mermaid man, confirming the truth about the Little Mermaid's origins and nature to the prince, and ultimately saving the Little Mermaid by returning her tail, as readers understand from the story's conclusion. The terrestrial, rather than maritime, the Witch is far less cruel than in Andersen's tale. She understands the futility of the expectations of the Little Mermaid, the prince, and the princess – the reader sees her both as a participant and an observer in the story.

The conflict in the fan fiction occurs when the prince discovers the truth about the Little Mermaid and realizes that he has made an irreparable mistake – marrying the princess out of a sense of duty, because he considered her his savior. At a ball, the prince realizes how complicated his life will be due to a loveless marriage and when he hears the princess confirm the lie she invented about his rescue, the fan fiction author encapsulates the prince's despair in one phrase: "Antoine, however, may have married the wrong princess" [8].

The prince's dilemma is well conveyed; although he learns the truth, as the kingdom's first knight he must keep his promise and marry the princess. He asks the witch and the witch returns the Little Mermaid to the sea – thus, they were

never destined to be together, as the prince is bound by word and marriage to the princess, though he falls in love with the Little Mermaid.

Readers could meet the main characters at a most emotional moment very cinematically: the prince's internal struggle between love and duty, the princess's fear that the prince will choose the Little Mermaid, and the Little Mermaid's hopeless tears, knowing the prince's character and understanding that between feelings and promise, he will choose the last one. At least, this honorable act reconciles the reader with the prince.

The portrayal of the Little Mermaid is ambivalent – on one hand, she is empathetic and loving; on the other, she is overly fixated on the prince and oblivious to everything else. In the world of humans, she is present-yet-absent, not truly part of it, and the reader keenly feels that the Little Mermaid is doomed to an unhappy ending.

Notably, a common trait in fan fiction stories often aligns with the original Andersen tale – the absence of a happy ending, consistent with the generally somber mood of the Andersen fairy tale. Despite all changes in the plot, the Little Mermaid faces a tragic end. This attests to a fundamental understanding of H.C. Andersen's story as inherently tragic, where not only the Little Mermaid's hopes and aspirations are unfulfilled, but often those of other characters as well. In fan fiction, this tendency towards a certain fact is referred to as a “fandom myth” [10], which may be partly present in the “canon” or entirely fabricated, yet it reflects a shared idea or vision among fic writers, namely the inescapability and doom of the characters. This is corroborated by the thematic definition of most fan fics – drama or angst [10].

Regarding the image of the prince in the fandom, there is a clear “fandom character image” [10], a composite image of the character as portrayed by the authors of most fan fics, which in some cases can significantly differ from the image of this character in the original “canon”. This fandom image of the prince can be characterized as negative; he is depicted as a weak, shortsighted man, incapable of recognizing the true beauty of the Little Mermaid's soul, thereby

dooming her through his flawed actions or inaction. While the original work does not attribute these negative traits to the prince as the fic writers have, it seems evident that the creators of fan fics perceive in this character Andersen's underlying thought – truly, the prince and the Little Mermaid belong to different worlds, primarily spiritual, and thus naturally have no chance of meeting in the same realm.

In literary studies, fan fiction traditionally does not undergo analysis as it is considered pseudo-literature. However, this distinctly unique phenomenon can be called a sort of “literary iceberg” since it contains valuable texts with original authorial perspectives, dramatic plots, and profound reinterpretations of the existing canon. The existence of a whole stratum of artistic works, literary fan fiction, and the popularity of the Andersen fandom not only underscores the relevance of his works today but also encourages repeated deep dives into the unique atmosphere of the texts of beloved Danish writer.

References

1. **Cambridge Dictionary**
URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/fan>
2. **Charlton T. Lewis, An Elementary Latin Dictionary**
URL:
<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0060:entry=fanum>
3. **Charlton T. Lewis, An Elementary Latin Dictionary (profanus)**
URL:
<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0059:entry=profanus>
4. **Fandom**
URL: <https://www.fandom.com/>
5. **Fanfiction works: A Tale of Sorrow**
URL: <https://www.fanfiction.net/s/4737933/1/A-Tale-of-Sorrow>
6. **Fanfiction works: Distorted Tales: Blood and Scales**
URL: <https://www.fanfiction.net/s/8469808/1/Distorted-Tales-Blood-and-Scales>
7. **Fanfiction works: Fishes Among the Trees**
URL: <https://www.fanfiction.net/s/9107305/1/Fishes-Among-the-Trees>
8. **Fanfiction works: Of Love and Sacrifice**
URL: <https://www.fanfiction.net/s/5589569/7/Of-Love-and-Sacrifice>

9. **Fanfiction works: The Little Mermaid Alternate ending**

URL: <https://www.fanfiction.net/s/8409457/1/The-Little-Mermaid-Alternate-ending>

10. **Fanfiction.com**

URL: <https://www.fanfiction.net/>

11. **The Fanfiction Glossary**

URL:

<http://web.archive.org/web/20080124032900/http://www.subreality.com/glossary/terms.htm#R>

12. **The Fanfiction Glossary (Wattpad)**

URL: <https://www.wattpad.com/170188425-the-ultimate-guide-to-a-everything-fanfiction-x>

13. **The Frozen, Disney**

URL: <https://frozen.disney.com/>

14. **The Little Mermaid Adaptations**

URL: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_The_Little_Mermaid_adaptations

ГІДРОМОРФНИЙ ТА ПІРОМОРФНИЙ КОДИ ПРОЧИТАННЯ КАЗОК ГАНСА ХРИСТІАНА АНДЕРСЕНА

Анотація

Розвідку присвячено реконструкції гідроморфної і піроморфної моделей міфосвіту казок Ганса Христіана Андерсена. Першоеlementи буття «вода» і «вогонь» репрезентовано у творах на міфологічних зрізах символів, хронотопів, локусів, передвісників, психологічних асоціативів, атрибутів, знаків, ключовим серед яких є часопростір. Казки Андерсена експлікують різні типи хронотопів, як-от хтонічний, інфернальний, едемський, ілюзорний. Домінантними мотивами, що відтворюють амбівалентну природу образів, є мотиви креації, руйнації, зцілення, ув'язнення, звільнення тощо. «Вода» і «вогонь» також виступають як поліфункціональні образні координати, виконуючи регенеративну, терапевтичну, патогенну, (ре)креаційну тощо функції.

Ключові слова. *гідроморфна модель, піроморфна модель, міфологема, хроноп, художній образ, мотив.*

Yuliia Vyshnytska

HYDROMORPHIC AND PYROMORPHIC CODES FOR READING HANS CHRISTIAN ANDERSEN'S FAIRY TALES

Abstract

This study is dedicated to reconstructing the hydromorphic and pyromorphic models of the mythological world in Hans Christian Andersen's fairy tales. The primordial elements of existence – “water” and “fire” – are represented in the works through mythological layers of symbols, chronotopes, loci, harbingers, psychological associations, attributes, and signs, with the key element being the spatiotemporal dimension. Andersen's tales present various types of chronotopes, such as chthonic, infernal, Edenic, and illusory. Dominant motifs that reflect the ambivalent nature of the images include creation, destruction, healing, imprisonment, liberation, and others. “Water” and “fire” also serve as polyfunctional figurative coordinates, fulfilling regenerative, therapeutic, pathogenic, and (re)creative functions, among others.

Key words: *heteromorphic model, pyromorphic model, mythologeme, chronotope, artistic image, motif, isomorph*

Метою розвідки є реконструкція гідроморфної і піроморфної моделей індивідуально-авторських світів Ганса Христіана Андерсена на матеріалі його казок. «Цеглинами» таких моделей є художні образи, проаналізовані на міфологічних зрізах хронотопів, символів локусів тощо.

Піроморфну міфомодель у казках Ганса Христіана Андерсена представляють образи кресала, золота, сонця, вогнища / багаття.

Кресало з однойменного твору є атрибутом потойбічного світу, адже знайти його можна лише на нижньому щаблі світового дерева, ізоморфом якого виступає «самісінький низ» дупла старого дерева. Долішній рівень світового дерева – дерева життя і смерті, дерева (пі)знання – відтворює універсальну модель світу з її подвійним і потрійним кодами: світло – темрява, три монети, три собаки тощо, з її виструнченою, гармонійною побудовою, з її прописаним регламентом (заборон, умов, правил). Так, часопростір нижньої частини цієї світової моделі просторово нагадує лабіринт: *«Коли дістанешся самісінького низу в дереві, ти опинишся у великому підземному ході <...>»* [1, с.13]. Герметизацію цього впорядкованого простору підтримують троє дверей, які замикаються й відмикаються зовні, а забезпечують охоронці скринь зі скарбами – собаки (ще одна потрійна мотрійка: скриня – кімната – дупло). Pars pro toto зооморфних охоронців підземного царства є певним семантичним дублікатом скарбів, які ті оберігають. Так, очі першого собаки-охоронця – *«завбільшки, як чайні чашки»* – геометрично повторюють мідні гроші першої кімнати, очі другого – *«як млинарські колеса»* – тотожні сріблу, очі третього – *«як “Кругла вежа”»* – подібні до золотих монет. Градація розміру очей ідентична градації вартісності монет (від меншого розміру очей / від нижчої вартості грошей до найбільшого розміру очей / до найвищої за вартістю монети). Так само наростає в тексті казки й семантика світла: світло від *«кількох сотень ламп»* у великому підземному проході підсилюється блиском мідних, срібних і золотих монет і вибухає феєрверком вогню від кресала. Саме кресало виступає мірилом соціальних взаємин між людьми (є

кресало – є гроші – є повага оточення: *«знову солдат перебрався в прекрасні кімнати, став знову носити багатий одяг, і всі його друзі відразу його пізнали і полюбили знову»* [1, с. 17], є атрибутом носія таких чеснот, як хоробрість, кмітливість, авантюризм, здатність ризикувати. Одночасно кресало стає для солдата провідником на шляху ініціації до мети (розбагатіти, побратися з принцесою). Ініціаційний шлях солдата відтворює усі три етапи: відокремлення від соціуму (підземний світ, куди можна потрапити через дупло й за допомогою мотузки як медіаторів між світами), проходження низки випробувань (здебільшого це усунення шкідників або незгодних (відьом) чи тих, хто несе загрозу життю (судді, радники, король з королевою) і бенкет / весілля з принцесою як нагорода за випробування, які треба було подолати. Кресало осмислюється також як психологічний асоціатив серця, внутрішнього вогню, душевного світла, адже перемагає кохання й гармонія: *«Принцеса вийшла із свого мідного замка і стала королевою, чим була дуже задоволена! Весільний банкет тривав цілий тиждень, і собаки теж сиділи за столом і лупали очима»* [1, с. 19].

У казці «Нове вбрання короля» *«золото»* означає простір ціннісних орієнтирів: збрехати = вдати, що відповідаєш посаді, яку обіймаєш; сказати правду = зізнатися у власній глупоті, інакшості (старий міністр: *«Невже я дурний? <...> Невже я непридатний для своєї посади? Ні, ніяк не можна признаватися, що я не міг побачити тканини!»* [1, с. 21]; поважний сановник: *«Адже я не дурний, <...> значить, я не придатний для моєї посади? Це дуже дивно! Але нехай про це хоч ніхто не дізнається!»* [1, с. 22]; король: *«Чи я дурний? Чи нездатний бути королем?»* [1, с. 22]. Нездатність побачити очевидне (що насправді немає ні тканини, ні процесу пошиття й готового королівського вбрання) є віддзеркаленням внутрішньої сліпоти як наслідку засліплення золотом. Золото (що в тексті імплікується блиском шовку, *«легкого, як павутиння»* [1, с. 23], барвами і візерунками нового вбрання короля) овиявлює внутрішню пустку всіх, хто співає улесливі дифірамби порожнечі. Золото стає маркером симулякризації соціуму, де

брехня править балом і перетворює суспільство на натовп сліпців, що бачать знак з порожнім референтом: незрівнянне нове вбрання короля осмислюється як абсолютний симулякр.

Нищівну природу (як одну з двох координат амбівалентності) виявляє вогонь у казці про непохитного олов'яного солдатика. Вогонь розгортає міфосценарій кінця, у якому суб'єктом, що знищує солдатика, виступає один із хлопчиків (дії якого казкар-наратор потрактовує як провокацію-підмову *«гнома з табакерки»* [1, с. 39]; сакральним жестом із семантикою руйнівної дії є схоплення і кидання у вогонь; руйнівним локусом є палаюча піч, а результатом такого спалення стає *«олов'яне серце»*, що репрезентує протилежний смерті концепт – кохання, таким чином обертаючи кінець на початок, смерть на життя (сенситивним знаком у тексті є також образ почорнілої, як вугілля, троянди, яка залишилася після маленької балерини). Так вогонь, руйнуючи фізичне (солдатик розтанув і перетворився у грудочку, а балерина *«запалала яскравим полум'ям – і її не стало»* [1, с. 39], творить духовне (вічне кохання). Подібне ретранслює і вогонь в казці *«Дикі лебеді»*. Нищівне вогнище, на якому мали спалити *«відьму»* Елізу, перетворюється на дивовижний сад, коли Еліза звільняє від відьомських чар братів-лебедів, одягаючи на них зв'язані з кропиви панцирі: *«чудовий аромат ніби від безлічі троянд наповнив повітря. Це кожне поліно, заготовлене для вогнища, пустило коріння та паростки і перетворилося в великий високий кущ з червоними трояндами. Між ними, угорі, з'явилася чарівна біла квітка. Вона блищала, як зірка»* [1, с. 55].

Гідроморфну міфологічну модель репрезентують у казках Андерсена образи дощу, сліз, озера, моря, струмка, болота, магічного напою, крові.

Так, у *«Принцесі на горошині»* *«злива»* виступає незвичним (а відтак ненадійним й оманливим) атрибутом принцеси (*«За брамою стояла принцеса. Матінко рідна! Який вона мала вигляд під дощем та вітром! Вода збігала по її волоссі і по платтю на носки її черевиків і витікала з-під каблуків, а вона казала, що вона справжня принцеса»* [1, с. 25]), так і

ініціаційним хронотопом: саме в час страшної вечірньої негоди, коли *«гуркотів грім, спалахувала блискавка, а дощ лив як з відра»* [1, с. 25], стара королева перевіряє принцесу на справжність за допомогою горошини, підкладеної під двадцять матраців і двадцять пухових перин.

Таку саме роль часопростору ініціації відіграє вода і в казці «Непохитний олов'яний солдатик». Злива провокує початок випробувань: олов'яний солдатик пливе в газетяному човнику рівчаком, натрапляє на мостову перешкоду, зустрічає величезного пацюка-митника / прикордонника, який вимагає показати паспорт, стикається із загрозою великого каналу, тоне після втрати плавзасобу (розмоклий паперовий човник перекидається), потрапляє до черева великої риби). Злива, рівчак, канал (*«За містом рівчак спадав у великий канал. Це для солдатика було так страшно, як для нас кинутися у водопад»* [2, с. 38]) сприймаються як наростання перешкод, з одного боку, а з іншого – як зміцнення внутрішнього стрижня ініційованого: сталою рисою олов'яного солдатика залишається його непохитність, проявом якої є стискання рушниці. Гідне подолання всіх випробувань увінчується подарунком долі: *«Ні, подумайте тільки, які чудеса трапляються на світі – олов'яний солдатик опинився в тій самій кімнаті, де був раніше»* [1, с. 39], повернення додому після ініціаційної перевірки не лише зміцнило й так непохитного олов'яного солдатика, а й розбудило в ньому заблоковані емоції (не проявляти почуття, як-от: *«не личить галасувати»* [1, с. 37], *«він мало не заплакав оловом, але це ж йому не личило»* [1, с. 39]): чарівна маленька балерина, яка *«трималася на одній нозі, а другу відкинула високо в повітря»* [1, с. 39] зворушила олов'яного солдатика своєю непохитністю.

Подібну семантику маркування справжності в іншій казці – «Соловей» – відтворює образ сліз. Сльози – цей прояв щирості почуттів, як *«найдорогоцінніша нагорода, від якої радіє серце співця»* [1, с. 34] – виконують регенераційно-терапевтичну функцію: вони зцілюють імператора, і той прокидається на ранок здоровим (так само лікувальну роль відіграє в «Русалочці» холодна вода, у яку перетворена на людину русалка опускає

щовечора *«свої палаючі вогнем ніжки»* [1, с. 125]). «Сльози» протиставлено в тексті «Солов'я» штучності кокетливих дам, котрі набирали в рот води, *«щоб у горлі переливалось, коли до них хто заговорить. Вони уявляли себе також солов'ями»* [1, с. 29]. Топос лісу-саду (*«з високими деревами і глибокими озерами»*), що *«спускався до самого моря, синього і глибокого»*, де жив соловей [1, с. 26]) підкреслює цю семантику зцілення, (пере)творення в амбівалентному образі першоеlementу буття *«вода»*. Таку саме регенеративну дію мають сльози молодшого брата Елізи з казки «Дикі лебеді», які лікують розпухлі від жалючої кропиви руки сестри, що в'яже для братів рятівні сорочки: *«Молодший брат заплакав, і де його сльози падали на руки сестри, там вона не відчувала більше болю, там зникали пекучі пухирі»* [1, с. 49]. Сльози також виконують метаморфічну функцію: мають здатність трансформуватися на коштовності: Елізині сльози, потрапляючи на королівський оксамит, *«робилися блискучими діамантами»* [1, с. 52].

У казці «Дикі лебеді» «вода» експлікує свою амбівалентну семантику. Так, патогенним локусом зеленого кольору стає прозора вода купальні, в яку зла мачуха кидає жаб, щоб ті обернули Елізу на потвору, яку не впізнав би й батько. Однак доброта дівчини нейтралізує отруту, ба більше – регенерує загрозливий локус, перетворюючи бридких жаб на красиві червоні троянди: *«Еліза була надто хороша і невинна, і тому злі чари не мали над нею сили»* [1, с. 41].

У «Русалочці» таким інфернальним локусом зла, медіатором між світами, патогенно зарядженим проміжним, маргінальним часопростором є коловорот, *«де вода крутилася, зовсім як коло шумливого млинарського колеса, і все, що стрічала на шляху, тягла глибоко на дно»* [1, с. 121]. Маркерами цього торф'яного болота є *«гарячий пухлякчастий мул»* [1, с. 121], трясовиння, що спричиняє напади страху, паніки й тривоги. Інфернальний простір охоплює не лише твань, а й химерний ліс із зараженими поліпами деревами й кущами – *«напівтваринами, напіврослинами»*. *«Здавалося, стоголові змії росли з землі. Гілки були довгими, слизькими руками з*

пальцями, що вигинались, наче черв'яки» [1, с. 121]. Загрозливість цього хронотопу матеріалізується хтонічними образами зміїв, хробаків, танатоморфних потвор зі щупальцями-кліщами-пастками, тактильними маркерами слизького, шершавого, колючого, а на широкій болотяній галявині демаскується через образи *«великих жирних водяних вужів»* [1, с. 121] з огидними світло-жовтими черевами. Апогеем загрозливого відьомського часопростору є архітектурний монстр – *«дім, збудований з білих людських кісток»* [1, с. 121] і подвір'я, наповнене *«домашньою худобою»* – моторошними істотами: жабами, вужами, зміями, які вовтузилися на відьмових грудях.

Ще один локус, дорогою в який Еліза з *«Диких лебедів»* потрапляє під час пошуків братів, – ліс з багатьма великими дзюркотливими струмками, що *«стікали в одне озеро з чудовим піщаним дном»* [1, с. 43] і надпрозорою водою – є психологічним асоціативом дзеркала, де відбилося вимазане *«гидкою маззю»*, а тому *«чорне та погане»* лице дівчини. Вода очищає бруд, звільняє від мачушиного намулу (твані, зла), тамує спрагу, віддає справжність (після купання в прозорому озері Елізіна шкіра повертає свою природну білизну). (Такий саме мотив очищення ретранслює дощова вода в казці *«Свинопас»*: окрім стирання з лиця принца маски свинопаса (коричневої та чорної фарб), дощ змиває також намул фальші, нещирості з образу принцеси: *«Тепер я зневажаю тебе! <...> Ти не хотіла йти за мене, ти не цінувала солов'я і троянду, а свинопаса ти могла цілувати за іграшки»* [1, с. 60]). Річка, берегами якої простягалися одне до одного дерева, сплітаючи свої віти й коріння, стає для Елізи в цьому чужому хронотопі лісу провідником, гідроморфною мапою з точними орієнтирами. Одним із яких виявляється *«велике чудове море»* [1, с. 44] без жодного паруса чи човна. Морську воду Еліза сприймає як майстриню-ремісницю, котра вміло, вправно відшліфовує все, що потрапляє до її рук-хвиль: *«скло, залізо, каміння»* [1, с. 44]. Саме майстерність хвиль надихає дівчину не зупинятися на шляху до мети – відшукати своїх братів: *«Хвилі невтомно котяться одна*

за одною, – подумала Еліза, – і вирівнюють найтвердіші речі. Я теж буду невтомною. Спасибі вам за науку, світлі, візноплавні хвилі! Серце моє каже, що колись ви віднесете мене до моїх милих братів!» [1, с. 44]. Море усвідомлюється Елізою не лише як творець, а і як друг, оберег, захисник: «Вона була одна на березі, але не почувала самотності, бо море вічно мінливе: за кілька годин воно змінювалося більше, ніж звичайне озеро протягом року» [1, с. 44]. Саме з морем пов'язана семантика миттєвих креацій, саме море відтворює спектр колоративних, звукових, візуальних метаморфоз: коли набігала велика чорна хмара, море враз ставало похмурим, куталося в біле шумовиння, «коли ж припливали рожеві хмарки, засинали вітри – море ставало, як пелюстки троянди. За мить здавалося воно все зеленим, а за другу – білим» [1, с. 44], заспокійливий ритм вітру уподібнював море до дитини, що тихо спить. Однак антропоморфізація моря тут недостатня, ущербна: море не здатне відчувати так, як людина, у нього відсутня емпатія, і, попри ремісничі здібності (відшліфовувати матеріальне), воно не має такого органу чуття, як дотик: «Звичайна вода ще м'якша за твої ніжні пальці і все ж таки шліфує каміння, але вона не відчуває болю, який відчувають твої руки. У води немає серця, і вона не знає твого страху і муки, які ти повинна зазнати» [1, с. 49]. З оповіді братів-лебедів реконструюється ще один гідроморфний часопростір – море як випробування, яке треба здолати, щоб потрапити до «свого» світу: «Ми мусимо перелетіти велике море, і на нашому шляху немає жодного острівця, де б ми могли переночувати» [1, с. 45]. Море як ініціаційний хронотоп (мотиви загрози, небезпеки, тривоги, які підсилюються картиною природного катаклізму: блискавиця, безперервне гуркотіння грому, злива) протиставляється рідному краю, що описується як райський локус, в якому вигнанцям раді навіть дерева і кущі в степах, де «бігають дикі коні, <...> співає вугляр старовинні пісні <...>» [1, с. 46]. Шлях до країни, що стала для лебедів другою батьківщиною, дублює чарівні локуси, з-поміж яких центральним є «чудовий, завжди мінливий, захмарний замок Фата-Моргана,

в який не могла потрапити жодна людина» [1, с. 48]. У цьому містичному, оніпичному й антифактуальному хронотопі усе зазнає метаморфоз, міняється місцями, ховається, зникає, вигулькує, розчиняється, окреслюється – усе здається не таким, яким є насправді. Суцільна оманлива картина ліпиться з пазлів-фікцій, а панорама розгортає кадри деталей метаморфоз: на місці зниклих гір, лісів і замку «з'явилися двадцять зовсім однакових величезних церков з високими дзвіницями і стрільчастими вікнами. Дівчині навіть здалося, що вона чує звуки органа, але то шуміло море. Церкви начебто були зовсім близько, та раптом перетворилися в цілу флотилію, що пливла під ними. Коли ж Еліза вдивилася, то зрозуміла – це був тільки туман з моря» [1, с. 48].

Хтонічним хронотопом виступає в казці «Дюймовочка» ще один гідроморф – болото: у саду «протікав великий широкий струмок. Коло берега було грузько, вогко, і там, у баговинні, жила жаба зі своїм сином. У! Який він був бридкий та огидний – викапана мати» [1, с. 61]. (Ідентичним жаб'ячому болоту є «велике болото, де жили дикі качки» [1, с. 75] з казки «Гидке качення»: воно теж загрожувало каченяті (яке згодом перетвориться на красивого лебедя) спочатку одруженням з кимось із качиної родини, а за два дні – вбивством під час полювання: «Мисливці обступили все болото <...>. Сивий дим хмарами оповивав дерева і стелився ген над водою. По болоту ляпотіли собаки <...> Який це був жах для бідного каченяти!» [1, с. 75]). Болотяне помешкання бридких жаб протиставлено тимчасовому прихистку Дюймовочки в горіховій шкаралупці, на лататті-острові посеред струмка. Струмок, ставши притулком, одночасно є для дівчинки небезпекою, тому та постійно плаче від самотності, тривоги, загрози ув'язнення ненависним шлюбом із жабою (як згодом сніг стає знаком-передвісником вмирання, смерті, лиха).

«Своїм» локусом, але так само тимчасовим, є для Дюймовочки «інша країна», куди її відніс листочок, а згодом взяв у подорож чудовий білий метелик: у цій країні сонце освітлювало воду, і «вода сяяла на сонці, як

розтоплене золото» [1, с. 62]. Так в райському хронотопі життєдайна семантика поширюється зі світу живої, одухотвореної природи та солярного верху на матеріальний світ, де золото експлікує найвищий рівень абсолютного добра, не заплямованого меркантильними стосунками (на противагу чому в тексті з'являється мотив матеріального багатства, втілений в образі сліпого старого крота в «розкішній шубі з чорного оксамиту» [1, с. 64]). Едемський хронотоп у кінці казки (натяком на який на початку «життєпису» дівчинки є рукотворне озеро, створене жінкою зі столового начиння і квітів: «Жінка ставила тарілку з водою і клала навколо віночком квіти так, щоб стеблини їхні були у воді. Вона опускала на воду велику пелюстку тюльпана, – на неї сідала Дюймовочка і плавала від одного краю тарілки до іншого, а за весла їй були дві білі кінські волосини. Це було справді чудесно!» [1, с. 61]) повторює той, що трапився раніше Дюймовочці з метеликом. Цей ідилічний світ, де ясніше, ніж у нас, сяяло сонце, скрізь вився зелений і синій виноград, у лісах пахло помаранчами, лимонами, м'ятою, міртами, «під розкішними зеленими деревами, на березі блакитного моря, виблискував білим мармуром старовинний замок» [1, с. 69]. Едемський хронотоп сконструйовано синергійними й синестезійними образами на позначення всіх органів чуття: звуки дзюрчання струмків, перешіптування морських хвиль, сміх дітлахів, спокійний шелест листя, яскраві, насичені, миловидні колоративи, ненав'язливі, приємні свіжі аромати рослин, квітів, оксамитові дотикові образи тощо. Такий саме райський локус розгортається і у фіналі казки «Гидке каченя», де життєдайну семантику овиявнюють образи вегетативно-флористичної міфомоделі (у величезному саду «стояла в цвіту яблуні, і бузок розливав свої пахоці» [1, с. 79]), а його мешканці (красиві лебеді) звільняють каченя від пут «інакшості», нівелюючи протиставлення «незграбного попелястого птаха, гидкого та потворного» [1, с. 80] і «найпрекраснішого з найпрекрасніших птахів» [1, с. 80].

Світ абсолютного щастя у казці «Русалочка» зосереджується на морському дні, «далеко, у відкритому морі, <де – Ю.В.> вода зовсім синя,

наче пелюстки волошок, і прозора, наче скло» [1, с. 109]. Цьому часопростору властиві всі ознаки ідилії: дивовижні дерева та квіти, риби, що, як пташки, «мелькають між гіллям» [1, с. 109], кораловий палац морського царя, з черепашовими дахами та янтарними вікнами, у які «запливали рибки, як у нас інколи до кімнати залітають ластівки» [1, с. 110] тощо. Райський «великий сад з вогненно-червоними і темно-блакитними деревами» [1, с. 110] навколо палацу дублюється в мінісадах, виплуканих доньками морського царя. Особливістю цього морського едемського саду була оберненість верху і низу, де небесна і земна тверді ніби мінялися місцями: «Земля була посипана дрібним-дрібним піском, ледь блакитним як сірчане полум'я. І скрізь на морському дні все мало ледь блакитний відблиск, – можна було подумати, що ти стоїш не на морському дні, а десь високо в повітрі, і вгорі і під ногами – скрізь небо. У безвітря можна було навіть побачити сонце; воно здавалося пурпуровою квіткою, з чашечки якої ллються струмені світла» [1, с. 110]. Однак для наймолодшої доньки морського царя ця ідилія була нестерпною в'язницею, з якої вона мріяла вибратися (провокаторами таких думок-бажань русалоньки ставали оповіді її старших сестер про дивовижні світи на поверхні моря. Кожна історія підсилює звабливість нових і прекрасних, на їхню думку, світів. Та морське дно все одно залишалося рідною домівкою, про яку русалки солодко співали морякам, просячи їх «не боятися спуститися туди до них» [1, с. 114]. Медіатором між русалчиним і людським світами стає ще один образ гідроморфної міфологічної моделі – чар-зілля, у яке відьма наточила власної чорної крові, щоб «напій був гострим, як двосічний ніж» [1, с. 123]. Приготування магічного напою («Дим приймав найхімерніші форми, навіть страшно було дивитися. Щомиті відьма кидала в казан нові речі, і коли він закипів, здавалося, що то плаче крокодил. Нарешті, зілля зварилося, воно було як найчистіша вода» [1, с. 123]) імплікує метаморфози, які стануться з русалонькою: «Маленька русалочка випила вогнений густий напій, і їй здалося, ніби двосічний меч простромив наскрізь її ніжне тіло <...>» [1, с. 124]. Обернений сценарій перетворень уможливорює

інший напій, так само з крові, але принца: *«До сходу сонця ти встромиш його <ніж – Ю.В.> в серце принца, і коли його тепла кров бризне тобі на ноги, вони зростуться в риб'ячий хвіст, і ти знову станеш русалкою»* [1, с. 129].

Отже, в казках Андерсена вода й вогонь експлікують сценарії віднайденого і страченого раю, початку і кінця, спротиву, протистояння, ініціації. Ключовими цеглинами цих конструктів є міфологеми й міфологічні мотиви – репрезентанти цих першоелементів буття, що реконструюють унікальні художні світи данського письменника.

Використана література

1. Андерсен Х.К. Казки. Пер. з дат. О. Іваненко. Донецьк: Донбас, 1992. 190 с.

**«У МІСЦІ КВІТУЧОМУ...»: САД У КАЗКАХ Г. К. АНДЕРСЕНА (НА
МАТЕРІАЛІ КАЗКИ-ПРИТЧІ «МАТИ»)**

Анотація

The article is devoted to the analysis of the symbolism of the garden in Hans Christian Andersen's fairy tales, in the fairy tale "The Mother". It is noted that Andersen uses the image of the garden as a place of consolation, the afterlife and mystical initiation. Three types of gardens in his fairy tales are distinguished: real, fairy, and biblical. The garden imagined by the writer in the parable "The Mother" is analyzed. The article also emphasizes the Christian pathos of fairy tales and the symbolic meaning of flowers in the fairy tale-parable "The Mother". It is revealed how the floral images convey the themes of spiritual testing, the search for God and eternal life are.

Key words: *fairy tale, parable, garden, Christian pathos, floral symbolism.*

Olga Derkachova

**“IN A PLACE OF BLOSSOMS...”: A GARDEN IN FAIRY TALES
BY HANS CHRISTIAN ANDERSEN (BASED ON THE FAIRY TALE “
THE MOTHER”)**

Abstract

The article is devoted to the analysis of the symbolism of the garden in Hans Christian Andersen's fairy tales, in the fairy tale "The Mother". It is noted that Andersen uses the image of the garden as a place of consolation, the afterlife and mystical initiation. Three types of gardens in his fairy tales are distinguished: real, fairy, and biblical. The garden imagined by the writer in the parable "The Mother" is analyzed. The article also emphasizes the Christian pathos of fairy tales and the symbolic meaning of flowers in the fairy tale-parable "The Mother". It is revealed how the floral images convey the themes of spiritual testing, the search for God and eternal life are.

Key words: *fairy tale, parable, garden, Christian pathos, floral symbolism.*

Про Андерсена як казкаря світ почув у 1835 році, коли письменник почав видавати свої перші казки – ті, що потім перекладуть на більш ніж 150 мов (у 1834 році він написав: «Я вирішив писати казки»). А згодом з'явиться книга «Казки, розказані дітям». І як його герої долатимуть чимало шляхів та випробувань, так і він пройде шлях від сина бідного шевця до найвідомішого

оповідача казок. Казок химерних, не завжди зі щасливим фіналом, казок, в яких герої долатимуть нелегкі шляхи, вирушатимуть у небезпечні мандрівки, віритимуть у любов, так схожу на оту, що довготерпить та не минає, продираються через хащі, забуватимуться та ховатимуть свій неспокій у чарівних садах, зустрічатимуть чужинців, що виявлятимуться іноді добрішими та безпечнішими за тих, хто поряд. Казки із квітучими садами, трояндовими пахощами, терновими колючками та Божою мудрістю.

Він «знайшов у фольклорних казках Данії той фантастичний субстрат, який став для автора генотворчим центром ареалу літературної діяльності. На основі фольклорно-етнографічних матеріалів, сюжетів із народних казок та переказів, персональна художня рефлексія Г. Х. Андерсена допомогла створити оригінальний жанр» [9, с. 46]. Світ андерсенівської казки, на думку Н. Павленко, формують такі групи дійових осіб: а) персоніфіковані предмети та речі; б) антропоморфізовані рослини і тварини; в) уявно-фантастичні створіння; г) люди [11]. Також для творчості Андерсена абсолютно природним є християнський пафос: «Снігова королева», «Русалонька», «Янгол», «Райський сад», «Дзвін» тощо. Його герої сподіваються на Божу ласку, готові піти на самопожертву заради того, кого люблять, і не хочуть нічого натомість; коли ж вони нічого не можуть змінити, то уповають на милість Божу і готові з гідністю прийняти будь-яке випробування, а з якою легкістю, покорою і смиренням вони йду на самопожертви.

Значна кількість казок Андерсена – це чарівні казки, що як відомо, походять від обряду посвяти, ініціації і перегукуються з міркуванням Дж. Толкіним, який трактував чарівну історію як розповідь, що органічно вливається у Євангеліє [16]. Андерсен у своїх казках створює чарівну атмосферу любові, смирення та прощення, що нагадує нам про відповідні біблійні чесноти. Тому не дивно, що чимало казок цього автора можна назвати казками-притчами, в яких особливу роль відіграє сад – як вмістилище таємниць, місце спочинку та забуття, потойбіччя.

Символіка саду сягає своїм корінням Біблії: Едем, уявлення про потойбіччя як про теплу та квітучу місцину, місцевість, де Бог насадив сад (Бут 2:8), чи сад з «Пісень над піснями». В античній літературі сад – це місцина любові, у середньовічній він став місцем моральних чеснот християнина, почав виступати як *locus amoenus*, де вічна весна, спів надзвичайних птахів, різноманітні запашні квіти та затишні дерева. «Інваріанти Саду як світоглядної картини, – зазначає І. Зелененька, – за своїми функціями можна поділити на дві групи. З огляду на біблійне походження саду, це сад-рай, сад-благодать (за подібністю до Едему) та сад-чистилище, сад-сповідь і покута (за подібністю до Гетсиманського саду)» [7, с. 172]. Сад у казках Андерсена – одна з улюблених місцин його персонажів, він з'являється неодноразово як велика цінність і скарб [4]. І він так само може ставати садом-благодаттю, і садом-покутою.

Можемо виокремити такі сади:

Сад реальний – це місце зустрічі персонажів, сади, розташовані коло замків і палаців, місцини, де герої відпочивають душею. Сад казковий – це і танці квітів, і їхні розмови, і чарівні превтілення. Сад біблійний відсилає нас до райського саду, до «місця тихого, місця квітучого, місця спокійного».

Наприклад: *«Навколо палацу був великий сад з вогненно-червоними і темно-блакитними деревами. Листя та гілля на них весь час колиалося, і фрукти сяяли, наче золото, а квіти – як палаючі вогні. Земля була посипана дрібним-дрібним піском, ледь блакитним, як сірчане полум'я. І скрізь на морському дні все мало ледь блакитний відблиск, – можна було подумати, що ти перебуваєш не на морському дні, а десь високо в повітрі, немов і вгорі,*

і під ногами – скрізь небо. У безвітря можна було навіть побачити сонце; воно здавалося пурпуровою квіткою, з чашечки якої ллються струмені світла» («Русалонька»); «Ти була, за містом, де стоїть великий палац, – влітку у ньому живе король, – і де такий чудовий сад з квітами? Пам'ятаєш лебедів, які підпливали до тебе за крихтами хліба? Ось там у квітів і бувають справжні бали! (...) Дві найпишніші троянди залазять на трон – вони стають королем і королевою. Червоні гребінці вишиковуються по обидва боки, що рівненько стояти й кланятись, як лакеї біля покоїв. Тоді приходять й починається великий бал. Сині фіалки — це гардемарини. Танцюють вони з гіацинтами й крокусами, ще й називають їх панночками. А тюльпани та тигрові лілії — наче старші віком пані, що спостерігають за танцями й наглядають за тим, щоб усе було в рамках гарних манер» («Квіти маленької Іди»); «І трояндовий кущ далі квітнув, поки слимак лежав без діла у своєму будиночку й міркував про те, що світ для нього — ніщо. Минули роки. Не стало слимака, усох трояндовий кущ. Навіть троянда в молитовнику зотліла. Але в садку вирости інші трояндові кущі, й оселились інші слимаки. Вони так само зачинались у своїх будиночках і сердились на весь світ, бо він їх не обходив» («Слимак і трояндовий кущ»), «У саду росли найчудовіші квіти, і на найкращих з них висіли срібні дзвіночки; вони дзвеніли, щоб не можна було пройти повз них, не помітивши квітів. Так усе було тонко продумано в саду імператора» («Соловей»); «В однім садочку ріс кущик рожевий, а на ньому ж було квіток, квіток — троянд отих пишних — сила. Так ото в одній, щонайкращій, і жив собі квітовичок ельф» («Трояндовий ельф» [2].

Неодноразово сад зринає у казці «Снігова королева»: садок Кая та Герди з трояндами («Діти тримали одне одного за руки, цілували троянди, дивилися на сонечко і розмовляли з ним. Які стояли прекрасні літні дні, як добре було під кущами ароматних троянд, що, здавалося, вічно цвістимуть і не пов'януть» [2], сад жінки, яка знала чари («Які пахощі, яка розкіш! Тут було стільки найрізноманітніших квітів кожної пори року. У цілому світі не

могли б відшукати книжки з малюнками, барвистішими і прекраснішими за цей квітник» [2]).

Для героїв Андерсена сад – це місце зустрічі із дивом, чимось прекрасним, іншим, аніж у реальному житті. Сад може контрастувати з тією реальністю, з якої герої туди потрапляють: темне, похмуре, депресивне життя протиставляється веселому квітучому місцю, в якому квіти танцюють, розмовляють, пророкують або ж просто проживають своє прекрасне квітуче життя. А троянди, трояндові кущі, пахощі троянд трапляються ледь чи не у кожній казці. Тут варто згадати факт біографії з життя казкаря – подаровану дівчинкою йому, зацькованому однолітками хлопцеві, білу троянду, яка надзвичайно його зворушила і пам'ять про яку він проніс крізь усе своє життя. *«У саду однієї могутньої королеви були зібрані квіти усіх пір року, всіх частин світу. Та найбільше тут було троянд, улюблених квітів королеви, троянд усіх сортів і видів – від дикої і колючої шипшини із запашиним листям до найгарніших троянд Провансу. Вони плелися по стінах палацу, обвиваючи колони й вікна, пробиваючись у коридори, і тягнулися аж до стель палацових покоїв. Яка чарівна багатоманітність запахів, форм і барв була в саду королеви!»* [1]. Це цитата з казки «Найпрекрасніша троянда світу», в якій оповідь ведеться про королеву, для порятунку якої потрібно знайти найпрекраснішу троянду, яка квітне в садах любови. Такою трояндою виявляється троянда Ісусової любови: «І дитя сіло коло ліжка хворої і прочитало з книги про того, хто добровільно помер на хресті ради порятунку всіх людей, навіть ради поколінь, які ще не народилися! Немає понад цю любов!» [1].

У самому Святому Письмі троянда безпосередньо не згадується. Щоправда, у частині біблійних перекладів вона присутня, як-от: «Звеселиться пустиня та пуща, і радітиме степ, і зацвіте, мов троянда» (Ісаїя 35:1); «Я саронська троянда, я долинна лілея!» (Пісня над піснями 2:1). В окремих данських перекладах Біблії так само натрапляємо на троянду. Образ троянди як квітки Божої зустрічається у давніх апокрифах, також художники часто

зображали Марію з білою трояндою, є чимало легенд, в яких троянда розцвітає у ніч народження Месії або Марія дарує троянду новонародженому Дитяткові. Т. Длінна зауважує, що «троянда як християнський символ мала складну історію утвердження. В античній цивілізації серед різних тлумачень ця квітка символізувала загробне життя. У вигляді «райської квітки» зображували також перших християнських мучеників за віру у розписах римських катакомб та візантійських фресках. Проте тільки в епоху Високого Середньовіччя троянда стала у католицькій Європі ушавленим символом Мадонни, Спасителя, а також деяких святих» [5]. Троянда у християнстві, завдяки поєднанню протилежностей у своїй будові (ніжна, тендітна, запашна квітка і жорстке колюче стебло), стає благодатним символом любови, болю, святости, пролитой крові, а відтак страждань Христа та святих, а діву Марію називають Трояндою духовною, Розою Раю, Трояндою без колючок [5].

Є в Андерсена казка «Райський сад», де головний герой понад усе на світі прагне знайти сад, з якого вигнали Адама та Єву, при чому він щиро переконаний, що його би така доля не спіткала. Його мрія здійснюється, але він не зміг дотриматися обітничі, тому знову опиняється на землі, але старець з косою запевняє читача, що принц буде благочестивим та спокутує свій гріх, після смерті він опиниться у цьому ж саду, з якого був вигнаний. Як бачимо, тут зображено сад, що відсилає нас до оповіді про Адама та Єву, їхнього гріхопадіння та вигнання з Едему. Інший, але теж сад не живих людей, а потойбіччя, присутній в аналізованому нами творі «Мати».

Казка-притча «Мати» – історія про вибір та можливість пережити важку втрату, роздуми над тим, що те, що ми хочемо, не завжди краще за те, що нам пропонують. Андерсен вдало поєднує у цій казці християнські мотиви та чарівний зміст, а історія про смерть та пошук виходу з цієї смерті перетворюється на філософський трактат про те, що наші прагнення не завжди є тим, чого ми насправді потребуємо. І розуміння це приходить до головної героїні саме у саду.

Початок казки – звичайна побутова картина: зимового вечора біля колиски сидить матір і співає немовляті пісень: *«Сиділа собі мати біля колиски над своєю недужою дитиною; сама смутна та зажурена, — так-то вже боялась, щоб дитя не вмерло... А дитя лежало таке бліде; очиці йому позаплющувались, і дихало воно так важко та інший раз так глибоко, неначе зітхало, і мати усе знай смутніше й смутніше дивилася на своє мале немовлятко»* [2]. Аж раптом до хати заходить старець, що тремтить від холоду (*«убогий, старезний дід, одягнений наче у кінську попону; бо в ній було таки тепло, а дідові того тільки й треба: стояла, бач, уже зима люта»*), і життя бідолашної матері змінюється.

На образ смерті-старця ми натрапляємо і в казці «Райський сад». В обох випадках варто згадати юнгівський архетип Старця, сутність якого полягає в асоціюванні старості з мудрістю та потаємними знаннями, а також із неминучістю смерті [3]. Зрештою, Мудрий Старець не є персонажем лишень чоловічої психології, він може набувати певних рис жіночого Анімуса, чоловічих рис жіночої психіки [12].

Старець «викрадає» дитину, жінка сприймає це саме так, адже вона ще не знає, що це смерть. А далі починаються випробування, оскільки головна персонажка, навіть дізнавшись, у кого її немовля, не припиняє своїх пошуків, а навпаки, отримує надію знайти смерть і повернути собі дитину. «Тільки вкажи мені шлях, і я знайду її!» – говорить вона жінці у чорному, що сидить на снігу неподалік від її будинку. Виявляється, що це Ніч, яка не раз чула, як мати співає колискових. Щоб отримати знання (куди пішла Смерть), вона повинна проспівати для Ночі всі свої пісні. Нещасна мати виконує вимогу, і Ніч показує їй дорогу, якою пішла Смерть. Це перша плата, щоб знайти рідне дитя.

Наступні умови, які повинна виконати бідолашна жінка: зігріти своїм теплом терновий кущ, віддати озеру свої очі, а старій садівниці своє розкішне волосся. Терновий кущ, голки, скроплені кров'ю матері є певною алюзією на мучеництво Христа та його терновий вінець: *«Нічого робити — пригорнула*

мати куц той до своїх грудей, та так міцно пригорнула, що він почав аж одтавати. Спичаки з терну повстромлялися їй у груди, і кров закапотіла чималими краплями. А куц розпустив свіже, зелене листя і зацвів серед холодної зимньої ночі: то, бач, при недолі так тепло на серці у матері!» [2].

Бідолашна матір виконує всі умови і отримує винагороду – знаходить дитину. Проте чи перемога це? У звичайній чарівній казці це була би розв'язка, але Андерсен її поглиблює та дещо видозмінює. Сутність розв'язки у тому, що герой чарівної казки отримує вищий статус. Мати отримує його також, але він доволі специфічний: вона розуміє, що на все, що діється у світі, є воля Божа. Тобто її винагорода – це істинне знання, якого раніше вона була позбавлена.

Смерть готова віддати їй дитину, але показує дві долі, що можуть спіткати це дитя: *«От і почала вона дивитись у колодязь; а на серці ставало так радісно, бачачи, як одна з квіток тих була справжнім щастям задля цілого світу, — яке було там щастя та радощі круг неї. І побачила вона життя й другої: а тут тільки й було, що клопоти та нужда, горе та муки»* [2]. Смерть пояснює бідній матері, що обидві долі – то воля Божа. Жінка несподівано розуміє, що друга доля може бути долею її дитини, і сама просить Смерть, аби та забрала її дитину до Божого царства:

«Тоді голосно закричала з жаху мати:

– Котра ж з отих – квітка мого сина? Кажи, кажи мені! Порятуй безневинну дитину, рятуй дитя моє од усього того нещастя! Візьми вже краще та занеси його у Царство Небесне! Забудь мої сльози, мої благання, – забудь усе, що я не робила!

– Я тебе не розумію! – каже Смерть. – Чи ти знову хочеш узять свою дитину, чи я мушу нести її у ту сторону, котрої ти не знаєш?

Тоді мати з горя ще дужче заламала собі руки, упала навколішки і прохала Бога:

– Господи! Не слухай мене, не слухай, коли я що прошу у Тебе проти волі Твоєї: вона одна благая! Не слухай мене!

І голова її схилилась на груди.

А Смерть полетіла з тією дитиною у невідомі краї...» [2]

Отримавши можливість повернути те, заради чого жінка здолала важкий шлях, вона не користується нею. Отже, сутність пошуку полягала у тому, щоб не знайти втрачене, а щоб зрозуміти, що навіть найцінніша втрата – то воля Божа, а також те, що не кожна втрата є справжньою втратою, як і те, що Богові краще знати, що та як повинно бути.

Те, що розуміється як зло, може бути добром, а те, що сприймається як добро, може виявитися злом. Так смерть своєї дитини мати спочатку усвідомлює як зло, але пройшовши ряд випробовувань, вона розуміє, що смерть – це шлях до царства Божого, порятунком від щоденних лиха та злиднів, отже, може бути добром. Таким чином, відбувається ініціація головної персонажки. Сам обряд ініціації є однією з архетипних ситуацій міфологічного походження і «пов'язаний з ідеєю оновлення, переродження, здобуття нової якості, а також із виходом в інші сфери» [8]. Матір не шкодує за тим, що вона втратила під час пошуку своєї дитини, адже завдяки цим втратам вона здобуває нове знання та віру, що Богові краще знати, кого якою долею обдаровувати. Ініціація – це зміна екзистенційних умов, становлення духовної зрілості. Після випробовувань людина обов'язково стає іншою [14]. Що і відбулося з головною героїнею. Дж. Кемпбел, зазначав, що обряд ініціації повинен пройти такі етапи: отримання вісті про необхідність мандрівки, сама мандрівка, битва, прохід в інфернальний світ, повернення з нього зі скарбом [13]. Здавалося, що скарбом мала би бути дитина вбитої горем матері, точніше її повернення, але скарбом є прийняття та розуміння Божої волі. Теплиця Смерті є своєрідним інфернальним світом, з якого жінка повернеться у світ реальний, пригадуючи біблійне, що «немає влади у людини над днем смерті» (Екл. 8:8).

Коли вона кидається за Смертю, намагаючись зупинити невідворотнє, її поведінка є типово людською, але не християнською. Апостол Павло говорив, що людина не має сумувати як невіруюча, у якої немає надії на те,

що смерті як небуття нема, бо є лише перехід – з теперішнього у вічність. Проте матері, що сумує за втраченою дитиною, цього мало. І тоді Смерть переконує її, що царство Боже краще за страждання життя. У фіналі мати звертається до Бога: *«Господи! Не слухай мене, не слухай, коли я що прошу у Тебе проти волі Твоїї: вона одна благая! Не слухай мене!»* [2]. Звернення до Бога звучить і на початку твору: *«Дід колихав дитину, а мати сиділа на стільчику проти нього і дивилася на своє хворе дитя, що важко дихало. Потім бере за рученьку дитину та й питає:*

– Адже, правда, воно зостанеться живе? Адже Бог не одбере його в мене?

А дід, – бо то була сама Смерть, – так якось чудно покивав головою: воно мов значило — і правда, і ні» [2]. Мати переконана у Божій доброті, виявом якої для неї є життя її дитини. Але згодом вона розуміє, що Божа доброта полягає у здатності дарувати людській душі рай.

Земне життя часто бачиться письменнику сповненим страждань. Так, і у цій казці мирське життя – це зима, холод і вітер, а потойбіччя – це теплий квітучий сад: *«І пішли тоді вони у велику теплицю, де росли, перемішавшись, гарні квітки та дерева. Там стояли під склом гарні гіацинти й троянди рожеві завбільшки з дерево. Тут росли і водяні рослини, одні зовсім свіжі, а другі прив'язані; водяні гади по них лазили, і чорні раки повпиналися у стебла їх. Тут стояли і пальми розкішні, і дуби та платани; стояла тут і петрушка, і тімин у цвіту. Кожне дерево чи квітка мали своє ймення, у кожному ховалося життя якого-небудь чоловіка. Ті люди ще жили — один у Китаї, другий у Гренландії... кругом по цілому світу. Були тут і великі дерева у малих горщечках, їм було там тісно, аж трохи горшки не лускалися; росли там і маленькі квіточки на пухкій землі, обложені кругом мохом, і коло них ходили та годили»* [2]. Частина з цих рослин згадується і в Біблії, а троянда – особлива для Андерсена квітка, що присутня у багатьох його казках.

Сердешна мати нагиналася до самої маленької рослини та прислухалася, як б'ється у кожної людське серце, та і між цілими мільйонами таки пізнала серце своєї дитини.

«— Ось воно! — скрикнула вона і простягла руку до малесенького василечка, зовсім слабого, що стояв, похиливши набік головоньку.

— Не займай його! — каже бабуса. — Стань ось тут, а як прийде Смерть, — бо я жду її кожну хвилину, — не давай їй зривати цієї квітки; посварись на неї, що ти другі квітки позриваєш; вона злякається! Вона за все це дає відповідь перед Богом: ні одній рослини не мусить вирвати, поки Він не дасть свого дозволу!» [2].

Смерть є садівником у цій теплиці: *«Багато квіток та дерев пов'яло сю ніч; от швидко Смерть повернеться й пересадить їх» [2].* Стара доглядальниця пояснює матері, що *«у кожного чоловіка є свій цвіток або дерево життя; воно зроблене так само, як і той чоловік. Хоча зверху вони все одно, що й другі рослини, а всередині у них серце б'ється» [2].*

Загалом, квітка є архетипним символом душі, тому не дивно, що Андерсен змальовує різноманіття людських душ через різні рослини. Душа дитини, яку розшукує мати, — це маленька тендітна квітка. У перекладі Михайла Старицького квітка-душа — це василек (базилік). В оригіналі казки — це крокус, що згадується у Святому Письмі, а також є символом християнського святого Валентина. Крокус — це символ надії та відродження, символ весни. Слепа, бо ж віддала свої очі озеру, мати знаходить блакитну квітку, в якій за серцебиттям впізнає свою дитину. Ніжний і беззахисний крокус символізує її надію на те, що вона поверне собі своє дитя. Василек, до речі, теж вважається божественною квіткою: за однією з легенд, на місці захованого хреста Ісуса виріс базилік, також Василій Великий прикрашав свою келію базиліком [6]. В українців ця непримітна, але пахуча рослина вважалася символом любови, добробуту, гарного родинного життя. То ж не дивно, що Старицький обрав саме цю рослину для зображення душі маленької дитини у своєму перекладі.

Через образи квітів автор пробує розтлумачити різноманітність людських доль: хтось виживає у надзвичайно важких умовах, а хтось не може прожити і кількох днів у тепличних. За допомогою рослинної символіки Андерсен, спираючись на старозавітну традицію, показує швидкоплинність та крихкість життя людини, адже не кожен може, як Герда, або, як мати, не зламатися під бурями та холодами, а ті хто витримують гідно і достойно тягар страждань, неодмінно будуть винагороджені. Згадаймо один із псалмів: «¹³ Як жалує батько дітей, так Господь пожалівся над тими, хто боїться Його, ¹⁴ бо знає Він створення наше, пам'ятає, що ми порошок: ¹⁵ чоловік як трава дні його, немов цвіт польовий так цвіте він, ¹⁶ та вітер перейде над ним і немає його, і вже місце його не пізнає його» (Псалми 103:13-16). Людина ж праведна, сильна духом та віддана Богові: «¹ Блажен муж, що за радою несправедливих не ходить, і не стоїть на дорозі грішних, і не сидить на сидінні злоріків, ² та в Законі Господнім його насолода, і про Закон Його вдень та вночі він роздумує! ³ І він буде, як дерево, над водним потоком посаджене, що родить свій плід своєчасно, і що листя не в'яне його, і все, що він чинить, щаститься йому! ⁴ Не так ті безбожні, вони як полова, що вітер її розвіває!» (Псалми 1:1-4). «Коли йдеться про благочестивих та богоугодних, рослини, особливо квітучі та плодоносні, можуть символізувати вічне життя» [5].

Наскрізним мотивом аналізованої чарівної історії є віра і прагнення дива. Мати вірить, що вона зможе врятувати свою дитину. Сутність віри у чарівній історії полягає у тому, що дещо існує або може відбутися у реальному світі (у нашому випадку – повернення дитини). Толкін зазначав, що істинна чарівна казка має подаватися як правда. Вона передбачає дива, які б виходили за рамки і механізми свідчення, що вона – вигадка та обман [16]. Прагнення дива – повернення дитини – перетворюється на інше диво: розуміння таємниці життя та смерті.

Загалом, можна виділити три складові чарівної казки: містичну, магічну, дзеркальну [16]. Містичним ці казки звернені до надприроднього,

магічним до природи, а дзеркалом зневаги чи співчуття вони звернені до людини. Толкін виділяв окремо магічне, оскільки вважав його найважливішим аспектом чарівного. Інші дві величини (містичне та дзеркальне) змінні і залежать від оповідача у кожному індивідуальному випадку. Андерсен на перше місце виводить містичне, тому говоримо і про християнський пафос, і про притчевість казки, і про ініціаційне прозріння персонажів.

Особливе тлумачення життя і смерті людини, протиставлення земного та небесного, риси, якими наділені персонажі творів Андерсена, – такі ознаки казки-притчі данського казкаря, де герої вирушають у пошук заздалегідь приречений на поразку, адже вони шукають не те. Відтак завдання автора – показати персонажам та читачу неоднозначність, здавалося б, очевидних речей, а також вказати істинний шлях і розуміння того, що не завжди варто опиратися долі та фатуму.

У казці «Мати» можемо виділити кілька притчевих аспектів: спілкування матері та Смерті, райський сад, правильність Божого промислу. У поєднанні вони створюють прекрасну, сумну і глибоку казку про те, що не завжди те, що ми хочемо повинно здійснюватися, що Бог краще за нас знає, як правильно та необхідно, але водночас людина завжди має право вибору, про те, що бути – це не мати, а знати. Говорити про складне просто – одна з важливих рис казкотворчості Андерсена. І в цьому допомагають притчеві простота, життєвість, повчальність та інакомовність.

Біблійний сад та шлях до нього можемо представити таким чином:

Сад у казках Андерсена представлений як сад реальний, сад казковий та сад біблійний. Описово вони схожі між собою: ті ж самі дерева, квіти, тепло, світло, спокій. У кожному з них ростуть троянди або кущі з колючками. Саме вони є одними із ключових у християнській символіці Андерсена. Особливість казкового саду в «оживленні» рослин. Щодо саду біблійного, то автор його змальовує як сад потойбіччя, як райський сад, шлях до якого лежить через холод та буревії світу реального, герої долають ряд випробовувань, платять дорогу ціну, щоб потрапити туди, проходять ініціацію та отримують інший досвід, аніж той, на який вони сподівалися чи очікували, відриваючи для себе розуміння Божої всемогутності, мудрости та волі. Особливості його не у точному відтворенні Едему з його рослинністю, а у пізнанні Божої істини, реактуалізації християнських притч та роздумів над ними.

Використана література

1. Андерсен Г.К. Казки. URL: <https://derevo-kazok.org/najprekrasnisha-trojanda-svitu-kazka.html>
2. Андерсен Г. Х. Казки. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/author.php?id=71>
3. Ангелова А. Архетипи Старого та Старої як структурно-семантичний компонент міфологічного мислення. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/17760/Anhelova.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
4. Бакіна Т. Флористичні образи в казках та історіях Г.-Х. Андерсена. *Національна ідентичність в мові і культурі: збірник наукових праць / за заг. ред. О.Г. Шостак*. Київ: Талком, 2021. С. 23-27.
5. Длінна Т. «Квіт райський»: рослинна символіка спасіння у християнській культурі. URL: https://risu.ua/kvit-rayskiy-roslinna-simvolika-spasinnya-u-hristiyanskiy-kulturi_n80648
6. Енциклопедичний словник символів культури України /за заг. ред. В. Коцура, О. Потапенка, В. Куйбіди. 5-е вид. Корсунь-Шевченківський: ФОП Гаврищенко В.М., 2015.

7. Зелененька І. Трансформація образу дерева як розгортання символу плодючості – саду в ліриці Тараса Мельничука. *Літературознавчі обрії. Праці молодих учених*. 2010. Вип. 18. С. 171–174
8. Ісаєнко С. Структурно-семантичні елементи обряду ініціації в постмодерністському романі. *Питання літературознавства*. Вип. 10. 2003. С. 83-89.
9. Капустян, І. Фольклорні домінанти літературної казки Г.К.Андерсена. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород: Видавничий дім "Гельветика", 2018. Т. 3. Вип. 3. С. 46-49.
10. Маркова В. Християнські мотиви у творчості Дж. Р. Р. Толкіна. *Новітня філологія*. 2007. № 8 (28). С. 140-149.
11. Павленко Н. В. Гуманістичний пафос казок Г.Х. Андерсена. URL: <http://www.confcontact.com/May/24.php>
12. Юнг К. Архетипи і колективне несвідоме. Львів: Астролябія, 2018. 608 с.
13. Campbell J., *The Hero with a Thousand Faces*. URL: <http://www.rosenfels.org/>
14. Eliade M., *Rites and Symbols of Initiation*. URL: https://archive.org/stream/in.ernet.dli.2015.233748/2015.233748.Rites-And_djvu.txt
15. Kandeler R., Ullrich W.R. Symbolism of plants: examples from European-Mediterranean culture presented with biology and history of art. *Journal of Experimental Botany*. 2009. Vol. 60. P. 6-8.
16. Tolkien J. R. R. On Fairy-Stories. URL: <https://coolcalvary.files.wordpress.com/2018/10/on-fairy-stories1.pdf>

Алла Мартинець, Інга Капустян

**АВТОБІОГРАФІЧНІ ЕЛЕМЕНТИ У ЕПІЧНИХ ТВОРАХ
Г. Х. АНДЕРСЕНА (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ «УСЬОГО ТІЛЬКИ
СКРИПАЛЬ» ТА КАЗОК «ГИДКЕ КЧЕННЯ», «ПІДСНІЖНИК»)**

Анотація

У матеріалах зроблена спроба аналізу художніх епічних текстів з точки зору наявності у них автобіографічних елементів. Тексти розглянуто на різних рівнях: сюжетному, образному, проблемному. Для аналітичної роботи використано автобіографічний матеріал Г. Х. Андерсена «Казка мого життя» та дослідження співвітчизників автора. Крім того, методологічну базу представленого матеріалу складають окремі розвідки, зроблені українськими дослідниками.

Ключові слова: Г. Х. Андерсен, автор, герой, автобіографічні елементи, роман, казка, сюжет, прототип.

Alla Martynes, Inga Kapustian

**AUTOBIOGRAPHICAL ELEMENTS IN
HANS CHIRSTIAN ANDERSEN'S EPIC WORKS
(ON THE EXAMPLE OF THE NOVEL «ONLY A FIDLER» AND THE
FAIRY TALES «THE UGLY DUCKLING», «THE SNOWDROP»)**

Abstract

This study analyzes artistic epic texts with a focus on the autobiographical elements. The texts are examined at various levels: plot, imagery, and thematic content. For the analytical part, autobiographical material from Andersen's "The Fairy Tale of My Life" and research by the author's compatriots are used. Additionally, the methodological basis of the presented material includes individual investigations conducted by Ukrainian researchers.

Key words: Hans Christian Andersen, author, protagonist, autobiographical elements, novel, fairy tale, plot, prototype

В українському читацькому та частково й науковому просторах творчість Андерсена переважно асоціюється із спадком казкових історій та приналежністю данського автора до когорти дитячих письменників. Скоріш за усе це пов'язано із запозиченим з російської сфери переконанням, що

Міжнародна премія імені Ганса Христіана Андерсена може бути пов'язана тільки з прізвищем дитячого письменника. На таке сприйняття вплинули й перекладами, які зайшли в український читацький досвід опосередковано, через іншомовні перекладацькі роботи й часто нав'язували уже сформований у іншій країні образ митця.

Мало кому в Україні відома ширина діапазону жанрового спадку данського автора. Насправді його перу належали попри багатьох казок романи, п'єси, вірші, автобіографії, нотатки подорожнього. Усі ці жанри добре відомі у світовому культурному просторі та, на жаль, маловідомі українському читачеві. Так, окрім короткої епічної форми, де найвідомішою є казка, Андерсен написав ряд великих творів – романів. Серед них «Імператор» (1834), «О.Т.» (1836), «Отто Торструп» (1837), «Усього тільки скрипаль» (1837), «Дві баронеси» (1848), «Бути чи не бути» (1857). На жаль, поки що українською мовою вони не перекладені. Для вирішення проблеми обумовленої темою, розглянемо один із них.

Розуміння художнього тексту поза біографією митця видається не зовсім можливим, адже автор не може бути поза контекстом власного буття. У тій чи іншій мірі художній текст репрезентує авторський світогляд, власне буття, світ, що його оточує. У цьому плані важливим видається міркування В. Гладишева, який наголошував, що у створенні художнього твору провідну роль відіграє саме біографічний контекст, адже саме особистість письменника, його світогляд впливають на унікальність продукту його творчості [5, с.167].

Для доведення такого твердження зупинимось на епічних творах різних форм. Об'єктом нашого дослідження стануть маловідомий в українському читацькому полі роман «Усього тільки скрипаль» та добре відомі українському читачеві казки «Гидке каченя» та «Підсніжник».

Основою для роботи над автобіографічними елементами для нас стануть дослідження данських науковців, на які спирається І. Капустян, а також автобіографія «Казка мого життя», над якою Г. Х. Андерсен працював з 1846

по 1865 роки. Саме з цього джерела виходить, що на становлення світогляду письменника вплинув твердий оптимізм, який попри романтичні «напади» був тим рятівним колом, що давав сили вистояти у найскладніші моменти життя. З дитинства він засвоїв тезу «Необхідно багато страждати, проте потім з тебе що-небудь тай вийде» [1]. Як покаже наше дослідження саме така теза буде засадничою впродовж усього творчого життя данського автора.

На думку дослідників творчості Г. Х. Андерсена роман «Усього тільки скрипаль» наповнений багатьма автобіографічними фактами. Таке ж твердження стосується означених казок. Про це свідчать різні елементи творів : перебіг зображуваних подій, образна система, проблематика, конфлікти.

Спираючись на доведені факти не можемо не згадати, що і головний герой роману «Усього тільки скрипаль», і данський автор мають одне ім'я. Їх звати Христіан. Герої казок імен не мають, але це не применшує автобіографізм у створенні головних героїв текстів.

Для початку, детальніше зупинимося на аналізі роману. Дитинство героя роману проходить у містечку Свенборг, що розташовалося на невеличкому острові Фьюн. Саме на цьому острові в іншому місті (Оденсе) народився і провів своє дитинство данський автор. Протиріччя, які наповнювали життя Андерсена, стають частиною життя Крістіана у романі. Окремі епізоди життя Г. Х. Андерсена ніби вливаються у сюжетну канву роману, наповнюючи образ головного героя уже прожитим змістом, і стають її складовою. Для кращого розуміння представлених нами міркувань, у дослідженні героя роману будемо називати Крістіаном, а письменника – Христіаном.

Розберемо детальніше окремі елементи роману автобіографічного характеру. Схожості героя та автора твору проглядаються не тільки в іменах. Окрім спільності імені автора та створеного ним героя, письменник виводить як спільність їхній талант. Різниця у тому, що автор умів створювати неймовірні історії, а герой твору – грати на скрипці. Андерсен є

письменником, а Кристіан – музикантом. А далі ще більше автобіографічного матеріалу данського письменника стає чи не основою сюжету роману. До прикладу наведемо добре відомий факт про те, що Андерсен народився у бідній сім'ї (батько був простим ремісником, а мати – прачкою), про що ми дізнаємося з автобіографії «Казка мого життя», яка розпочинається словами: «Моє життя – прекрасна, розкішна казка. Якби тоді, коли я вступив у світ маленьким, бідним, самотнім хлопчиком, до мене з'явилася всемогутня чарівниця і сказала : «Обери собі мету і напрямок, а я буду тебе направляти і захищати!» – моя доля могла б бути щасливішою, розумнішою і кращою»[1]. Усе це напряду могло стосуватися Кристіана з роману «Усього тільки скрипаль». Адже він теж народився у бідній сім'ї (батько – кравець, а мати – прачка). Герой роману, як і його прототип з самого дитинства мріяв про краще життя.

Як і данський письменник Кристіан (світ власно створених історій), Кристіан створює уявний світ, який стає для нього віддушиною, дарує радість, дозволяє уявне перетворювати у реальність, хоча б подумки. Щоправда цей особливий світ мрії був зовсім незрозумілий оточуючим. Часом нерозуміння переростало у насмішку та переслідування. Кристіан стає об'єктом для насмішок, а сам Андерсен – вигнанцем. Та на відміну від автора його герою у житті поталанило значно менше. Кристіан Андерсен попри усе стає визнаним письменником. Інґа Капустян, аналізуючи роботи Хельґе Топсе-Йенсона як дослідника тексту «Mit livs Eventyr» (дан), «Казка мого життя» відзначає міркування співвітчизника данського автора щодо Андерсена: «Завдячуючи своїй надзвичайній силі волі, таланту він здобув перемогу власних страхів та недоліків» [9]. Герой роману «Усього тільки скрипаль» виявився не настільки сильною особистістю. Саме тому музиці Кристіана так і не вдалося прославитися, він помирає сільським скрипалем. Його мрія про кращий світ залишається тільки мрією.

З тої ж таки автобіографії ми знаємо про неабияку пристрасть Г. Х. Андерсена до театру та театрального мистецтва. Захоплюється театром і

Крістіан. Автор роману вперше побачив театральну виставу на ярмарці, куди повів його батько, а герой твору – у Копенгагені, куди відправився разом з матросами шхуни. У реальному житті, як і у світі художньої реальності, молодих людей до театру (художньої творчості) приводять ті, кому вони у певний час найбільше довіряють, т. т. «прищеплення» до творчості формується не просто так, а через вплив тих, на кого можна покластися.

Емоції, які переживають автор твору та його герой під час вистави – майже однакові. І найважливіше, що ці емоції, надихаючи і підтримуючи, будуть супроводжувати обох, і Христіана, і Кристіана впродовж усього життя. Копенгаген й у житті автора, і у житті створеного ним героя стає місцем, яке спочатку плекає надію, а відтак перетворюється у цент крушіння усіх ілюзій.

Роман «Усього тільки скрипаль», за усіма канонічними нормами – романтичний твір. Відповідно, у ньому багато ліричних відступів, які допомагають зрозуміти героїв, дати оцінку персонажам. Саме у них данський письменник згадує про уже написані події та героїв, оживляє відчуття, які переживав під час своїх мандрівок Європою. Усі вони мають автобіографічний характер. Зокрема, згадуються події, описані у «Подорожі пішки від Хольмен-каналу до східного мису острова Амагер». Поруч них зустрічаються персонажі, які згодом ввійдуть у тексти нових казкових історій. Саме так з'являється ім'я Оле Лукойє, який збагатиться пресловутими чорною і білою парасольками. У розповіді про будні майбутнього музиканта появляється ящик з ґрунтом, що розташувався між двома сусідніми будинками. Через якийсь час саме у такому ящику ростимуть троянди з казки «Снігова Королева».

Особливе місце у романі відводиться описам культурних надбань Італії. Мандруючи Італією, герої роману відвідують музеї й картинні галереї, знайомляться з полотнами живопису й скульптурами, спілкуються з майстрами різних видів мистецтв. Усе це виникло не просто так і не було вигадкою письменника. В автобіографії Андерсен зазначав, що просто

закохався в Італію, країну, у якій почувався абсолютно вільним. У життєвому досвіді данського автора були майже благоговійні відчуття від споглядання скульптури Венери Медицейської у Флоренції та перепоховань Рафаеля у Римі, були довгі розмови з данськими поетами та письменниками, що перебували на той час за межами батьківщини, знайомство з побутом італійців та споглядання неймовірних красот місцевої природи. Достовірним й детальним свідченням цього є малюнки Андерсена, які знаходимо у його рукописних щоденниках. Усе це і стало підґрунтям зображеного у романі.

У ряді критичних матеріалів знаходимо метафоричні висловлювання, де Андерсена називають лебедем данської землі. У романі замість лебедя письменник звертається до образу лелеки. І цей птах є не просто персонажем, що впродовж розгортання сюжетної лінії багато разів буде зустрічатися читачеві. Він є символом автора, його прототипом. Як і для письменника, який впродовж життя багато разів покидав рідну землю, і врешті-решт повернувся до Данії тільки для того, щоб назавжди спочити вдома, знаючи, що мало хто буде йому радіти, так і лелеки, щороку покидають рідне гніздо, ризикуючи життям долають сотні кілометрів, щоб знову через якийсь час повернутися до рідного дому. Попри дослідження творчості данського автора, міркування про лелеку повертають нас до України. І не важливо, що старої хати, на якій роками було лелече гніздо може уже не бути, не важливо, що небо може бути зовсім не синім, а у повітрі будуть чатувати страшні кулі. Вони летять до свого дому...найріднішого у світі.

Лелеки будуть супроводжувати головного героя Крістіана упродовж усього життя. Вони будуть з'являтися і зникати, щоразу декларуючи підтекстові значення описуваного. Саме тому читач буде бачити лелек на будинку єврея, де проживає прекрасна Наомі; в полі, якому не видно кінця-краю; в домі Крістіана, що стане порятунком і прихистком.

Смерть забитого іншими птахами лелеки дуже сумна й доволі символічна. Вона не тільки символічно вказує читачеві на долю героя твору, але і надзвичайно чітко декларує ставлення сильних світу до автора, який також,

як поранений лелека, намагався вижити у світі, що його не сприймав.

Одне із нещасливих кохань, яке на час написання роману уже далось визнаки, і яке ще тільки буде у долі письменника (мається на меті і як досвід, і як передбачення) ретранслювалося автором у творі через історію стосунків Крістіана і Наомі *«Її живі газелеві очі, й смагляве обличчя видавали азіатське походження; на круглих щічках, обрамлених чорними кучерями, грав чарівний свіжий рум'янець. Темне плаття зі шкіряним поясом облягло красиву дитячу фігуру»* [2] (тут і далі переклад – мій). Власний трагізм переріс у трагедію героя. Закоханий ще у дитячі роки Крістіан готовий віддати Наомі своє серце, та воно дівчині зовсім непотрібне. Такі ж почуття пережив письменник. Закоханий у Ріборг Войт, він назавжди втратив своє серце й душевний спокій. У одній із ігор, у яку гралися діти, Наомі запропонувала продавати гроші, якими служили пелюстки троянд. Щоб отримати їх, треба було щось віддати. Крістіан нічого не міг запропонувати сусідській дівчинці і мав «віддати» їй свої очі, губи *«Давай грати, ніби ми продаємо гроші, - сказала маленька Наомі й протягла травинку через два листки. Вийшло щось на кшталт терезів. Жовті, червоні та блакитні пелюстки були грішми. – Червоні – найдорожчі, - сказала дівчинка. Ти можеш їх купити, але ти маєш мені щось дати за це. І це буде запорукою. Можеш дати мені свої губи. Це ж тільки гра, насправді я їх не візьму. Дай мені свої очі.*

Вона зробила рух рукою, ніби то бере його очі й губи, а Крістіану дала і червоних, і голубих пелюсток. Ніколи вонище не грали у таку чудову гру!»[2]. Саме такий варіант обміну згодом ляже у сюжет казки «Історії однієї матері», яка буде написана у 1847 році.

Як і автор, який перепробував багато професій: намагався бути актором, ткачем, шевцем, а потім працював на цигарковій фабриці, Крістіан також перепробував багато професій.

У героя роману, як і у Христіана майже немає друзів. Проте на життєвому шляху і героя, й автора увесь час зустрічаються люди, які підтримують молодих людей і підказують їм. У романі ними для Крістіана стають його

хресний та шкіпер Петер Вік. У житті автора підтримують Йоанс Коллін, Едвард Коллін та Харольд Шрафф.

Описуючи місця, які відвідують головні герої, Андерсен використовує власний досвід мандрівок. Саме такими є пам'ятки Італії, згадки про Вену та картинну галерею з полотнами Рубенса, Ван Дейка. В. Мацапура, досліджуючи роман, зазначає: «...у романі відобразилися дитячі враження автора, його враження від подорожей європейськими країнами, а також його естетичні і філософські погляди» [10].

Письменник наділяє свого Крістіана рисами освіченого молодого чоловіка, вводячи у сюжетну канву твору згадки про бібліотеки, пісні Беранже, роман Віктора Гюго «Собор Паризької Богоматері», твори Гете та інших європейських авторів. Ці риси явно списано з себе, адже навчаючись у Копенгагені Г. Х. Андерсен перечитав силу-силенну книг, мандруючи країнами Європи знайомився й вивчав культуру різних народів у всіх її проявах: літературі, музиці, скульптурі, архітектурі тощо.

У письменника та його героя була мрія усього життя : вони обидва хотіли бути визнаними аристократичним світом, частиною якого хотіли стати. Якщо у Андерсена ця мрія частково склалася ще під час життя (прийом у короля, зустріч з високопоставленими вельможами різних європейських країн), то у Крістіана, сумного і неймовірно талановитого сільського меланхоліка вона залишилася нездійсненою. С. Кіркегор переконаний, що безнадійна боротьба скрипала є відображенням власного страждання та пошуків Г. Х. Андерсена [13].

Особливої уваги у сюжетній канві роману заслуговують сни та видіння, які увесь час балансують між реальністю та вигадкою і поєднують реальність з містикою. Усе це, скоріш за все, дозволило шведському письменнику Августу Стрінбергу, сказати свого часу про роман : «Це велика казка, і одна із кращих казок Андерсена»[цит за: 9]. Твір є потвердженням такої оцінки, адже роман надзвичайно поетичний. Реалістичні карти співіснують із містичними, що впливає на долі героїв і підпорядковує їх собі, зближує

автора Христіана та його творіння – Крістіана.

Та не тільки у романі Г. Х. Андерсена спостерігається посилення на автобіографізм. Автобіографічні елементи стали основою творення багатьох казок. Не є таємницею, що казки «Ангел» та «Соловей» написана на основі почуттів, які письменник відчував до Єнні Лінд [6]. І його особистий досвід став основою сюжетних історій. Дослідники біографії данського письменника Аксель Дреслоу та Міхаель Рютц оприлюднили думку, згідно якої казка «Русалонька» присвячена Едварду Коллінзу і вибудовується на почуттях, які Андерсен до нього відчував[7].

Детальніше для виокремлення автобіографічних елементів у сюжетах малих епічних творів зупинимося на казках «Гидке каченя» (переклад О. Іваненко) та «Пролісок» (переказ Віти Левицької), які критики часто називають прямим відображенням життя письменника. І справді так, адже у одному з творів йдеться про шлях, що веде від невизнання, непотрібності й самотності до визнання, зірковості, справжньої слави. Але це тільки один аспект автобіографізму і стосується він більше казки «Гидке каченя».

Пишучи про казковий світ Г. Х. Андерсена, О. Казанжи зазначає: « ... у казках письменника часто протиставляються дві категорії: справжнє й несправжнє, гарне й потворне» [8, с. 280].

Сам письменник зізнався, що історія гидкого каченяти є віддзеркаленням його власного життя. Спростувати таке твердження неможливо, адже автор, який народився у простій родині з часом опиняється серед найвишуканішого товариства світу. Його, сина пралі й ремісника, будуть приймати принци і королі. Найвідоміші письменники та музиканти Європи будуть шукати його товариства і будуть пишатися дружбою з ним. Так сталося і з героєм казки «Гидке каченя», адже у гнізді звичайної качки народилося незвичне дитинча, на красу якого згодом буде задивлятися весь Пташиний двір.

Андерсен був «білою вороною» серед своїх однолітків. І де б він не був, вдома, у школі чи просто на вулиці через свою незвичну зовнішність і особливий характер часто ставав об'єктом насмішок. Це ж відбувалося і з

маленьким героєм казкової історії: *«Качки скубли його, кури клювали, а дівчинка, яка годувала птахів, штовхала його ногою», « І вмить одна з качок підбігла до каченяти і скубнула його за потилицю» [3].* Так само як і письменника, створеного ним героя пригнічував власний вигляд, до нестями мучило жахливе ставлення до себе: *«Бідне каченя не знало, куди подітися. Його пригнічував власний гидкий вигляд і те, що воно було посміховиськом для всього пташиного двору» [3].*

Щоб позбавитися самотності й непорозуміння у рідній країні, Андерсен залюбки відправлявся у мандри, де нові місця, люди, природа, пам'ятки культури давали йому сили жити і творити. Самотній серед великого Пташиного двора, маленький птах тікає у нікуди, тільки б більше не відчувати цієї великої самотності серед натовпу, що зневажає тих, хто інакший і не схожий на всіх. *«Нарешті каченя не витримало, побігло і перелетіло через паркан» [3].*

Гидке каченя, шукаючи своє місце під сонцем, всюди стикається з неприйняттям. *«І каченя пішло. Воно плавало по воді, пірнало, але через те, що було таке гидке, всі тварини зневажали його» [3].* Данський письменник також шукав своє місце під сонцем. У пошукові він мандрував різними країнами Європи. Андерсен довго боровся за визнання. Він пробував себе у різних жанрах від поезії через драматургію до прози пролягав його творчий шлях. Негативні відгуки на його твори зводили його з розуму. Він поривав з творчістю і знову брався за перо. І це тривало до того часу, доки не появились його казки. Він знайшов свою нішу, хоча так і не визнав, що пише для дітей. Таку ж історію пережив герой «Гидкого каченяти»: *«Він згадував той час, коли всі глузували з нього і проганяли його. А тепер усі кажуть, що він найпрекрасніший з найпрекрасніших птахів» [3].*

«Коли б тільки знайти куточок у світі, де мене ніхто не буде ображати!» [3] – це слова героя казки «Гидке каченя», але ця фраза символізує і довгий шлях до успіху самого письменника. Адже саме з такою метою він покидає своє рідне Оденсе та їде до Копенгагену, а через якийсь

час географія пошуку місця «де мене ніхто не буде ображати» значно розшириться і пошириться на великий перелік міст і місцевостей відкритого світу.

Пошуки маленького пташеняти увінчалися успіхом. Наприкінці історії воно розуміє, що є не простим птахом з Пташиного двору. Воно усвідомлює, що перетворилося на найпрекраснішого й величнішого птаха краю – прекрасного лебедя, символ справжньої вірності, чистоти і благородства: *«Він глянув у воду й побачив: він – не гидке, незграбне, сіре пташеня, а гарний білий лебідь!»* [3]. Такі ж метаморфози переживає і данський автор. Його життя – це історія перетворень нікому невідомого, зацькованого, неосвіченого, але талановитого хлопчика у справжнє диво світу – короля казки, людини, творчістю якої захоплювався і продовжує захоплюватися весь світ.

Досягти бажаних вершин у житті може майже кожна людина. Утриматися ж на вершині слави під силу далеко не всім. Андерсена, надзвичайно чутливого до усього, що його оточувало, людини з нестійкою психікою, а відтак надзвичайно ранимого, хвилювало питання долі митця в цілому і своєї долі зокрема. Саме тому розповідь про надії й досягнення, швидкоплинність буття стають основою сюжету казки «Пролісок».

На відміну від «Гидкого каченяти», де усе абсолютно прозоро, у цьому текстові простежуються метафоричні автобіографічні елементи. постараємося це довести, та для початку необхідно внести ясність у особливості перекладу цього твору. Для аналізу будемо використовувати переказ Віти Левицької [4]. У її варіанті текст називається «Пролісок». У оригіналі (данська мова) твір називається «Snowdrop», що у буквальному значенні означає «передвісник літа».

Як же твір має називатися українською мовою і на що будемо звертати увагу?

В УСЕ (універсальному словнику-енциклопедії) знаходимо інформацію: «Пролісок – рід трав'янистих рослин родини лілійних з блакитними або

синіми, рідше фіолетовими або майже білими квітками на безлистому стеблі» [11]. У цьому ж словнику знаходимо й іншу інформацію : «Підсніжник – цибулькова рослина родини амарилісових, поширена в лісах Європи і Азії, листки паралельно-вузькі, квітки білі, звисаючі» [11]. У інших інформаційних джерелах знаходимо інформацію, що обі дві рослини є першоцвітами. Підсніжник, як провісник весни, з'являється швидше, на проталинах, чи навіть пробивається з-під снігу. Пролісок квітує пізніше, з середини квітня.

Беручи до уваги контекст казки, у якому письменник визначає колірність рослини *«Тож вона вистрілила з-під снігу зеленкувато-білим цвітом на зеленому стеблі, і її вузьенькі листочки були такі беззахисні.»* [4] та її корінець, який проростає з цибулини *«Незабаром промінець почав пробивати собі шлях крізь сніг до цибулини, і в ній ожила квітка»* [4], притримуємося думки, що мова йде про підсніжник, а не про пролісок, тим більше, що vinter gækken став популярнішим й у данському контексті.

Не можемо не навести інформацію, оприлюднену Шарлоттою С. Х. Дженсен щодо поняття, яке нас цікавить. «I dag er vi ikke tvivl om, at den lille hvide forårsbebuder hedder en vintergæk. Men sådan har det ikke altid været.

Gækkenavnet optræder først i 1800-tallet, og da kaldes blomsten for sommergæk. Efterhånden begyndte navnet vintergæk at vinde frem. Til stor fortrydelse for visse. Bl.a. konferensråd Adlof Drewsen, der absolut mente, at navnet "sommergæk" måtte være det rigtige.

Et falsk og upoetisk flag

I februar 1862 sendte han et brev og en potte med vintergækker til H.C.Andersen. Drewsen havde engang fortalt H.C. Andersen om sin kamp mod det "falske og upoetiske Flag", (navnet vintergæk) som blomsten måtte trækkes med. Andersen havde så lovet, at han ville skrive et eventyr med titlen "sommergæk", for derigennem at slå det "rigtige" navn fast én gang for alle. Eventyret blev også skrevet, men den sidste del af det - hvor vintergækken selv udtrykker ønske om at kaldes sommergæk - blev strøget da eventyret blev genoptrykt i 1866.

Og folk blev ved med at kalde den for vintergæk, til trods for hvad H.C.Andersen mente...» [14].

Внесемо ясність щодо слова «гек», яке вживає автор. Тим більше, що мова йде як про «літній гек», так і про «зимовий гек». «Гек» (dan. "gæk") – це старе данське слово, яке традиційно використовувалося для позначення сніжних квіток, зокрема підсніжника. У деяких контекстах це слово також могло позначати квітку, яка є першою ознакою весни.

У данській мові це слово стало менш вживаним і зараз зазвичай замінюється на більш точні назви, такі як «сніжноцвіт» або «підсніжник». В описаній ситуації, «гек» — це саме підсніжник, але в історичному контексті.

Зогляду на всі наведені вище матеріали, вважаємо, що казка Андерсена в українському перекладі має мати назву «Підсніжник», а переказ Віти Левицької з варіантом «Пролісок» є не коректним.

Тепер проаналізуємо автобіографічні елементи використані письменником у сюжетній канві твору.

Підсніжник – це ніжна, тендітна квітка, яка обігріта сонячним теплом пробивається через холод до життя. Так само і Андерсен з самого малечку долав життєві труднощі, лишень зрідка маючи підтримку оточуючих. *«І квітка почала пробиватися крізь тоненьку шкірку цибулини. Сніг підтанув, земля потепліла, і промінець достукався до квітки. Тож вона вистрілила з-під снігу зеленкувато-білим цвітом на зеленому стеблі, і її вузьенькі листочки були такі беззахисні»* [4]. Так само вперто пробивався у життя і письменник.

Як і в попередньому тексті, герой казки «Підсніжник» стикається з цькуванням. Крижаней вітер, що кружляв навколо маленької квітки, зло сичав : *«– Ти зламаєшся! – казав він. – І зів'янеш! Що тобі тут треба? Чому ти піддалася на вмовляння? Промінці тільки бавилися з тобою. Тепер ти маєш те, чого добивалась, дурненька квітко, що з'явилась на світ передчасно!»* [4]. Таке ж сичання чув і письменник, бо, мов підсніжник з-під снігу, пробивався у літературу, торуючи шлях помилками, розчаруваннями й жахливими відгуками критиків.

Тільки сонячні промінчики зуміли помітити й оцінити красу підсніжника. «— Прекрасна квітко! — казали промінці. — Яка ти гарна й ніжна! Ти перша, ти єдина. Ми тебе обожнюємо! Ти дзвіночок, що наспівує нам про літо, чудове літо, що мандруватиме світом» [4]. Схожими до них були справжні друзі Г. Х. Андерсена, що підтримували його у найскладніші миті життя. До їхнього кола належали Йоанс Коллін, Кристоф Вейсе, Петер Вульф, Карл Дален, Феддер Карстен. Тільки на них міг покластися письменник. Як і підсніжник Андерсен пробивав собі дорогу у житті незважаючи на всі перешкоди.

Доля виявилася занадто примхливою до підсніжника. Спочатку діти «Втішена квітка навіть не відчула, як її зірвали. Дитина взяла її до рук, поцілувала і занесла до теплої кімнати.»[4], потім закохані «Дівчина, що жила в цьому будинку, була дуже вродлива й мала друга, який навчався в місті. Вона взяла квітку і поклала на аркуш паперу, де був написаний вірш, що починався і закінчувався згадкою про пролісок.» [4], «Він грубо взяв стосик листів і жбурнув аркуші у вогонь, а квітка випала на підлогу» [4], далі — служниця «Служниця, яка підмітала кімнату, підібрала квітку і поклала в одну із книг, що лежали на столі, — вона подумала, що рослина просто випала» [4] і на завершення просто читач «І він поклав пролісок назад до книги» [4]. Усі вони, прямо чи опосередковано, виявилися причетними до долі квітки. Ніхто з них ні на мить не задумався над тим, що робить і якими будуть наслідки їхніх вчинків. Такою ж примхливою була доля і до письменника, то даруючи йому надію, то штовхаючи у безвихідь. Оточуючі данського автора намірено, чи просто механічно формували навколо нього не завжди сприятливу для творчості атмосферу. Підсніжник, маючи надію, з оптимізмом дивиться у майбутнє, і куди б він не потрапив, сподівається, щось для нього на краще. Невиправний оптимізм слугує своєрідним захистом для квітки. Підсніжник, мов равлик, ховається від реальності і цей ескепічний формат поведінки дає йому можливість бути навіть тоді, коли буття уже немає. «Тепер квітка пишалася усвідомленням того, що вона була

символом у славетній книзі віршів і що той, хто їх писав, і сам виявився проліском, невчасним і небажаним — наче дурень, він очікував на літо серед зимових морозів. Квітка зрозуміла це на власний штиб, адже ми завжди все розуміємо по-своєму» [4]. На щастя доля Андерсена стала іншою. І хоча письменника, як і героя створеної ним казки у бутті втримує любов до світла і жага до життя — вони різні. Найбільше Андерсена тривожить думка чи потрібна його творчість його сучасникам? *«Він так само, як пролісок, з'явився невчасно, надто рано, до того, як його здатні були поцінувати»* [4]. Андерсен боявся стати схожим до Амброзіуса Стуба, про якого йдеться у тексті казки : *«Пролісок! Передчасна квітка, і поет був передчасний!»* [4].

Автобіографічні елементи, дослідження що стосуються біографії й творчість данського автора свідчать про складний, але успішний життєвий шлях Андерсена. Наявність у всіх аналізованих нами текстах автобіографічних елементів, які стосуються тих чи інших моментів життя письменника й були створені в один італійський період творчості, яскраве підтвердження цьому.

Використана література

1. Андерсен Г. Х. Автобіографія «Казка мого життя». URL: <https://www.litlib.net/bk/125794/read>
2. Андерсен Г. Х. Всего лиш скрипач. URL: <https://coollib.cc/b/122209-gans-kristian-andersen-vsego-lish-skripach/read>
3. Андерсен Г. Х. Гидке каченя. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=256>
4. Андерсен Г. Х. Пролісок . URL: <https://proza.org.ua/gans-kristian-andersen-prolisok/>
5. Гладишев В. Теорія і практика контекстного вивчення художніх творів у шкільному курсі зарубіжної літератури: монографія. Миколаїв. : Вид-во «Іліон». 2006. 372 с.

6. Ганс Христіа Андерсен. URL: <https://hcan.ru/o-nem/zhenshhiny-v-zhizni-andersena>
7. Ганс Крістіан Андерсен і його чоловіки. Хто був справжньою русалонькою? URL: <https://was.media/microformats/hto-buv-spravzhnoju-rusalochkoj/>
8. Казанжи О. Особливості контекстного вивчення казок Г. К. Андерсена на заняттях з дитячої літератури з майбутніми фахівцями початкової школи. *Наукові записки БДПУ* Серія: Педагогічні науки. Вип.1. Бердянськ : БДПУ, 2019. 406 с. С.274-283
9. Капустян І. Проблеми сучасної інтерпретації літературної спадщини Г. К. Андерсена. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна Серія «Філологія». Вип. 76. 2017. С.60-63.
10. Мацапура В. Роман Г. К. Андерсена «Всього лише скрипач»: поетика і контекст. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія». 2017. Вип. 76. С. 63-67.
11. УСЕ (універсальному словнику-енциклопедії). URL: <https://558.slovaronline.com/articles/%D0%9F/page-1>
12. Andersen's H. C. "Only a fiddler". URL: https://archive.org/details/onlyfiddlerdanis00ande_0
13. Niels Jørgen Cappelørn et. al. (eds.): Søren Kierkegaards Skrift er (The Writings of Søren Kierkegaard). Copenhagen : Søren Kierkegaard Forskningscenteret and G.E.C. Gad, 1997. Vol. 1. 30 f.
14. Vintergæk eller sommergæk? URL : <https://www.historie-online.dk/temaer-9/arstidens-skikke-14-14-14/paske-21-21/vintergaek-eller-sommergaek>

**«КНИЖКА З КАРТИНКАМИ БЕЗ КАРТИН» –
МАГІЧНА МІСЯЧНА РОЗМАЛЬОВКА ВІД Г. Х. АНДЕРСЕНА**

Анотація

У матеріалі зроблено спробу представити українській аудиторії маловідому роботу Г. К. Андерсена для дорослих «Книжка з картинками без картин» і охарактеризувати 33 місячні оповідки письменника.

Ключові слова: *Картина, картинка, герой твору, уява, жанр твору.*

Iryna Mehed

**"A PICTURE BOOK WITHOUT PICTURES" - A MAGICAL LUNAR
CONVERSATION BY HANS CHIRSTIAN ANDERSEN**

Abstract

The article aims to introduce the Ukrainian audience to a little-known work by Hans Christian Andersen written for adults, "A Picture Book Without Pictures," and to analyze the 33 monthly stories included in it.

Key words: *Picture, imagination, protagonist, genre Hans Christian Andersen.*

Сучасність – це світ картинок. Вони атакують наш мозок звідусіль: їх нам постачають телефони, телебачення та інтернет, рекламні банери, стіни будинків з графіті, плакати, фото. Зображення документують історію, фіксують події, транслиують настрої, формують ідеї – якщо немає картинки, то начебто, нічого і не відбувається. Візуалізація – пароль до цифрового буття, ми декодуємо безліч зображень щодня, навіть не замислюючись над тим, що сотні картинок не дають нам цілісної картини життя.

Минулі епохи були іншими: це був світ КАРТИН. Частина з них чекали на публікацію в музеях. Інші складались в уяві митців: день за днем, штрих за штрихом укладаючись в повсякденну, майже незмінну з діда-прадіда картину природи чи людського існування. Зображення були символами, виходом за побутові межі, силою, яка впливає на культуру та мислення людини (не дивно, що в деяких релігіях заборони на зображення існують досі), і є виявом цієї культури.

Життя в світі картинок без картин – це наша щоденна реальність:

фрагментарність замість цілісності, дрібні пазли кольорових деталей замість глобальних полотен минулого, доросле збайдужіння замість дитячого тремтливого здивування... Розмальовка з Джокондою для релаксу, картинка, яку створюємо власноруч, – поруч, а картина Леонардо – десь далеко за склом... Ми знаємо про її цінність, але не переймаємось особливо. То чи може дитячо-доросла книжка Андерсена, назва якої звучить так співзвучно нашому іронічному сьогоденню, – «Billedbog Uden Billeder» («Книжка з картинками без картин») відкрити нам щось принципово нове?

«Billedbog uden Billeder» – перший крок Андерсена до світового визнання. Ця невеличка збірка ліричних замальовок видатного данця витримала 350 перевидань більш ніж 20-ма мовами [9] і вперше повністю вийшла німецькою (1847 р.), а тільки потім – мовою оригіналу (1854 р.). Нині серед мов перекладу – основні європейські (англійська, французька, італійська, іспанська), східні (японська, китайська, корейська, арабська) і навіть есперанто [10]. Увага до цього твору не згасає: польське видавництво «Дріада» в 2018 році відкрило нею серію «Андерсен для дорослих», зазначивши, що «Книжка з картинками без картин» – одна з робіт, яка принесла Андерсену світову славу ще до того, як її завоювали казки [див.: 10].

Постать Андерсена стоїть і за великим міжнародним проєктом 2009-2020 рр.. «Книжка а з картинками без картинок – Якби ця планета була вкрита картинками», створеним Хіромі Інайоші, японським художником і графічним дизайнером у пошуках інструменту, що допоможе досягти справжнього миру та світу без зброї і війни через спробу відновити чистий і миролюбний розум дитинства, колись втрачений і зниклий у процесі дорослішання [12].

Жодного українського перекладу цього твору на сьогодні не існує.

Оригінальна назва «Billedbog uden Billeder», німецькою – «Bilder buch ohne Bilder» (дослівно: «Книжка з картинками без картин») майже завжди зберігається перекладачами (англ. *Picture book without picture*, фр. *Livre d'images sans images*), хоча досить часто назву доповнює образ оповідача-

Місяця (ісп. *Diálogos con la luna: libro de imágenes sin imágenes*, англ. *What the Moon Saw: and other tales*). Німецькою книжка виходить також під назвами "Що мені розповів Місяць", а в літературознавчих данських працях можна зустріти і розлогіший варіант: «За завісою ночі: Пригоди. Незвичайний цикл оповідань Ганса Крістіана Андерсена про людське життя, яке видно з Місяця».

Перша версія книжки вийшла 20 грудня 1839 року, і саме вона зробила відомим ім'я Андерсена у Німеччині: мініатюрні розділи, зручні для друку, успішно займали місце на сторінках численних сімейних та популярних часописів.

Згідно із задумом автора, вона мала складатися з 22 розділів-вечорів, і починатися роздумами про смерть. Але 2 епізоди (ліричний етюд про гробниці королів та першу історію про монарха на смертному ложі) довелося виключити, щоб читачі не сприйняли їх як натяки на смерть тодішнього данського короля Фредерика VI (1768–1839). 2 грудня 1839 г. письменник писав авторці побутових повістей Хенріетті Ханк (1807–1846): «Дві історії з числа найкращих довелось прибрати... Побережу-но їх для нового тому». Бажання автора справдилося наполовину: історія про гробниці королів дійсно увійшла в кінцевий варіант книжки, а мотив Смерті, що сидить на ліжку монарха, Андерсен використав пізніше у казці «Соловей», що, як відомо, має щасливий кінець: соловей своїм співом проганяє Смерть від хворого імператора.

В остаточному варіанті [6] книжка має 33 розділи-історії, які розповідає Місяць (20 з них написано у 1839, 13 – у 1847 році). Розпочинається та закінчується вона молитвою. Відкриває книжку молитва індійської дівчини за життя коханого, а завершує останній розділ «Отче наш», рядки якого зворушливо змінює перед сном чотирирічна дівчинка, додаючи прохання про масличко до «хліба насущного».

Цікаво, що Андерсен обирає для обох варіантів своєї книжки «дзеркальні», подвійні цифри 22 і 33. Свій вибір письменник не пояснює, але

певну трансформацію авторського задуму вони ілюструють: 22 вважається священним числом Старого Заповіту, символом осягнення Божого Задуму, згоди, примирення з долею, пасивності, непротивлення злу насильством і матеріальності, а 33 – числом активного співчуття і духовності, Христа, цілющої безумовної любові до людини, яка і є ключами від Неба.

Якщо порівняти дві кінцівки, можна побачити, що автор з часом відмовився від бажання випалювати людські серця одкровеннями Смерті, залишивши читачу право роздумувати і свободу фантазувати, доповнювати уявою розповіді оповідача.

Перший вечір (1839): *«Місяць розповів мені, і я намалював картину, поет зробить її кращою, а композитор може надати їй кольорів, палких кольорів, що проникають до мозку і кісток як у тих казках, що Смерть розповідала першому Принцу»* (тут і далі переклад з нім. мови – мій).

Вступ (1847) Картини, які я тут представляю, не вибрані, а дані саме такими, якими їх мені описали; можливо, великий художник, поет чи композитор міг би щось із них створити. Те, що я пропоную, — це лише невеликі ескізи на папері, каркас моїх власних думок; бо Місяць з'являвся не щовечора — часто одна чи дві хмари закривали його обличчя

Особливості авторської неказкової оптики

За Великою данською енциклопедією, ***villedede*** — «картина, образ, зображення», походить від старосаксонського ***bilidi*** — «диво, магічний знак, знамення» і має подвійну природу: фізичну, матеріальну — те, що можна бачити, охопити зором, і духовну, ментальну — те, що можна уявити. І саме картинка, а не метафора є основою творчого генія Андерсена. Ті психічні динамічні зрушення, що відбуваються в людському мозку під впливом словесних картин, виходять за межі мистецтва живопису і дають читачу шанс вийти за власні межі, піти далі власних думок, через емоційне проживання нового досвіду (а розповіді проводять читача від трагедії до комедії, від смерті до життя) більше зрозуміти людину.

«Billedbog uden Billeder» всесвітньо відомого данського казкаря — це диво

без дива, в тексті немає магії, чудес, як немає і традиційної для казки перемоги героя. Перемогу автор віддає читачу. Саме з ним відбувається магічне перетворення: спираючись на творчу уяву, саме читач перемагає крок за кроком два власних страховиська – усталеність точки зору, і обмеженість самодостатності, власної культури. Уява, що звільнюється, таким чином, долає стереотипність мислення.

33 місячні оповідки Андерсена – це вправи для розвитку духовного зору, 33 зображення – враження, переживання (надія, сором, трагедія, розчулення, іронія, смуток, невинність, розбещеність, ніжність, гнів, страх, спокій), які зненацька беруть в полон читацьку увагу і непомітно виводять душу із зони комфорту, назустріч новим спостереженням.

Простір твору не має меж: льодовики Гренландії, зали Лувру, долини в Альпах, німецькі провінційні містечка, Рим, Венеція, Данія, береги Гангу, де живуть кохані, розлучені, ті, що сподіваються, ті, що втратили сподівання; творці, актори, ремісники, селяни, королі, полководці, чоловіки і жінки, батьки і діти.

Історії сконцентровані, але не закріплені у часі: дія кожної окремої триває декілька хвилин, але вони пливають не в добі, а у вічності, завдяки тому, що про події розповідає Місяць, який бачить і бачив усе на світі.

В «Книжці з картинками без картин» – два герої: Місяць і бідний талановитий художник, який гостро і пристрасно відчуває світ *«Дивна річ – коли мої почуття розпалюються, язик і руки не слухаються мене. Я не можу сповна передати свої враження ні словами, ні картинами, дарма що вони горять всередині. Все ж я – художник, моє око про це говорить і всі, хто бачив мої малюнки і ескізи, це визнають»*, але, як і усі ми, не завжди може сповна висловити свої почуття. Картинка події має своєрідний 3-D ефект: Андерсен дає:

- дві точки зору: з висоти (розповіді Місяця) і поруч (враження художника) накладаються на третю координату – точку зору читача;
- дві картинки: побачене Місяцем і НЕНАМАЛЬОВАНЕ художником,

тож картинку, вихоплену прозорим місячним промінням нотує художник, її має домалювати третій митець-читач.

Андерсен спирається одночасно на дві свідомості: дорослу і дитячу: кожна історія під силу дитячому розумінню і його горизонту, але передбачає дорослий розум, який може віддзеркалити, осмислити побачене.

В розповіді Місяця ми чуємо голос дорослого, який звертається до дитини; помічаємо очевидне і приховане і маємо можливість читати рядки і між рядками

Особливості жанру твору

Арабески, вірші в прозі, ескізи, вільні контури на папері, поезії Випадковості, ліричні мініатюри – такі визначення можна знайти в записках самого Андерсена та в літературознавчих розвідках, які стосуються «Книжки з картинками без картин».

З арабесками (які, до слова, Г. Х. Андерсен вмів вирізати з паперу) збірку єднає складний орнамент, дрібні елементи, невимушений характер: з невеличких дружніх оповідей Місяця вільно і химерно, як в арабесці, складається складний візерунок людського життя і картина людського серця. Популярний мотив німецького романтизму приваблював в той час багатьох письменників, тож увага Андерсена до цього жанру виявляється закономірною.

Той факт, що сам автор у листах (зокрема у листі до Генрієтти Ханк від жовтня 1839 року) називає свої твори не тільки «арабесками», але і «прозовими віршами» дає підстави розглядати Г. Х. Андерсена як письменника-новатора, зачинателя популярного в Європі жанру віршів у прозі, який виступив раніше за Алоїзіуса Бертрана («Нічний Гаспар», 1842) і Шарля Бодлера («Паризький сплін», 1869).

Ескізи, вільні контури на папері – ще одна з авторських характеристик, яка спирається на образ героя твору художника, для якого розповіді Місяця «поспішні ескізи», «рамки» своїх думок.

Цікаве визначення жанрової специфіки твору можна знайти у Клауса

Пітера Мортенсена, видатного данського літературознавця, який називає «Книжку з картинками без картин» поезією Випадку, поезією Випадковості (Tilfældets Poesie, The Poetry of Chance) [3], де людина зустрічається із собою, своєю духовною формою. Дійсно, попри всі уявлення про те, якими ми є, нашу справжню природу розкриває саме Випадок, бо він дає нам шанси вчинити і відчувати по-різному.

Як це працює у тексті Андерсена, можна побачити на прикладі Вечора 2, де йдеться про цілком буденний випадок: маленька дівчинка лякає у курнику птахів. Місяць розповідає спочатку про дитину, яку насварив батько, а потім – про наступний день. Читач бачить, як дівчинка знову прокрадається до курника, погоджується з оцінкою її дій Місяцем *«зла бешкетниця»*, чує крик батька і внутрішньо погоджується з ним, а потім раптом Андерсен показує очі дитини, повні сліз, та її пояснення: дівчинка залізла до курника, бо хотіла поцілувати курочку, яку налякала вчора, і попросити вибачення. І доросла впевненість у незворушній правоті власних оцінок поступається місцем сорому за свою зверхність та зневіру, невміння зазирнути в дитячу душу і співчуттям до маленької, зневаженої у найкращих намірах людини.

Кожна мініатюра дивує і повертає читача до самого себе, змушуючи його переглядати власні оцінки. Попри лаконічність форми простору для роздумів вистачає. Історія тюремного в'язня, злочинця (Вечір 27), який залишає на стіні камери декілька музичних нот, змушує звернути увагу на роль музики (*«Де слова зазнають поразки, музика починає говорити»*), так само погляд Місяця (Вечір 8) на те, чим є історія людства : – дійсністю чи казкою. Поціновувачі романтичної поезії звернуть увагу на історію самотнього Лебедя (Вечір 28), який квіткою білого лотоса намагається спочити на морських хвилях, а гедоністи посміхнуться щирому захопленню красою звичайного ранку, яку відкриває для себе й інших маленький сажотрус (Вечір 26).

Вечори – картинки Андерсена можуть стати джерелом натхнення для художника і музиканта, цікавим досвідом як для дорослого, так і для

дитячого читача. Варто зважити на окрему художню цінність ілюстрацій, які зробили до твору Андерсена японка Michiko Nishikawa чи російсько-французький художник, винахідник голчастого екрану О. Алексєєв та джазові імпровізації, які окремим диском випустили Frits Helmuth, Karsten Vogel.

Стаття данської енциклопедії про *villedede* зазначає, що формування зображень чи обробка зображень є нерозв'язною складовою способу боротьби з собою і світом. З цим можна посперечатись, але з тим, що магічна місячна розмальовка від видатного данця дозволяє читачу насолодитись палітрою власних емоцій, розфарбувати прочитане в різні кольори і залишитись воїном світла, зрушивши застиглу лаву емоцій в бік людяності і добра, не погодитись не можна.

Використана література

1. Андерсен Г. Х. Собр. соч. : в 4 т. Изд. второе. Санкт-Петербург : Акцион. Общ. «Издатель», 1899. Том третий. С. 313–339.
 2. Skyggebjerg, A. K. (2022). Bag nattens slør: Eventyrligt. H.C. Andersens spøjse fortællecyklus om menneskelivet set fra Månen er genudgivet med smukke illustrationer. Weekendavisen, Bøger
 3. Mortensen K. P. The Poetry of Chance. On Hans Christian Andersen's "Picture Book without Pictures". *Fabula*. 2005. T. 46. No. 1–2. P. 55–66.
 4. Mortensen K. P: Månefortælleren – Billedbog uden Billeder i Dansk litteraturs historie på lex.dk. Hentet 25. august 2020 fra. URL: <https://danskliteraturshistorie.lex.dk/M%C3%A5nefort%C3%A6lleren - Billedbog uden Billeder>
 5. Hans Christian Andersen: Bilderbuch ohne Bilder. Was mir der Mond erzählte. Universal-Bibliothek, Leipzig. Neuausgabe. Herausgegeben von Karl-Maria Guth. Berlin 2022.
 6. Picturebook Without Pictures / A translation of Hans Christian Andersen's. *Billedbog uden Billeder* by Jean Hersholt, 1948. URL: <https://andersen.sdu.dk/vaerk/hersholt/om.html>
- . Див. також: URL:

<https://andersen.sdu.dk/vaerk/register/info.html?vid=313>

7. Den Store Danske. URL: <https://lex.dk>
8. H. C. Andersen Centret Syddansk Universitet. URL: <https://andersen.sdu.dk/>
9. WorldCat. URL: <https://www.worldcat.org/>
10. Andersen H. C. *Bildolibro sen bildoj*. Gilleleje: Edition Trærup, 2005.
11. Andersen, Hans Christian, Bogusława Sochańska, and Ib Spang Olsen. *Książka z obrazkami bez obrazków*. Luboń: Driada, 2018.
12. A Picture Book without Pictures Project changes the world. URL: <https://www.enonaiehon.jp/en/index.html>

**КАЗКИ ГАНСА ХРИСТІАНА АНДЕРСЕНА:
ЧИТАТИ ДІТЯМ НЕ МОЖНА АДАПТУВАТИ**

Анотація

У статті розглянуто питання реценції читання творів Ганса Крістіана Андерсена дітьми різних вікових груп. Враховано класифікації казок для різних аудиторій, відмінності між реценцією дорослими й дітьми, психологічний аспект. Зазначено, що читацький досвід сприйняття страшних, жорстоких образів у казках розвиває емоційність дітей та допомагає у самопізнанні. У контексті реценції творів Ганса Крістіана Андерсена актуалізується проблематика бібліотерапії.

Ключові слова: *казка, поетика страшного, психологія читання, реценція, бібліотерапія, Ганс Крістіан Андерсен.*

Nataliia Mocherniuk

**HANS CHRISTIAN ANDERSEN:
READING TO CHILDREN – YOU CAN'T ADAPT**

Abstract

The paper addresses the issue of Hans Christian Andersen's reading reception by children of different age groups. The article accounts for the classification of fairy tales for a diverse core audience, distinctions between the reception by adults and children, and the psychological aspect. The reader's exposure to scary, cruel images in fairy tales develops children's emotionality and contributes to self-awareness. Within the context of the reception of Hans Christian Andersen's works, the newfound relevance of the bibliotherapy issue has been underscored.

Keywords: *fairy tale, poetics of uncanny, psychology of reading, reception, bibliotherapy, Hans Christian Andersen.*

Творчість Ганса Христіана Андерсена досі дуже популярна в Україні, і це засвідчує велика кількість перевидань казкаря та інтерес літературознавства. Щодо першого можна легко упевнитися, коли звернутися до пошукової системи: інтернет запропонує безліч видань казок – як збірок, так і поодиноких творів, які останніми роками видали різні українські

видавництва. Літературознавче зацікавлення реалізоване у статтях українських науковців, зокрема Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, які сміливо обирають матеріалом дослідження твори Г. Х. Андерсена, а свого часу в Івано-Франківську відбулася наукова конференція, присвячена творчості письменника [12]. З серією статей вийшла до наукової аудиторії дослідниця казок письменника Інга Капустян [6]. Її дослідження репрезентує ґрунтовний літературний огляд в іменах, передусім західного літературознавства, а також звертає увагу на магістралі вивчення творчості письменника, серед яких проблема людини та її екзистенціальної функціональності внутрішнього «Я», наративні рефлексії автора у створенні поетики творів, проблема естетичного сприйняття й відображення в казках Андерсена, відмінність казок письменника від фольклорних, переклади творів, вплив на данську літературу тощо. У своїй статті маю намір привернути увагу до питань рецепції казок дітьми, причому починаючи з дошкільного віку, зважаючи на врахування специфіки творів Г. Х. Андерсена.

Неодноразово порушувалися питання про те, що класика минулих століть дуже часто містить багато жорстоких сцен, які можуть травмувати ще не устатковану дитячу психіку. Особливо вразливість такого матеріалу для дитячого сприйняття констатують психологи, які структурують і пояснюють чимало сумнівних моментів. Такі питання вихлюпнулися на сторінки популярних видань, до обговорення долучилися батьки, і Андерсен (та не лише він, а й брати Грімм, Шарль Перро, Е. Т. А. Гофман та інші) викликав палкі дискусії щодо адекватності його текстів для сучасних дітей. Зокрема, у соцмережевій групі «Враження UA| Література українською, читання, книги та фільми, серіали» 2021 року Борис Гошко спровокував розмову про казки Ганса Христіана Андерсена, що вилилася в активне коментування учасників групи, у якій було висловлено чимало контroversійних думок. Борис Гошко написав, що не здивувався б, якби в сучасному толерантному світі деякі казки письменника заборонили б, та уявити життя без Дюймовочки чи

Снігової королеви, а також інших героїв неможливо, – «ці герої нас не полишать, а чи варто читати дітям – питання особисте» [3]. Автор допису слушно підсумував, що «казки Андерсена варто не просто читати, про них треба говорити». Коментатори підхопили ці міркування: «Я вважаю, що це казки для дорослих. Надто в них глибокий підтекст. Я б не забороняла», «Чудові казки! До речі, дошкільнятам таку казку і не прочитаєш за раз, лише скоротивши і тільки з поясненнями (все одно перебуватимуть питаннями). А школярам – читати і ще раз читати!»; «Читати варто, але відповідно віку (не в 3) і обговорювати потім з дитиною»; «Андерсен створював свої казки для дітей, до того ж свого часу. Він і сам до кінця днів залишався більше дитиною, ніж дорослим. А у своїх казках він описував правду життя, таким чином готуючи дітей до реальності» та інші [3]. Прикметно, що більшість читачів висловилися за читання Андерсена, причому в жоден спосіб не цензурованого.

На іншому мережевому ресурсі увагу до творів письменника привернули журналістка Анастасія Білоусова та актор і письменник Олексій Курилко. Журналістка наполягає, що казки Андерсена дуже трагічні, тому повчальний сенс для дітей сумнівний. Вони аналізують і сперечаються про казки «Кресало», «Стійкий олов'яний солдатик», «Гидке каченя», «Дюймовочка» та інші. Журналістка погоджується, що стиль, образність, казкові перипетії вибудовані у текстах Андерсена чудово, але виховний момент викликає сумніви, і вона не впевнена, чи буде користь від такого читання її десятилітньому синові. Олексій Курилко слушно акцентує на тому, що ці казки і для дорослих, і для дітей. Казки не обов'язково повинні чогось вчити, вони мали розважати, наповнювати емоціями, вносити різноманіття в сіре буденне життя, допомогти забути про свої проблеми, співпереживати разом з героями. Він каже про те, що Ганс Христіан Андерсен вчить дітей долати комплекси, а також наводить інші аргументи [2].

Це дуже цікава розмова, яка дає багато матеріалу для роздумів. У ній увиразнені стереотипи мислення сучасного обивателя, для якого комфорт

понад усе, а також продемонстровано споживацьке і, сказати б, викривлене сприйняття мистецтва загалом. Підміна сприйняття мистецтва зверненням до біографії автора (до речі, в життєписі письменника є чимало «неідеального», на чому часом спекулюють популярні видання чи так звана жовта преса), утилітарне прочитання, в якому на першому місці дидактична користь, а не естетична вартість тощо характеризують багато схожих дискусій і дискусантів.

Отже, читацька спільнота не лише читає твори Ганса Христіана Андерсена, а й активно сперечається про його творчість дотепер. Що ж може порадити літературознавство щодо таких дискусій?

Передусім варто справді наголосити, що Андерсен писав не лише для дітей. Назагал літературна казка розвивається у трьох річищах: 1) казка для дітей, яка зберігає найбільш дієвий зв'язок із фольклорними мотивами і саме тому з казковим сюжетним хронотопом; 2) казка, яка має подвійного адресата – і дітей, і дорослих, оскільки може сприйматися на рівні фабульному і на рівні філософському (Лускунчик); 3) казка, призначена лише для дорослих, в якій є два головних відгалуження: повчально-філософське і соціально-сатиричне. Таку класифікацію запропонувала Нонна Копистянська [7, с. 88], і її актуальність не втрачена досі. Прикметно, що і сам письменник наполягав на тому, що його казки призначені і дітям, і дорослим. Таким чином, необхідно визначати, кому більше адресована ця книжка – дітям чи дорослим, якщо це друга категорія. Щодо казок Андерсена сучасна дослідниця письменника Інга Капустян зауважує: «Поєднання казкового, чарівного і реального, повсякденного робить твори митця однаково цікавими для дітей і дорослих. Діти сприймають зовнішню конкретну форму казкової події, їх зачаровують перемога добра над злом, швидка зміна подій, дорослі розуміють складні людські стосунки, які стоять за казковою схемою, знаходять у цих казках глибоку філософію, приклади справжнього життя, з його радощами та розчаруваннями, любов'ю та смертю, правдою і брехнею» [6, с. 48].

Крім того, казка – це, можливо, перше зіткнення дитини з мистецтвом, тому треба розуміти, що виховний момент – не первинний. Це мистецтво літературної казки з її особливостями. «І ще цитата: Якщо світотворення в казці підпорядковується тому, як «як повинно бути», то в авторській, в міру її розвитку, починає переважати суперечність між «як повинно бути» і «як є», перемога добра над злом піддається сумніву, звідси нещасливі і навіть трагічні кінцівки (наприклад, у «Нових казках» Г. Х. Андерсена)», – вважає Н. Копистянська [7, с. 89]. Треба не забувати, що авторська казка, крім гумору, знає ще й іронію, іноді дуже гірку, яку автор спрямовує на самого себе, а крім гіперболи, часто застосовується і гротеск. Іронія Андерсена часто спрямована на людську обмеженість: горошини з «П'ятеро із одного стручка» весь світ вважають зеленим, поки самі зелені, а потім весь світ стає для них жовтим [7, с. 89].

Прикметно, що ні в передмові до видання Андерсена 1873 року (переклад М. Старицького) [5], ні в статті Михайла Рудницького «Оживитель буденщини (У 25-ліття уродин Андерсена)» 1930 року в газеті «Діло» [11], ні в передмові Оксани Іваненко «Славетний казкар» до видання творів 1977 року [1] не було жодних застережень щодо замалого виховного потенціалу казок чи надмірної жорсткості творів, які можуть травмувати дітей. До речі, М. Рудницький перегукується з сучасними міркуваннями Олексія Курилка, коли акцентує на ролі казок генія дитячої літератури у розважанні дитини, розвитку її уяви на тлі буденного життя: «Нарід і діти є по суті оптимістами: вірять у стовпи, що підпирають небо і в ліхтарні, що ведуть до тих стовпів. Але вони залюбки плачуть, зітхають, жартують – мішають сміх і сльози, не відчуючи ніякої суперечності у переході від одного почуття в друге. Не інакшим є Андерсен» [11]. Міркування про занадто «дорослу» поетику, необхідність адаптації для дітей тощо, вочевидь, з'явилися значно пізніше, тож це ще один аргумент, що доводить: справа передусім у сучасній рецепції творчості письменника.

Безумовно, проблема лежить великою мірою в площині вікової психології. Якщо зі школярами спільнота педагогів, психологів і батьків назагал однастайна (читають Андерсена вже у молодшій школі, у п'ятому класі – «Снігову королеву»), то щодо дошкільнят їхні думки так і не збігаються на користь данського автора. Імпонують зважені й помірковані погляди дорослих читачів. Наприклад, авторка, яка заховалася за псевдонімом Міра Київська, аналізуючи «Русалоньку» Андерсена, підсумовує, що вигадати страшнішу історію про кохання неможливо. «Звісно, я у жодному разі не примушую вас кинутися читати страшні казки разом із дітьми. Поза тим, раджу не відгороджувати дітей від страшного, моторошного і жахливого у літературі», – пише вона, і має цілковиту слушність [9].

Любов Борисяк в обговоренні, спровокованому вищезгаданим дописом Бориса Гошка, наголошує на тому, що це дорослі уміють аналізувати й дошукувати неприйнятні моменти «навіть там, де його не передбачали»: «Повчальний зміст кожної з казок зовсім не такий похмурий, як Ви його описали. Просто діти сприймають це інакше, повірте мені. І саме казки Андерсена вчать бути самим собою і любити людей такими, як вони є (зовнішність), але вдосконалюватись внутрішньо» [3].

Наведу особистий приклад з досвіду читання з дитиною-дошкільняком, яка вже знала, що деякі казки Андерсена можуть бути страшними і не для слабодухих, однак сама просила, щоб їй читати саме їх. У процесі читання вона ніби для самозаспокоєння каже, що зовсім нестрашно, але коли «великий Клаус узяв ціпок та так дав по голові єдиній коняці маленького Клауса, що та впала мертва», просить не читати далі. Це природна реакція враженої дитини, адже знущання над тваринами пригнічує її, водночас дитина задумується, що є зло, насильство, вбивство, вчиться переживати трагічне на літературному прикладі.

Цей досвід асоціюється зі свідченням Ліндсі Найт, голови дитячого відділу австралійської гілки «Random House», яка розповіла про читання з

півторарічним онуком. «Ми вибрали книжечку про нестрашних садових мешканців, як-от слимаки – вони, звичайно, слизькі й огидні, та не страшні. Історія так і розвивалася, розповідаючи про милих створінь, та поступово вибудовуючи певні очікування, легкий дріж і напругу, аж доки ми дісталися останніх сторінок. *Ніщо* не готувало нас до появи *велетенського* чорного павука з фетровими лапами, який немов вистрибнув на нас щойно ми перегорнули сторінку» [4]. Дитина заплакала, і вони відклали читання. Цікаво, що наступного разу хлопчик сам обрав книжку з павуком – «то було справжнє випробування характеру, він мав щось довести самому собі – відкрив і закрив останню сторінку дуже швидко, щоби лиш побачити, що трапиться», – пише вона, і ця історія підтверджує її думку про те, що діти з народження люблять, коли їх лякають ті, кому вони довіряють і цей процес можна будь-коли зупинити. «Із дорослішанням страшні історії відіграють важливу роль в емоційному розвитку дитини, допомагаючи їй упізнавати та контролювати темні почуття. Історії дають можливість пережити сильні фантазії, майже прожити їх, уникнувши будь-яких наслідків. Частково це переживання є таким, бо дитина відрізняє історію від реальності й усвідомлює, що нічого поганого насправді не трапиться» [4], – аналізує Ліндсі Найт. Багато страшних надприродних тем або ж трагічно загостреної соціальної теми трапляється в дитячій літературі звіддавна. У статті зацитовано слова англійського письменника Ніла Геймана про те, що жах – невід’ємна частина дитячої літератури, а фантастика вчить дітей, як вижити в світі. У переліку авторів, чії оригінальні казки є страшними й жахливими, безумовно, згадано й Андерсена.

Ці спостереження кореспондують з сучасними дослідженнями, які провадить літературознавство у спілці з психологією, щодо дитячої літератури, у якій автори вдаються до поетики жаху і страшного. Джерард Джонс вважає, що молоді подобається таке вигадане насильство тому, що так вони здобувають навички, щоб справлятися з різними ситуаціями у житті [13]. Така література вчить дітей довіряти власним емоціям та ставати

сильнішими, краще зрозуміти себе та краще контролювати свої почуття. Більш згубним, на думку автора, було б уникати такого читацького досвіду. Мішель Тейлор стверджує, що наукою не підтверджується ідея про те, що література жахів викликає насильство серед дітей, ба більше – насправді ці книги можуть допомогти деяким дітям зменшити насильство [14]. Такі ж міркування висловлює К. Жао у публікації «Монстри в дитячих ілюстрованих книжках і дитячі страхи» [15].

Невипадково в контексті теми про рецепцію страшного у дитячій літературі поновлюється тема бібліотерапії, що з'являється в контексті розмови про страхи дітей. Жорстокими, такими, що викликають тривожність і страхи, можна вважати «Русалоньку», «Дюймовочку», «Дівчинку з сірниками», «Стійкого олов'яного солдатика», «Кресало» та інші казки. І все ж, на мій погляд, твори Андерсена можуть бути в активному арсеналі бібліотерапії з метою позитивного впливу на дітей. Письменник часто робить головними героями невдах, аутсайдерів, демонструючи їхній шлях від суспільного несприйняття й осуду до утвердження в соціумі. Він вчить бути терплячими, не втрачати оптимізму й сили духу на шляху становлення. Зрештою, Ганс Христіан Андерсен вчить не лише успіху, перемог, а й вміння програвати, сприймати поразку, і це вкрай важливо.

Бібліотерапія актуалізується як в західних дослідженнях, так і в працях українських вчених. Зокрема, М. Марценюк у класифікації літератури вирізняє фольклор і казкову літературу, стверджуючи, що її «можна використовувати, працюючи з дітьми для усвідомлення ними основних труднощів, проблем, для покращення контакту з батьками, однолітками, тощо» [8, с. 219]. Межує з казками і фантастика, про яку зазначено: «Науково-фантастична література відрізняється від будь-якої іншої виходом за межі звичного, невідомого, такого, що лякає і водночас є необхідним для багатьох пацієнтів, дозволяючи краще зрозуміти і прийняти крайнощі своїх відчуттів, почуттів, потягів, стимулюючи продуктивну активність пацієнта» [8, с. 221]. Таким чином, це і про вміння контролювати свої емоції,

вибудовувати стратегію поведінки задля досягнення мети, про вироблення правил співжиття з оточенням та можливості змін у житті.

Окремо варто сказати про адаптації творів Андерсена, а зрештою, і адаптації народних казок і творів письменників для дітей загалом. Часом вони настільки переінакшують зміст, що повністю вивітрюється атмосфера твору й втрачається авторська ідея. Такі адаптації перестають хвилювати малих читачів, «наочно» демонструючи, як не варто нищити класику, хай вона здається і складна, страшна й «непедагогічна». Тож чи варто? Можливо, краще дати нейтральну історію без імені казкаря, щоб пояснювати важливі поняття дитині чи вчити чогось, а Андерсена залишити достеменним першотвором.

Безперечно, сучасні митці мають право давати вільні інтерпретації творів класики, трактуючи часом сюжети в контексті сучасних реалій. Німецький автор, видавець і експерт з казок Крістіан Гандель вважає, що наше заперечення змін у нових репрезентаціях казок є своєрідною захисною реакцією: «Але ж адаптація до сучасних реалій – це необхідна умова для того, щоб казка жила. Отже, якщо вони і викликають суперечки, то тільки тому, що відображають трансформацію суспільних цінностей. Можливо, у цьому причина нинішнього зростання інтересу до казок: нові цінності потребують нових історій» [10]. Це слушне твердження стосується театральних постановок чи кінофільмів класики, які навіть за умови ретельного дотримання «букви» тексту письменника завжди дають інше, режисерське перепрочитання. Такі театральні інтерпретації та кінотранскрипції важливі і потрібні, адже за умови знання літературного тексту стимулюють порівняння, аналіз, а отже критичне мислення дітей. Йдеться власне про літературні адаптації, які на власний розсуд «пом'якшують», спрощують сумні чи жорстокі епізоди у першоджерелах. Свого часу так борці з релігією переписували казки Андерсена, вилучаючи слово «Бог», але християнські цінності не можуть застаріти.

Отже, казки Ганса Христіана Андерсена варто читати дітям, у дошкільному віці важливо обговорювати з ними ці твори. Це актуальний автор для дитячих аудиторій різного віку з погляду бібліотерапії.

Використана література

1. Андерсен Г.К. Казки. Київ: Веселка, 1977. 151 с.
2. Андерсен, сказки для взрослых, или почему датского гения раздражали дети. URL: <https://lifegid.media/history-people/andersen-skazki-dlya-vzroslyx-ili-pochemu-datskogo-geniya-razdrazhali-deti.html> Назва з екрана.
– Дата перегляду: 2.05.2025.
3. Борис Гошко. Ганс Крістіан Андерсен. URL : https://www.facebook.com/groups/423796004645511/search/?q=андерсен&locale=uk_UA – Дата перегляду: 2.05.2025.
4. Злякайте мене ще, або Чому діти люблять страшні історії. URL: <https://osvitanova.com.ua/posts/4420-chomu-dity-tak-liubliat-strashni-istorii> Назва з екрана.– Дата перегляду: 2.05.2025.
5. Казки Андерсена з короткою його життєписью / Видання оздоблене патретом автора і одинадцятьма малюнками роботи художни Н. Мурашка, пер.М.Стариченка. К.: Друк. И. и А. Давиденко, 1873. – 362, XIX, [3] с.
6. Капустян, І. І. Фольклорні домінанти літературної казки Г.К.Андерсена. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2018. Т. 3. Вип. 3. С. 46–49.
7. Копистянська Н. Відмінність у хронотопі фольклорної і літературної казки. Жанр, жанрова система у просторі літературознавства. Львів: ПАІС, 2005. С.87–82.
8. Марценюк М.О. Терапевтичні можливості бібліотерапії як сучасного методу психологічної допомоги. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія. 2020. Т.31 (70). №4. С.218–223.

9. Міра Київська. Страшна класика: такі незнайомі знайомі з дитинства казки. URL: <https://bokmal.com.ua/books/strashna-klassyka/> Дата перегляду: 21.01.2020.
10. Мода на казки. Чому світ захоплюється фентезі. URL: <https://ua.korrespondent.net/showbiz/culture/4436196-moda-na-kazky-chomu-svit-zakhopluuietsia-fentezi> – Дата перегляду: 2.05.2025.
11. Рудницький М. Оживитель буденщини (У 25-ліття уродин Андерсена). *Діло*. 1930. 15 квіт. С. 2 ; 16 квіт. С. 2 ; 17 квіт. С. 2.
12. Творчість Ганса Крістіана Андерсена : реалії ХХІ століття : матеріали наукової відео-конференції з міжнародною участю (м. Івано-Франківськ, 28 травня 2020 р.) / редкол.: І. В. Козлик (голова) й ін. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2020. 129 с.
13. Jones, G. Killing monsters: Why children need fantasy, super heroes, and make-believe violence. New York: Basic Books, 2003. 272 p.
14. Taylor, M. A. The monster chronicles: the role of children's stories featuring monsters in managing childhood fears and promoting empowerment. Faculty of Creative Industries, Queensland University of Technology, Brisbane, Australia, 2010. 141 p. URL : https://eprints.qut.edu.au/37305/1/Michelle_Taylor_Thesis.pdf
15. Zhao Q. Monsters in children's picture books and childhood fears. Waikato Institute of Technology, 30 p. URL : <https://core.ac.uk/download/597477091.pdf>

ОСОБЛИВІСТЬ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОБРАЗУ ЯЛИНКОВОГО ДЕРЕВА В КАЗЦІ Г. Х. АНДЕРСЕНА «ЯЛИНКА»

Анотація

Подане дослідження спрямоване на вивчення трансформації образу дерева у творчому прочитанні Ганса Христіана Андерсена. У центрі дослідження – казка «Ялинка» («Grantræet»), у якій образ дерева ялини є найповніше розкритим у порівнянні казкою «Останній сон старого буда» («Det gamle Egetræes sidste Drøm») і віршем «Бук» («Bøgetræet»). З цього переліку творів лише казка “Ялинка” була перекладена українською мовою, всі інші твори вітчизняні перекладачі та літературознавці оминули увагою. У статті проаналізовано динаміку розвитку образу дерева та глибокий психологічний підтекст.

Ключові слова: *Г.Х. Андерсен, літературна казка, літературний образ, образ дерева, трансформація літературного персонажа, психологічний підтекст.*

Pikun Lesia

THE TRANSFORMATION OF THE FIR TREE IMAGE IN HANS CHRISTIAN ANDERSEN'S FAIRY TALE «THE FIR TREE»

Abstract

The study investigates the transformation of the tree image Andersen's literary imagination. It focuses on the fairy tales «The Fir Tree» («Grantræet»), «The Old Oak Tree's Last Dream» («Det gamle Egetræes sidste Drøm») and the poem «The Beech Tree». Among these, only «The Fir Tree» has been translated into Ukrainian. Ukrainian translators and literary critics have largely overlooked the other two works. The article analyses the dynamics of the tree image and its deep psychological implications.

Key words: *Hans Christian Andersen, literary fairy tale, literary image, image of a tree, transformation of a literary character, psychological subtext.*

Казка «Grantræet» Г.Х.Андерсена вперше була опублікована напередодні Різдва (21 грудня) 1844 р. Цей текст відомий українському читачеві у перекладі української мовою з данської Михайла Петровича Стариченка, й увійшов до збірки «Казки Андерсена з короткою його життєписью», який був виданий у Києві у 1873 році [1] і згодом був адаптований до норм сучасної

української мови; у перекладі Марії Грінченко (творчий псевдонім М. Загірня), перекладі Оксани Дмитрівни Іваненко, а також у літературних переказах.

В українському перекладі цей твір називається «Ялинка», але, зважаючи на те, що категорія роду в українській та данській мовах збігається, то переклад слова *grantræet* іменником жіночого роду, на наш погляд, є не доречним, адже може притягувати жіночі гендерні стереотипи, які відсутні у казці. Оскільки іменник *grantræet* середнього роду, й має артикль *et* наприкінці іменника, то коректно назву цього твору перекласти – ялинкове дерево. У подальшому аналізі твору буде використано саме це словосполучення, для вивчення образу, крім посилань на текст казки у перекладі українською мовою.

У вітчизняному й англomовному літературознавствах ця казка привернула увагу дослідників у площині компаративних зіставлень. В українській літературній критиці твір данського казкаря став матеріалом для студентської наукової розвідки під керівництвом наукового наставника, також у контексті порівняльного літературознавства: О. Горб і Д. Кареліна «Генетичні зв'язки у творах Олени Пчілки “Сосонка” та Г.Х. Андерсена “Ялинка”». Попри здійснений копіткий аналіз тексту твору казки Андерсена, це дослідження викликає зауваження, адже посилається на російськомовний переклад твору (Андерсен Г.Х. Сказки и истории. М.: Правда, 1989. С.171-178) та на роботу радянської дослідниці Л. Брауде, яка у своїй праці не надає жодних посилань на джерела свого прочитання життєвого та творчого шляху данського казкаря (Брауде Л. Ганс Кристиан Андерсен – М.: Просвещение, 1987. – 215 с.) [3]. О. Росстальна згадує казку Г. Х. Андерсена «Ялинка» як креолізований текст [4].

Американський дослідник середньовічної літератури професор Джон Найлз здійснив компаративне дослідження казки Андерсена «Ялинкове дерево» зіставивши його з середньовічним англо-саксонським християнським ліричним твором «*Dream of Rood*» («Сон про Хрест» – переклад наш – Л.П.),

яка була знайдена у книзі Х століття. Літературознавець знайшов виняткову змістову й образну спорідненість казки про ялинкове дерево Г. Х. Андерсена зі стародавнім європейським ліричним твором про сон хреста, їх емоційну близькість і лінгвістичні перегуки. Зробивши аналіз наявних біографічних матеріалів про життєвий шлях данського письменника, вчений поставив під сумнів, що Г.Х. Андерсен міг прочитати чи почути цей старовинний твір [9, с. 356-358]. Також професор Дж. Найлз вбачає багато спільного між казками про олов'яного солдатика та про ялинкове дерево [9, с. 351-352].

Історія створення казки про ялинкове дерево повністю не з'ясована. Відомо, що перед укладанням договору з Райцелем про публікацію та видавництво, цей твір разом із казкою про Снігову королеву був прочитаний автором у колі друзів. Наступна згадка про казку зустрічається через 18 років у «Нотатках», де згадується, що одного вечора під час вистави опери «Дон Жуан», яка ставилася на сцені Королівського театру, Ганс Христіан Андерсен залишив своїх друзів Н. Бьо та Й. П. Е. Гартмана під час увертюри до опери зі словами, що йому треба йти додому писати, але пізніше повернувся, ще до закінчення опери, сказавши, що написав казку під назвою «Ялинка». Дослідники ставлять під сумнів спогади, беручи до уваги, що в той театральний сезон ставилася не опера, а комедія Мольєра «Дон Жуан» і те, що Дон Жуан опосередковано згадується як джерело натхнення [10]. Дослідники слушно вважають, що ця казка ґрунтується на власних біографічних фактах і психологічних переживаннях [10], що підтверджується аналізом тексту. Дж. Найлз говорить, що ялинкове дерево Андерсена унаочнює власні прагнення і страхи письменника [9, с. 354].

Образ ялинки, як різдвяної окраси оселі та родинного святкування побіжно згадується в деяких інших казках письменника, до, наприкладу «Бузинова матінка» («Hyldeboer»), опублікованої у грудні 1844 року та у казці «Старий будинок» («Det gamle Huus»), що побачила світ через три роки, у грудні 1847. У казці «Суп із ковбасної палички» («Suppe paa en Pølsepind»),

опублікованої у березень 1858 року, згадуються дрімучі ялинові ліси, що мали жахливий запах.

У казковій та поетичній творчості Г. Х. Андерсена зустрічаються також образи інших дерев. 13 вересня 1830 року у збірці данського автора «Фантазії та замальовки» побачив світ вірш «Vøgetræet» («Бук») [8]. Письменнику на той час виповнилося 25 років. Цей ліричний текст не був перекладений українською мовою.

Букове дерево стає образом поетичного оспівування. Письменник звернувся до нього як самотійного персонажа. Ліричний герой бачить, як бук стоїть на пагорбі самотньо, найкращі його гілки-діти відрубані, верхівка дерева тремтить. Ліричному герою здається, що дерево розповідає казки (Hist staaer et Vøgetræ paa Høien ene; / Afhugget har man jo dets bedste Grene, / Sært ryster Toppen paa den stakkels Fyr; / Han vist fortæller gamle Eventyr [5]). Попри те що ліричний герой шкодує, що ми не розуміємо його мови, оповідач пропонує послухати казку про гілки дерева – його гордих дітей (Mine Børn, de stolte Grene [5]). Воно сподівалося, що його гілки стануть чимось великим, як корабельна щогла, будуть весело плисти над солоною водою, бачити і бути побаченим у далеких краях («De maae blive noget stort! / Tænkte jeg – det kan ei feile! / Som en Skibsmast, hver skal seile / Lystigt over salten Vande, / See og sees i fjerne Lande!» [5]). Втім не судилося. З тринадцяти гілок, одна стала мітлою, з трьох – зробили дошки, а найгірша доля спіткала решту дев'ять гілок, які стали хмизом («Een blev kun et Kasteskaft! / Gjærdestave blev de tre, / Men de ni, o bittre vee! / De fik dog den værste Ende, / De blev kun til Pindebrænde!» [5]). Ця поетична історія про марні мрії та сподівання, про безславну та безталанну загибель перегукуються з казкою про ялинкове дерево та знаходять у ній деталізований розвиток. Казка про ялинку також має глибокий психологічний підтекст, який ліг в основу конструювання казкової реальності.

У казці «Ялинка» ялинкове дерево стає головним героєм твору. Письменник написав твір у 39 років. Розвиток головного персонажа

змальовується з двох позицій: погляд ззовні та зсередини. Дж. Найлз слушно зауважив: «What the tree sees and hears is the substance of the story. What the tree feels emotionally is what makes the story memorable» («Те, що дерево бачить і чує, складає зміст історії. Те, що дерево відчуває, робить історію пам'ятною» (переклад наш – Л.П.) [9, с. 361]. Письменник фіксує динаміку зовнішніх умов перебування та внутрішнього психологічного стану цього казкового персонажа з двох аспектів: з погляду оповідача та прямої мови самого дерева.

Ялинкове дерево росло у місці, яке описується як добрий затишок від спекотного сонця та вітру, в оточенні старших братів і сестер – ялин та сосен. Ракурс опису місця дії подається знизу вгору. Діти, які приходили збирати ягоди, милувалися маленьким деревцем. Але внутрішні переживання персонажа контрастують зі спокійним та безтурботним місцем перебування. Ялинкове дерево не відчуває радості від сонця, пташок і рожевих ранкових хмаринок над головою [2, с. 131]. Унаочнюється внутрішній психологічний конфлікт головного героя твору. Деревце оцінює світ, дивлячись знизу вгору на інші дерева. Ялинкове дерево прагне швидко вирости, стати великим деревом, розкинути своє гілля, з висоти поглядати на навколишній світ і поважно кивати головою, як інші дерева. Дуже зачепило ялинку та завдало страждання те, що взимку маленький зайчик сідав прямо на засніжене дерево. Але за кілька років деревце виросло так, що зайчику довелося його оббігати й це дуже підбадьорило ялинку [2, с.131].

Прагнення та ціннісні орієнтири головного героя твору формуються не через природний стан, а через спілкування з птахами. Така комунікація плекає почуття обізнаності й актуальності головного героя казки. Підрісши, ялинкове дерево почало помічати, що високі дерева восени вирубуються і вивозяться геть. Це викликало жах у ялини. Дерево почало хвилюватися через невідомість очікування. Лелека навесні розповіла, що в далеких краях бачили ялинові щогли на кораблях [2, с.131-132]. Це сформувало у ялинкового дерева романтичне марення подорожі в далекі краї, прагнення

побачити море й сильніше бажання вирости та змінити оточення, попри те, що сонце і вітер навколо закликали радіти молодості. Ялинкове дерево не усвідомлювало щастя від поцілунку вітру та сліз роси. Узимку під новий рік, коли знову почали зрізати зовсім молоденькі деревця, воно вже не відчуває жаху. Ялинкове дерево дізналося у горобців, що ці дерева потрапляють до людських осель, де вони перебувають у пишноті та славі. Ці дерева знову саджають посеред теплої кімнати та прикрашають найпрекраснішими речами: позолоченими яблуками, пряниками та свічками [2, с.132]. Хоча горобці зізналися, що вони не знають, що відбувається з деревами після цього, це стало новою мрією ялинкового дерева піти таким блискучим шляхом. Дж. Найлз вбачає іронічність у тому, що дерево, будучи повністю безсилим у визначенні свого життєвого шляху, прагне змінити своє місце перебування та долю [2, с. 351, 353].

Наступної зими дерево ще більше піросло, набуло густої хвої й з нетерпінням чекало того, аби його так само поклали на сані та відвезли у теплу кімнату. Очікування викликало нудьгу, сум і безрадісне зростання. Втім однієї зими, коли мрія ялини справдилася, її вирубили та поклали на сани, дерево відчувало *«такий біль, таку слабкість, що не могло подумати ні про яке щастя»* [2, с. 133] (*«det følte en smerte, en afmagt, det kunne slet ikke tænke på nogen lykke»* [7]). Ось лише тоді дерево відчувало жаль розлуки зі своїми друзями та птахами. Ялинкове дерево застогло й упало, а отямалося лише тоді, коли її разом з іншими ялинками вивантажували у дворі.

Місце дії змінюється. Простір звужується до розмірів вітальні. Ялинкове дерево потрапляє до розкішної кімнати. Погляд опису кімнати подається згори вниз з акцентом на матеріальну коштовність предметів. На стінах висіли портрети, біля покритого кахлями комина стояли великі китайські вази з левами на кришках, крісло-гойдалка, шовкова софа, стіл з ілюстрованими книжками та іграшками, що коштували *«сто разів по сто риксдалерів»* [2, с. 133] (*«hundrede gange hundrede rigsdaler»* [7]), на підлозі лежав великий строкатий килим. Коштовність предметів оздоблення

виявляється важливим для ялинкового дерева і сприяє тому, що герой казки відчуває власну значущість і тішиться з цього.

Ялину поставили у діжку з піском. Дерево тріпотіло у передчутті. Дівчата почали оздоблювати чудовими прикрасами та свічками [2, с. 133]. Все було чудово та надзвичайно. Ялинкове дерево з нетерпінням очікувало, щоб засяяти на святі, плекаючи надію, що з лісу прийдуть інші дерева та прилетять горобці аби подивитися, або воно приросте і стоятиме такою прикрашеною й узимку й улітку. Але напружене чекання викликало у дерева біль. Коли запалили свічки, ялинка засяяла розкішшю і затріпотіла так, що свічка підпалила гілку та боляче обпекла ялинку. Після цього дерево від жаху не наважувалося навіть здригнутися [2, с. 134] (*«Nu turde træet ikke engang bæve. Oh, det var en gru!»* [7]). Страх ще більше охопив дерево, адже ялина боялася втратити свої прикраси. Герой був ошелешений цим блиском [2, с. 134] (*«det var ganske fortumlet i al den glans»* [7]). На противагу таким складним переживанням, відчуттям болю, страху та запамороченню, діти перебували у стані нестримної радості, вони гомоніли так, що аж у вухах дзвеніло, вони танцювали і зривали подарунки, що бентежило ялинку. Свічки догоріли та погасли. На дерево дивилася лише стара няня [2, с. 134-135]. Діти попросили казку і малий товстий чоловічок сів під ялинку й із двох казок про Івде-Авде чи Клумпе-Думпе запропонував дітям і дереву послухати про Клумпе-Думпе. Герой казки впав з драбини, але потім видерся нагору і здобув принцесу [2, с.135-136] (*«Klumpe-Dumpe der faldt ned af trapperne og kom dog i højsædet og fik prinsessen»* [7]). Казка заставила ялинку замислитися. Дерево було вражене історією і прийняло її за правду, сподіваючись на подібну долю, коли також попри падіння з драбини, зможе добути принцесу.

Слід принагідно зазначити, що назви казок, які згадуються у творі не є алюзіями до наявного тексту. Навіть казка про Клумпе-Думпе, що можна перекласти як Хитун-Бовтун, не є повним аналогом знаного фольклорного твору про веселого Хитуна-Бовтуна.

Ялинкове дерево з нетерпінням чекало на наступний день, аби знову бути прикрашеним свічками, іграшками, золотом і фруктами, аби радіти розкоші та почути казки. Вночі ялинкове дерево було тихе та задумливе [2, с.136].

Наступного дня сподівання дерева не справдилися, адже його виставили з вітальні та потягли сходами на горище, поставили у темному кутку, куди зовсім не потрапляло сонячне світло. Минали дні й дерево занурилося у роздуми, шукаючи причини того, що відбувається. Ялина знайшла для себе розумне пояснення. Оскільки зараз зима, земля тверда й укрита снігом, то люди не можуть посадити дерево у землю і тому доведеться чекати весни. Це засвідчило доброту та турботливість людей [2, с. 136] («*Hvor det er velbetænkt! Hvor dog menneskene er gode!*» [7]). Саме в цей момент ялинкове дерево відчуло самотність та тугу за минулим. Дерево вже не відчувало неприємних почуттів, коли його перестрибував зайчик. Потрапивши нагору, ялинкове дерево відчувало страх і самотність, що повторюється двічі [2, с. 136] («*Var her kun ikke så mørkt og så skrækkeligt ensomt!... Her oppe er dog skrækkeligt ensomt!*» [7]).

На горище прибігли мишенята. Вони звернулися до ялини, як до старої, чим дуже образили дерево. Миші попросили розповісти звідки вона прийшла і про найкраще місце на землі, можливо вона побувала в коморі з сирами й окістом, куди заходиш худий, а виходиш товстий. Ялинкове дерево розповіло про ліс, в якому виросло, сонце та пташок. Мишенята були вражені тим, як багато дерево бачило та яким щасливим воно було. Така оцінка здивувала і вразила дерево. Це знову заставило замислитися і прийти до висновку, що можливо то була весела пора [2, с. 137] («*ja, det var, i grunden, ganske morsomme tider!*» [7]). Ще раз до дерева повертається відчуття власної значущості. Потім ялинкове дерево розповіло про вечір, коли його прикрасили свічками та цукерками. Знову це дуже приголомшило мишенят. Вони знову дивувалися тому, якою щасливою була стара ялина [2, с. 137] («*hvor du har været lykkelig, du gamle grantræ!*» [7]). Ялинкове дерево

заперечувало свій похилий вік. Воно вважало себе в розквіті сил і таким, яке ще росте [2, с. 137] (*«Jeg er i min allerbedste alder, jeg er bare sat i væksten!»* [7])).

Прийшли люди, грубо кинули деревце на підлогу і витягли його на осяяне сонцем подвір'я. Дерево з великою увагою та цікавістю почало відчувати навколишнє середовище: свіже повітря, сонячний промінь, двір, парканчик, свіжі й ароматні троянди, квітучі липи, ластівок, що літали в небі. Знову погляд на дійсність змінюється. Дерево оглядає світ навколо знизу вгору. Дерево раділо. Лише пізніше ялина звернула увагу на власний вигляд – посохлі й пожовклі гілки, бур'ян, у якому лежала ялина [2, с. 138-139].

Надворі весело гралися діти. Помітивши золоту зірку, яка все ще висіла на верхівці, вони її зірвали, назвавши дерево *«гидкою старою різдвяною ялиною»* [2, с. 139] (*«Se, hvad der sidder endnu på det ækle, gamle juletræ»* [7])). Оповідач не фіксує думки дерева в цей момент. Воно оглянуло себе і захотіло повернутися до темного кутка на горищі й знову згадувало *«свіжу юність»*, *«веселий святковий вечір»* і мишенят, які раділи, слухаючи казку про Клумпе-Думпе [2, с. 139] (*«det tænkte på sin friske ungdom i skoven, på den lystige juleaften og på de små mus, der så glade havde hørt på historien om Klumpe-Dumpe»* [7])). Але все минулося і ялина усвідомила, що тоді слід було радіти [2, с. 139] (*«Havde jeg dog glædet mig, da jeg kunne! forbi! forbi!»* [7])).

Відтак ми бачимо, що автор казки фіксує емоційне вмирання та смерть героя, а потім розповідає про фізичне знищення дерева і кончину персонажа. Прийшов служник, порубав дерево на дрова, запалили вогнище під великим казаном. *«Дерево глибоко зітхало, і кожен подих був як гучний постріл»* [2, с. 139] (*«og det sukede så dybt, hvert suk var som et lille skud»* [7])). Ці звуки привернули увагу дітей і розвеселили їх. А ялина тим часом умирала і згадувала своє минуле. Дж. Найлз зазначає, що дерево зазнає своєї остаточної трансформації – знищення у полум'ї – що виявляється іронічним викривленням попередніх очікувань головного героя твору [9, с. 353].

У казці виявляється досить своєрідне ставлення антропоморфного героя до дітей та дорослих. На початку казки, дереву «було байдуже до дітей» [2, с. 131]. Дерево звернуло свою увагу на дітей, коли ті прикрашали його до свята, й у захопленні назвали ціну іграшок [2, с. 133]. На святі, діти налякали ялинкове дерево: вони прибігли юрбою та здавалося, що хочуть повалити його. Їх радісна поведінка, танці – спантеличили ялину й обурили, коли вони почали обривати подарунки з дерева: *«вони накинулися на неї так, що гілля затріщало (...). Якби ялинку не прикріпили раніше верхівкою із золотою зіркою до стелі, вони б, напевне, звалили її»* [2, с. 133]. Пізніше, коли ялинку викинули, діти таки зірвали ту зірку і *«і наступив на її гілки так, що вони аж затріщали під його чобітками»* [2, с. 139].

До дорослих людей ялинкове дерево дослухалося, адже вони милувалися деревом і висловлювали своє захоплення (*«Люди, що бачили її, казали: – Яке гарне деревце!»* [2, с. 131], *«якась людина сказала: – Яка чудова! Ми візьмемо тільки цю!»* [2, с. 132]). Якщо людина видавалася ялинці приємною, вона вірила, навіть у вигадану казку (*«Так он як трапляється у світі! – думала ялинка і вірила, що це правда, бо розповідала ж про це така приємна людина. – Так, так! Хто знає! Може, і я впаду з драбини, а потім здобуду красуню!»* [2, с. 135]). Дерево шукало виправдання вчинкам людей: *«Зараз надворі зима, – думала ялинка, – земля тверда і вкрита снігом, люди не можуть мене тепер посадити! Тому я й мушу постояти тут до весни. Це розумно придумано! Які люди добрі!»* [2, с. 136]. Але люди завдавали дереву болю, бо зрубали її та спалили.

Дж. Найлз також звертає увагу не лише на складні психологічні перепони у ставленні до соціуму, але й на те, що казка виявляє сподівання і страхи письменника: бажання здобути принцесу й марність сподівань на це, адже герой приречений жити в самотності, а також переживання через старіння, оскільки дерево постійно чіпляється за молодість [9, с. 354]. Найбільша втіха для автора також показана за допомогою дерева – це задоволення від того, що слухають його казки вдячні слухачі [9, с. 355].

Помітно також те, що герой казки дуже тішиться тому, що має коштовне та блискуче вбрання.

Образ дерева зустрічається також у казці «Останній сон старого дуба» («Det gamle Egetræes sidste Drøm»), яка була опублікована 2 березня 1858 року, коли письменнику виповнилося 43 роки. У цьому творі письменник також звертається до образу дерева, замислюючись про проблему сенсу життя і трагічної безславної смерті.

Головний герой казки – триста шістдесят п'ятирічний дуб, що росте на високому схилі над морем («*Der stod i skoven, højt på skrænten, ved den åbne strand, sådan et rigtig gammelt egetræ, det var netop tre hundrede og femogtresindstyve år*» [6]). На початку оповіді буття дерева протиставляється людському життю, адже для дерева один день – це рік, коли весна, літо й осінь це день, а зима це ніч («*træet er vågent i de tre årstider, først mod vinteren har det sin søvn, vinteren er dets sovetid, den er dets nat efter den lange dag, som kaldes forår, sommer og høst*» [6]). Письменник додає до протиставлення життя дуба і людини життя мушки, яка живе один день. Дуб співчував мусі, бо її життя надто коротке («*Lille stakkel! kun en eneste dag er hele dit liv! hvor kort dog! det er så sørgeligt!*» [6]). Але мушка не розуміла слів дуба, адже попри те, що дуб живе тисячі днів, вона живе тисячі миттєвостей, які приносять радість і веселощі цьому створінню. Мушка сумнівається, що чиясь смерть означає кінець світу («*Du har tusinder af mine dage, men jeg har tusinder af øjeblikke til at være glad og lykkelig i! Holder al denne verdens dejlighed op, når du dør?*» [6]). Мушка прожила цей день радіючи теплому повітрю, наповненому ароматами трав і квітів. Це був день повний радістю, солодкості, під кінець якого було відчуття приємної втоми, крила не могли носити, мушка щасливо засинала на траві. Засинала назавжди («*Dagen var lang og dejlig, fuld af glæde og sød fornemmelse, og når så solen sank, følte altid den lille flue sig så behagelig træt af al den lystighed. Vingen ville ikke længere bære den og ganske sagte gled den ned på det bløde, gyngende græsstrå, nikkede*

med hovedet, som den kan nikke, og sov ind så gladelig, det var døden» [6]). Так було щодня.

Але коли настала осінь, вона почала заколисувати дерево, бо має настати триста шістдесят п'ята ніч (*«sov sødt, sov sødt! det er din tre hundrede og femogtresindstyvende nat»* [6]). Уві сні дуб поринав у приємні спогади. Колись дуб був жолудем, але потім він став гарним, піднісся над іншими деревами так, що слугував маяком для моряків і не замислювався над тим, скільки очей його шукає (*«Det havde også engang været lille, ja, et agern havde været dets vugge; det var det største og ypperste træ i skoven, med sin krone ragede det højt over alle de andre træer og blev set langt ude fra søen, var skibsmærke; det tænkte slet ikke på, hvor mange øjne, der søgte det»* [6]). Дерево було потрібне й птахам, які вили гнізда на його гіллі.

Кульмінація та розв'язка твору викладена у формі сну. У різдвяну ніч дереву наснився солодкий сон. Воно ніби відчувало святковий час, чулися церковні дзвони, але все було схоже на літній теплий день. Дерево розкинуло свою могутню, свіжу і зелену крону, листя сяло від сонячних променів, повітря було наповнено ароматами. Навколо дерева грали, танцювали та раділи життю метелики та мошкара (*«Træet havde tydeligt en fornemmelse af at det var en festlig tid, det syntes at høre rundt om alle kirkeklokker ringe, og dertil var det som på en dejlig sommerdag, mildt og varmt; det bredte ud så frisk og grøn sin mægtige krone, solstrålerne spillede mellem blade og grene, luften var fyldt med duft af urter og buske; brogede sommerfugle legede “tagfat” og døgnfluerne dansede, som var alt kun til for at de skulle danse og fornøje sig»* [6]). Усе життя дерева та люди, різних епох, які проходили повз – рицарі, дами, мисливці, воїни, закохані – промайнуло уві сні. Дерево наповнилося життям і прагло зростання, добробуту (*«og alt som træet voksede, voksede også dets velværen, dets lyksaliggørende længsel efter altid at nå højere, lige op til den lysende, varme sol»* [6]).

Втім оповідач фіксує, що попри цю надзвичайно радісну мить життя, дерево відчувало тугу та бажання, аби всі рослини у лісі змогли піднятися

разом із ним і відчутти цю славу та радість. Без цього, як у людина, могутній дуб у своєму сні не був цілком щасливий (*«Det mægtige egetræ i al sin herligheds drøm, var ikke fuldt lykkeligt, uden at have dem med alle, små og store, og denne følelse bævede igennem grene og blade, så inderligt, så stærkt som i et menneskes bryst»* [6]). Але старому дубу довелося відчутти нестримну радість, Дуб побачив під собою, що інші дерева і рослини росли й тягнулися до хмар, навіть вириваючи своє коріння. Тут були навіть рослини з минулого. Дуб тріумфував, адже всі були з ним (*«eg har dem alle sammen! små og store! ikke én er glemt! hvor er dog al den lyksalighed mulig og tænkelig!»* [6]). Щасливий дуб усе марив і марив, поки в ту різдвяну ніч на морі пронісся сильний шторм. Дерево вирвало з корінням і воно впало. Його триста шістдесят п'ятий день став як один день мушки (*«Dets tre hundrede og femogtresindstve år var nu som en dag for døgnfluen»* [6]). Різдвяного ранку, коли вщухла негода і на небі засяяло сонце, задзвонили святкові церковні дзвони, а з димарів будинків піднявся синюватий дим, ніби з вітара жертвовної подяки друїдів (*«Julemorgen, da solen kom frem, havde stormen lagt sig; alle kirkeklokker ringede festlig, og fra hver skorsten, selv den mindste på husmandens tag, løftede sig røgen blålig som fra alteret ved druidens fest, takkens offerrøg»* [6].) Дуба нестало. Лише моряки, які на кораблі пережили нічну бурю помітили відсутність старого дуба й пожалкували, що це дерево ніхто не зможе замінити. Ці короткі, але добрі слова були сказані дереву, яке лежало на сніговому килимі, а над ним лунали гімни та пісня радості Різдва Христового, порятунку людської душі та вічного життя (*«Sådan ligtale, kort, men velment, fik træet, der lå udstrakt på snetæppet ved stranden; og hen over det klang salmesang fra skibet, sangen om julens glæde og menneskenes sjæls frelse i Kristi og det evige liv»* [6]).

Подане дослідження свідчить про те, що Г. Х. Андерсен неодноразово звертався до образу дерева у своїй творчості. У вірші «Бук» (1830 р.) дерево вперше стало самостійним художнім образом і ліричним героєм, в інтимній сповіді якого говориться про марні сподівання на величну долю його дітей і

їх безславне знищення. У казці «Останній сон старого дуба» (1858 р.) знову розкривається проблема трагічної та безславної смерті під час різдвяної нічної бурі.

Поетична історія про бук і казка про старий дуб перекликаються з казкою «Ялинка» (1844 р.). Проблематика й ідейне наповнення цих творів набуває цілісного висвітлення. У поданому дослідженні центральний образ казки «Ялинка» перекладається як ялинкове дерево, аби уникнути гендерного забарвлення цього персонажа. Г. Х. Андерсен зображує трансформацію художнього образу ялинкового дерева ззовні та з середини: з погляду оповідача та прямої мови самого дерева. У такий спосіб розкривається глибока психологічна імплікація, яка лягла в основу конструювання казкової реальності. Конфлікт казки побудований на прагненні головного героя швидше вирости, набути величності, змінити оточення й отримати визнання з боку інших. Ціннісні орієнтири формуються через спілкування з тими, хто знаходиться на висоті – з птахами. Коли мрія героя почала збуватися, це принесло біль і страх. Момент блиску був дуже коротким і герой відчув самотність і тугу. Ялинкове дерево набуло визнання і шани лише у маленьких мишенят, які із захопленням слухали історію короткого життя. Свято Різдва стає днем смерті героя. Письменник відтворює емоційне згасання та смерть героя, а потім розповідає про фізичне знищення дерева і кончину персонажа.

Використана література

1. Андерсен Г. Х. Ялинка. Андерсен, Х. К. Казки Андерсена з короткою його життєписью (М.П.Стариченко, пер. з данської). (с.19-37) Київ: Друкарня И. и А. Давиденко. 1873. URL: https://uk.wikisource.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D0%B7%D0%BA%D0%B8%D0%90%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%B5%D0%BD%D0%B0_%D0%B7_%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%BA

[%D0%BE%D1%8E_%D1%91%D0%B3%D0%BE_%D0%B6%D0%B8%D1%82%D1%82%D1%94%D0%BF%D0%B8%D1%81%D1%8C%D1%8E](#)

2. Андерсен Х. К. Казки (О. Іваненко, пер. з данської). Донецьк: Донбас. 1992
3. Горб О. Кареліна Д. Генетичні зв'язки у творах Олени Пчілки «Сосонка» та Г.Х. Андерсена «Ялинка». *Вісник Запорізького національного університету: Збірник наукових статей. Філологічні науки*, 2005 (3), С. 33-38.
4. Росстальна О. Казки ГК Андерсена як креолізовані тексти. *Творчість Ганса Крістіана Андерсена : реалії ХХІ століття: матеріали наукової відео-конференції з міжнародною участю (м. Івано-Франківськ, 28 травня 2020 р.)*, 2020. С. 35-41.
5. Andersen, H.C. Bøgetræet. Andersen, H.C. *Phantasier og Skizzer*. 1831 s.51-52. URL: <https://kalliope.org/da/text/andersen2002110716>
6. Andersen, H.C. Det gamle egetræs sidste drøm. URL: https://www.andersenstories.com/da/andersen_fortaelinger/det_gamle_egetraes_si_dste_drom
7. Andersen, H.C. *Grantræet*. URL: https://www.andersenstories.com/da/andersen_fortaelinger/grantraeet
8. Bøgetræet. *The Hans Christian Andersen Center* 1830. URL: https://web.archive.org/web/20150908062824/http://andersen.sdu.dk/vaerk/register/info_e.html?vid=1584
9. Niles, J. Hans Christian Andersen's 'Grantræet' and the Old English 'Dream of the Rood'. *Anderseniana*, 1977 3rd series 2, S. 351-361. URL: <https://museumodense.dk/artikler/andersens-grantraeet-and-the-old-english-dream-of-the-rood/>
10. Nye Eventyr, Første Bind. Anden Samling.. *Arkiv for Dansk Litteratur*. 1845. (NE 2-45). URL: http://www.adl.dk/adl_pub/pg/cv/ShowPgText.aspx?nnoc=adl_pub&p_udg_id=100&p_sidenr=90

РОЗДІЛ 2.
ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ
ТВОРЧОСТІ Г. Х. АНДЕРСЕНА В ОСВІТНІХ
ЗАКЛАДАХ

CHAPTER 2.
INNOVATIVE APPROACHES TO STUDYING
CREATIVITY OF HANS CHRISTIAN ANDERSEN
IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS

**ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЛІТЕРАТУРНОГО УРОКУ/ЗАНЯТТЯ ЗА КАЗКОЮ Г. Х. АНДЕРСЕНА
«СНІГОВА КОРОЛЕВА» (НА ПРИКЛАДІ ТЕХНОЛОГІЇ «КВІТКА
ЛОТОСУ»)**

Анотація

Науково-методична стаття присвячена вивченню творчості Г. Х. Андерсена на уроках зарубіжної літератури та інтегрованого курсу літератур з акцентом на казці «Снігова Королева». Запропоновано окремі методичні прийоми і технології видів навчальної діяльності учнів під час вивчення казки «Снігова Королева». Презентовано нову для вітчизняної практики проведення уроків літератури технологію «квітка лотосу», яка у матеріалах позиціонується як інструмент інформаційно-бібліографічного забезпечення літературного уроку/заняття.

Ключові слова: *«Снігова Королева», інформаційно-методичне забезпечення, урок літератури, технологія «квітка лотосу».*

Hych Halyna

**INFORMATION AND METHODOLOGICAL SUPPORT FOR A
LITERATURE LESSON ON HANS CHIRSTIAN ANDERSEN'S FAIRY
TALE "THE SNOW QUEEN" (USING THE "LOTUS BLOSSOM"
TECHNIQUE)**

Abstract

The scientific and methodological article focuses on the study of Hans Christian Andersen's works in foreign literature lessons and integrated literature courses, with particular attention to the fairy tale "The Snow Queen." The article proposes specific methodological techniques and types of educational activities for students studying "The Snow Queen." It also introduces the "Lotus Blossom" technique, which is relatively new in domestic literary teaching practices, presenting it as a tool for informational and bibliographic support in literature lessons and classes.

Key words: *"The Snow Queen," methodological support, literature lessons, Hans Christian Andersen, "Lotus Blossom" technique.*

Ганс Христіан Андерсен справедливо вважається королем казки. Письменник, як справжній чарівник, проникав у душу дитини, дорослого, простого садівника і пихатого пана, придворного вельможі чи імператора. Він намагався знайти в кожній людині щось добре. Великий казкар вважав, що справжнє мистецтво здатне створити диво, зробити людину кращою.

Сам Андерсен говорив про світ своїх казок наступне: «Казкова поезія – це сама широка область поезії, вона простягається від кривавих могил давнини до різнокольорових картинок простодушної дитячої легенди, вбирає в себе народну літературу і художні твори, вона для мене представниця поезії, і той, хто нею оволодів, може вкласти в неї і трагічне, і комічне, і наївне, й іронію, і гумор, до послуг його і струни ліри, і лепет дитини, і мова натураліста» [9].

При проведенні уроків/занять за творчістю Андерсена вчитель має змогу використовувати широкий спектр публікацій наукового і методичного характеру, серед яких особливо відзначимо матеріали наукової відеоконференції «Творчість Ганса Христіана Андерсена: реалії ХХІ століття» [10].

Творчість великого данця вивчається у початковій та середній школі. Так, наприклад, у 5 класі при вивченні теми 2 «У світі казок» у підтемі 2.2. «Візерунки літературної казки» пропонується до вивчення казка «Снігова королева» (або «Соловейко»). Ці ж твори авторами рекомендується як інваріативний компонент [5].

Саме тому тема інформаційно-методичного забезпечення проведення уроків/занять за творами Андерсена вважається нам важливою, адже сучасний вчитель намагається проводити свої заняття з широким використанням можливостей усемережжя, особливо – проводячи дистанційні уроки.

На уроці/занятті літератури, як і на будь-якому іншому уроці, вчитель має залучати учнів до опрацювання не тільки безпосередньо тексту художнього твору або підручника, але і намагатися привернути увагу

школярів до додаткових медіатекстів, які дозволять здобувачам освіти «зайти» у тему уроку, обрати серед різноманіття запропонованих для знайомства саме той текст, який учень прочитає чи прослухає із задоволенням і розумінням.

Останнім часом вчителі України починають створювати і використовувати на уроках/заняттях такий вид графічного органайзера, як «квітка лотоса» [3, 4, 6, 7]. Традиційно так називають своєрідну відцентрову таблицю для розвитку ідей. Це нова методика візуалізації інформації, яка поки що в школах України використовується рідко.

Техніку «квітка лотосу» запропонував Ясуо Мацумара (Японія), президент компанії Clover Management Research. За аналогією із лотосом, де пелюстки розходяться від серцевини кількома рядами, ідеї або інформація під час роботи генеруються від центральної задачі через вирішення допоміжних завдань.

Цю технологію можна вважати способом активізації творчого мислення, яка дозволяє представити тему, що розглядається на уроці з різних сторін. Такий підхід дозволяє генерувати найрізноманітніші ідеї та думки. Зовнішньо «квітка лотосу» нагадує і своєрідну інтелект-карту, і технологію «кросенс», оскільки 9 кросенсів саме і складають «квітку лотоса».

Алгоритм роботи. Для роботи необхідно виділити головний блок (ядро) за темою. Розробники рекомендують зобразити гіпотетичний лотос у вигляді 9 квадратів (3 по вертикалі, 3 по горизонталі). Кожен з квадратів необхідно розділити на 9 маленьких (3 на 3). Центральний квадрат – серцевина квітки. Навколо знаходяться пелюстки (8 квадратів). У центральний квадрат серцевини рекомендують вписати головну думку теми. У 8 квадратів наступного рівня (маленька пелюстка) доречно вписати 8 аргументів (властивостей, характеристик) центрального поняття. Аргумент з цих восьми квадратиків слід перенести в центральний квадратик оточуючих «пелюсток». Навколо перенесеного аргументу в кожен маленький пелюсток вписати 8

факторів (властивостей, якостей, причин), що характеризують центр «пелюстки».

Покрокова методика роботи:

1. Запишіть основну тему в середину шаблону (або великого листа ватману).
2. Визначить вісім складових загальної теми і запишіть їх в ячейках від А до Н, які розміщені навколо основної теми.
3. Знайдіть у всемережжі матеріали методичного характеру і розмістіть у відповідні квадратики покликання або швидкокод на них. Якщо розглядати «квітку лотосу» як певну візуалізацію – краще розміщувати швидкокоди, якщо ж ця технологія використовуватиметься як методичні матеріали – бажано вставляти покликання на інформаційно-методичні матеріали.
4. Продовжуйте заповнювати квадратики інформацією, поки «Квітка лотосу» не буде заповнена повністю. При цьому зазначимо, що автор (вчитель/учень) може залишити окремі «квадратики» пустими, щоб у подальшому інформацію додавали учні.

Ми вважаємо за можливе розглядати цю технологію як стратегію «мультитекст уроку», коли основою є конкретний твір, що вивчається на уроці/занятті [2].

Вона може бути реалізована у двох напрямках:

- запропонувати учням низку завдань, що будуть стимулювати їх самостійні роздуми та пошук власних інформаційних джерел за темою уроку. На першопочатках використання такого підходу ресурси має відібрати вчитель;

- порекомендувати учням виконати конкретні завдання із рекомендацією ресурса для його виконання.

Пропонуємо розглядати цю технологію і як особливий формат подання унаочненої інформації, і як прийом поєднання інформаційних блоків (мікротема + ілюстрація) у цілісну тематичну «картину» за темою уроку. Використання «квітки лотосу» як способу інформаційно-методичного

забезпечення уроку/заняття можна вважати прикладом: «одна тема – одна розгортка». Саме використання таких форматів подачі учням інформації максимально сприяє особливостям їх читання, яке сьогодні визначається як «скролінг- та скрімінг-читання» [1].

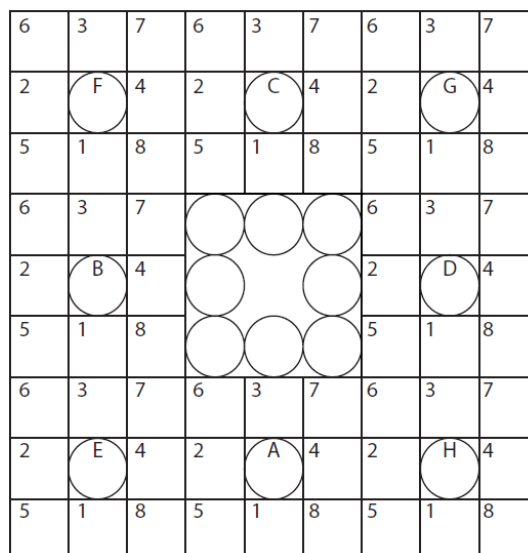
Завдання вчителя/викладача полягає в добиранні якісних інформаційних ресурсів до теми заняття, коли є один базовий текст (підручник або текст художнього твору), а інші тексти є додатковими елементами заняття. Таким, має бути ще один популярний прийом роботи з текстом «мультитекст уроку». Він спирається на текст, що виконує основну функцію на уроці /занятті. Усі інші джерела – допоміжні. Допоміжні ресурси мають на меті «вивести» здобувача освіти за рамки теми заняття, переконати його в багатстві додаткових ресурсів за темою заняття.

«Квітка лотосу» може виконувати функцію своєрідного інтерактивного плакату, який «відсилає» суб'єктів освітнього процесу до певних ресурсів усемережжя. Такі інтерактивні плакати активно створюються вчителями та учнями за допомогою самих різних сервісів.

Для прикладу радимо познайомитись із розробками вчительки Л. В.Ємельянової за посиланням : <https://vseosvita.ua/library/robochyi-arkush-5-klas-nush-z-temy-kazkovi-personazhi-u-tvori-tyanson-kometa-prylitaie-683014.html>

Шаблон технології

Методичний коментар. Матеріали можна оформити у вигляді звичайної таблиці як текстовий документ, а можна скористатися готовим електронним шаблоном ([Завантажити шаблон «Квітка лотосу»](#)).

Саме за таким підходом нами було розроблено інформаційно-методичні матеріали для вчителя, які можна використовувати для роботи за казкою «Снігова Королева» Г. Х. Андерсена у 5 класі.

Добір і відбір інформаційно-методичного матеріалу, скорочення покликань і створення швидкокодів (кюар-кодів) виконані особисто автором цієї публікації. Покликання скорочувалися з використанням різних сервісів, переважно – sURL (Режим доступу: <http://surl.li/omlzi>). Швидкокоди створені з використання сервісу ME-QR (Режим доступу: <https://me-qr.com/ru/qr-code-generator>).

Зміст «Квітки лотосу»

F Перевір себе!	C Данія і Андерсен: маленька країна і великий казкар...	G Творчі завдання
B Методична допомога учителю	Інформаційно-методичне забезпечення уроку	D Казка як слово, звук і дія...
E Домашні завдання	A Цікавий урок зарубіжної літератури	H Андерсен цікавий і після уроків!

Методичний коментар. Це єдина із запропонованих вкладок, яка не містить покликань, а представляє собою тематику інформаційно-методичних

матеріалів, які можуть використовуватися вчителем при підготовці та проведенні уроків за твором Андерсена «Снігова Королева». Нумерація складових «Квітки лотосу» не носить прямолінійний характер. Перед тим, як почати наповнювати вкладки покликаннями і швидкокодами, варто продумати назву кожного елемента.

Абеткова нумерація елементів технології сприяє можливості дотримуватися логіки подачі інформації: від загального – до одиничного, але вчитель може використовувати ці матеріали на власний розсуд. Так, скажімо, матеріали вкладки «Андерсен цікавий і після уроків» можуть використовуватися учителем для того, щоб діти під час дозвілля ще раз доторкнулися до творчості Андерсена, але їх можна використовувати як своєрідний мотиватор і до початку уроку, на етапі передчитання. Матеріали вкладок «Творчі завдання» і «Домашні завдання» поділені досить умовно і словесник, спираючись на свою академічну свободу, може використовувати їх у довільний спосіб на уроці.

А – Цікавий урок зарубіжної літератури

6 Блог А.-М. Богосвятської 	3 Персональні канали А.-М. Богосвятської, Телеграм-канал і Ютуб.. 	7 Візуалізація навчального матеріалу
2 Матеріали конференції 	<u>А – Цікавий урок зарубіжної літератури</u>	4 Освітня платформа «Уміти»
5 Каталог тренінгів 	1 Збірник цікавих уроків із зарубіжної літератури 	8 Штучний інтелект на уроках

Методичний коментар. Вкладення А присвячене загальним корисним матеріалам для вчителя зарубіжної літератури, які стануть йому в нагоді при проведенні уроків/занять.

В – Методична допомога вчителю

6 Шість ракурсів Снігової королеви Як ілюстрації формують читача Урок 	3 Нестандартний урок на платформі Дистанційна освіта Розробки уроків за творчістю Андерсена 	7 Розробка інтерактивного уроку за казкою Театралізований урок Додаткові матеріали до уроку 	
2 Конспекти уроків Перемога над багатством Снігової Королеви Посібник до уроків за твором «Снігова Королева» 	<u>В –</u> <u>Методична допомога</u> <u>вчителю</u>		4 Серія матеріалів по казці «Снігова Королева» Цікаві уроки про казку «Снігова Королева»
5 Фрагмент дистанційного уроку Урок-подорож 	1 Ключові компетентності на уроках за казкою «Відкритий урок» 	8 Уроки Всеукраїнської школи онлайн Матеріали з платформи УМІТИ 	

Методичний коментар. Вкладка **В** наочно демонструє великий обсяг інформаційно-методичних матеріалів, які є у всемережжі й покликані стати поштовхом для побудови вчителем «свого» уроку для «своїх» учнів. Багатство і різноманіття матеріалів до казки Г. Х. Андерсена «Снігова Королева» спонукали нас відійти від практики «один квадратик – один матеріал». Для зручності пошукової роботи вчителя наведено кюар-коди.

С – Данія і Андерсен: маленька країна і великий казкар ...

6 Відеофільм 	3 Цікаві факти про країну 	7 Цікаві факти про Андерсена
2 Про навчання у Данії 	<u>С – Данія і Андерсен: маленька країна і великий казкар</u>	
5 Коротка біографія письменника 	1 Батьківщина ЛЕГО 	8 Цікавий Андерсен

Методичний коментар. Наведені матеріали цього вкладення допоможуть вчителеві цікаво розказати учням про Данію та Андерсена. Інформацію, розміщену за кюар-кодами учні можуть переглянути як на уроці, так і після уроку для кращого розуміння постаті великого казкаря та його батьківщини.

D – Казка як слово, звук та дія...

6 Музична казка 	3 Аудіоказка 	7 Прочитай улюблений уривок казки і створи голосову аватарку з використанням сервісу VOKI
2 Спектакль 	<u>D – Казка як слово, звук і дія</u>	
5 Інтерактивна книжка для айпад 	1 Прочитай казку 	8 Аудіокнига

Методичний коментар. Вкладення D містить різнопланові відео-та аудіоматеріали, за допомогою яких учні можуть прочитати, прослухати або

подивитися казку. Одне із завдань спеціально носить ускладнений варіант (квадрат 7).

Е – Домашні завдання

6 Прочитай казку, яку створив штучний інтелект і напиши ТРИ відмінності між цією казкою та казкою Андерсена 	3 Створи кросворд до казки 	7 Підбери картинку до казки і створи мем або мотиватор
2 Вибери кіноролик (буктрейлер) і поясни, чим він тобі сподобався 	Е – Домашні завдання	4 Об'єднайся у групи із однокласниками і разом створіть пантбук до казки
5 Створи разом з друзями комікс до казки 	1 Впізнай героя за картинкою і склади синквейн (сенкан) або діаманту до цього персонажу 	8 Напиши фінал казки (від 5 до 8 речень) за умови, що Кай залишився із льодом у серці

Методичний коментар. Це вкладення є можливим переліком варіантів домашніх завдань різного характеру: від репродуктивних до творчих.

Для матеріалів цієї вкладки було створено казку за мотивами «Снігової Королеви» з використанням штучного інтелекту (сервіс – генератор казок для дітей «Запроси магію AI в свої казки!» // Режим доступу: <https://kazka.fun/>)

Ф – Перевір себе!

6 Присядь стільки разів, скільки вибив годинник на міській ратуші, коли Кай і	3 Згадай порядковий номер, якому у казці відповідає розповідь про хлопчика і	7 Поверни тулуб уліво, а потім управо стільки разів, скільки Снігова королева
---	--	---

Герда сиділи і розглядали книжку з малюнками. (5 разів).	дівчинку, і стільки ж разів нахилить тулуб назад. (2 рази). Підстрибни стільки разів, скільки кутів було у зірки, яку нагадувала Каєві кожна сніжинка, на яку він дивився крізь збільшуваче скло. (10 разів).	поцілувала Кая. (2 рази). Нахили тулуб уперед стільки разів, скільки років Кай жив із крижаним серцем. (2 рази).
2 На що перетворилося серце Кая? на шматочок льоду ; на скло; на камінь, на троянду	<u>F– Перевір себе!</u>	4 Заповітне слово, яке Кай намагався викласти з крижинок: Сніжинка; Бурулька; Вічність , Герда
5 Виконай інтерактивне завдання до казки 	1 Намалюй квітку, яка у казці є символом безмежної любові (троянда) 	8 Протестуй себе!

Методичний коментар. У цій вкладці поєднано завдання різного характеру. Три завдання (верхній рядок) не тільки дають можливість учневі перевірити власні знання, але й слугують варіантом фізичної розминки на уроці, що є надзвичайно важливим з точки зору переважання малорухомої поведінки дітей внаслідок карантину та війни.

G – Творчі завдання

6 Намалюй вручну будь-який образ з тексту, а потім перетвори цю картинку на малюнок з використанням сервісу https://scribblediffusion.com/	3 Створи свою казку з використанням генератору казок для дітей «Запроси магію AI в свої казки!» // Режим доступу: https://kazka.fun/	7 Створи подкаст тривалістю 3-5 хвилин «Ганс-Крістіан Андерсен: Великий казкар світу» і розмісти його у Тіктоці https://www.tiktok.com/uk-UA/
2 Створи відеомем про героя казки, який тобі сподобався https://clipchamp.com/uk/video-meme-generator/	G – Творчі завдання для учнів	4 З використанням сервісу «Рими України» (http://rymy.in.ua/) підбери риму до слова «королева» і створи віршик з 4 рядків
5 Створи свій образ головного героя казки https://www.youtube.com/watch?v=eGC6EVx4Ajk	1 Підбери 9 малюнків до казки і створи кросенс https://www.pinterest.com/pin/649714683735283830/	8 Створи карту переміщень Кая і Герди з використанням сервісу https://goo.su/jpwmI

Методичний коментар. Це вкладення містить покликання, а не швидкокоди саме тому, що ці завдання діти виконуватимуть вдома. Низка нестандартних завдань спрямована на формування у здобувачів освіти образного сприйняття казки в цілому та її героїв зокрема. Кілька творчих завдань спрямовані на використання можливостей штучного інтелекту, оскільки такі сервіси сьогодні активно заходять на уроки літератури.

Н - Андерсен – це цікаво і після уроків

6 Мультфільми 	3 Вистава для дітей 	7 Казки Андерсена на екрані
2 Веб-квест 	<u>Н – Андерсен цікавий і після уроків</u>	4 Сценарій вистави
5 Вистава «Снігова Королева: сучасна версія» 	1 Сценарій новорічної вистави 	8 Знайди цікавинку і здивуй своїх однокласників

Методичний коментар. Матеріали цієї вкладки дадуть учням можливість зануритися у фантастичний світ творчості великого казкаря через перегляд цікавих відеоматеріалів та веб-квесту. Остання клітинка дає простір учням для творчості, коли вони можуть продемонструвати свій власний рівень інформаційно-цифрової компетентності.

Отже, у поданих авторських матеріалах з використанням технології «квітки лотоса» наведено **вісім** різнопланових блоків інформації, яка стане в нагоді при підготовці і проведенні уроку/заняття за казкою. Після заповнення усіх елементів вчитель має умовну «картинку», яка наочно демонструє перелік різнопланових інформаційно-методичних матеріалів.

Безумовним підсумком створення «квітки лотосу» є підтверджений факт наявності великої кількості наукових, методичних та інформаційних матеріалів, які можуть використовуватися при підготовці до уроку за казкою Ганса Христіана Андерсена «Снігова Королева».

Отже, сучасний вчитель має широкий методичний інструментарій для забезпечення якісного контенту уроку/заняття літератури. Під час створення таких матеріалів вчитель підвищуватиме рівень власної фахової та цифрової компетентності, а здобувачі освіти матимуть цікаві різнопланові ресурси для глибокого занурення в тему уроку/заняття. Сприятиме цьому технологія «квітка лотосу».

Наведені матеріали є лише спробою автора означити певне коло інформаційно-методичних матеріалів та порад при проведенні уроків за творчістю Андерсена і жодним чином не вичерпують можливості представленої теми.

Використана література

1. Гич Г. Нова читацька практика учнів у технологічному полі сучасної шкільної освіти. *Вересень*. 2021 № 4. С. 55-64. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vere_2021_4_7.pdf.
2. Гич Г. Підручник у форматі «одна тема – одна розгортка». *Тези Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Проблеми сучасного ідручника»*. К., 2021. С. 38-40. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/24068/1/Stepaniuk.pdf>
3. Інтерактивні методи. Квітка лотосу. URL: <http://surl.li/ogthy>
4. Катаєва В. Використання різних графічних організаторів для розвитку критичного мислення в учнів 5-11-х класів на уроках української літератури Сучасні проблеми навчання і виховання: збірник наукових праць. Одеса, 2022. С. 57-92 URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/16052/1/MODERN%20PROBLEMS%20EDUCATION.pdf>
5. Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автор Волощук Є.В.). Рекомендовано

Міністерством освіти і науки України: наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 р. № 795) URL: <http://surl.li/ohnsu>

6. Прийом «квітка лотоса» на уроці. URL: <https://www.instagram.com/p/CZR6KhvNs1Z/>

7. Прийом «квітка лотоса» на уроці: що це таке і як його використовувати. Методичні прийоми. URL: <https://jak.koshachek.com/articles/prijom-kvitka-lotosa-na-uroci-shho-ce-take-i-jak.html>

8. Робочий аркуш 5 клас НУШ з теми: "Казкові персонажі у творі Т. Янсон "Комета прилітає". URL: : <http://surl.li/ogtiu>

9. Творчість Андерсена у дитячому читанні. URL: https://allreferat.com.ua/uk/ykrainska_zarybigna_literatyra/kurovaya/5820

10. Творчість Ганса Крістіана Андерсена: реалії XXI століття: матеріали наукової відео-конференції з міжнародною участю (м. Івано-Франківськ, 28 травня 2020 р. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2020. – 129 с. URL: <https://cutt.us/1FMDO>

**ПРО РОБОТУ З ХУДОЖНЬОЮ ДЕТАЛЮ (ОБРАЗ ТРОЯНДИ) ПІД
ЧАС ВИВЧЕННЯ КАЗКИ Г. Х. АНДЕРСЕНА «СНІГОВА КОРОЛЕВА»**

Анотація

Вивчення казки Г. Х. Андерсена «Снігова королева» має будуватися на виявленні морально-естетичної позиції письменника, яка ґрунтується на християнському світовідчутті. Для цього доцільно розглянути провідні художні деталі, з допомогою яких письменник формує уявлення читача про образів-персонажів, їхні моральні цінності. Автор статті доводить, що (було «щоб») образ троянди у казці є одним з найбільш важливих під кутом зору виявлення морально-естетичної позиції великого данського казкаря, тому розгляд цього образу під час вивчення казки «Снігова королева» вважаємо обов'язковим.

Ключові слова: Г. Х. Андерсен, казка, образ троянди, художня деталь, морально-естетична позиція письменника.

Volodymyr Hladyshev

**ON THE USE OF ARTISTIC DETAIL (IMAGE OF A ROSE) IN
STUDYING HANS CHRISTIAN ANDERSEN'S FAIRY TALE "THE
SNOW QUEEN"**

Abstract

The study of Hans Christian Andersen's fairy tale "The Snow Queen" should include an analysis of the author's moral and aesthetic position, rooted in a Christian worldview. To achieve this, it is important to focus on artistic details that reflect the writer's perspective on moral values. This article demonstrates that the image of the rose in "The Snow Queen" is one of the most important elements for understanding Andersen's moral and aesthetic stance. Therefore, the author argues that this image should be considered essential when studying the tale.

Key words: Hans Christian Andersen, fairy tale, image of a rose, artistic detail, moral and aesthetic position of the writer.

Досвід засвідчує, що під час вивчення будь-якого літературного твору, а особливо – літературної казки – великого значення набуває вміння школярів «відшукати» для осягнення авторського задуму ключову художню деталь (або ключові художні деталі), оскільки саме художня деталь частіше за все і є засобом вираження творчої індивідуальності письменника, відбитком його

морально-естетичної позиції, які виводять твір на рівень загальнолюдських морально-естетичних цінностей, забезпечують його співвідношення та взаємодію з ним у кожному конкретному випадку звернення до мистецтва слова.

Специфіка літературної казки, її відміна від казки народної передбачає природну єдність у творі індивідуально-авторського та загальнолюдського начал. Ця єдність виникає за рахунок того, що частіше за все автори казок звертаються до достатньо розповсюджених у літературі/культурі сюжетів, мотивів й образів, але подають читачеві власне розуміння, власну інтерпретацію цих відомих культурних явищ.

У своєму розуміння специфіки літературної казки спираємось на визначення, що подане відомою дослідницею скандинавських літературних казок Ю. Брауде: «Літературна казка – це авторський, художній, прозовий або віршований твір, заснований або на фольклорних джерелах, або цілком оригінальний; твір переважно фантастичний, чародійний, що змальовує неймовірні пригоди вигаданих або традиційних казкових героїв і, в окремих випадках, орієнтований на дітей; твір, у якому неймовірне чудо відіграє роль сюжетотворчого чинника, служить вихідною основою характеристики персонажів» [5].

Казка Г. Х. Андерсена «Снігова королева» завжди посідала у шкільній програмі із зарубіжної літератури помітне місце, ця традиція продовжується і в Модельних програмах для Нової української школи [7]. Крім того, вона залишається у програмах інтегрованих курсів української та зарубіжної літератур, що робить цей твір ще більш значущим у літературній освіті сучасних школярів. Це не дивно, тому що для п'ятикласників вона перебуває серед перших авторських творів (йдеться про літературну освіту, про системне вивчення літератури), що занурюють їх у вічне протистояння Добра й Зла, яке ґрунтується на споконвічному протистоянні Бога та Диявола в душі людини.

Принципово важливим вважаємо те, що вивчення «Снігової королеви» має сприйматися саме як протистояння Бога та Диявола. На початку української незалежності це було потрібно доводити, для чого було підготовлено окрему статтю [3]. Щоправда, навіть більше ніж через 10 років у шкільному підручнику із зарубіжної літератури [2] не була врахована обов'язковість вивчення казки із «поверненням» вилучених раніше (з ідеологічних міркувань) фрагментів, але підручники для Нової української школи ці прорахунки виправлятимуть: учням необхідно надати можливість сприймати твір таким, яким його створено письменником.

Монографічне дослідження професора Ж. В. Клименко [4], що присвячено специфіці роботи вчителя зарубіжної літератури з перекладними текстами, переконливо доводить: під час цієї роботи потрібно застосовувати переклади, що якомога точніше відповідають оригіналові, ураховують зображально-виражальні можливості мови оригіналу й мови перекладу, створюють найбільш наближений до авторського художній текст. Використання неякісного або «неповного» перекладного тексту спроможне помітно викривити морально-естетичну позицію письменника у творі, перетворити його вивчення на знайомство зовсім з іншим (і часто-густо аж ніяк не художнім за естетичною цінністю) твором, далеким від створеного письменником.

З метою з'ясування, що саме незворотно втрачає художній твір, з якого вилучені фрагменти тексту (або викривлено переклад), наведемо два варіанти:

«Дівчинка навчалася співати пісеньку, в якій теж говорилося про троянду.

Вона співала їй хлопчикові, думаючи про свої троянди, і він підспівував їй» [2, с. 77];

«Дівчинка вивчила псалом, в якому теж говорилося про троянди; дівчинка співала його хлопчикові, думаючи про свої троянди, і він підспівував їй:

Троянди цвітуть і співає земля!

Ми скоро побачим Христа-немовля» [1, с.2].

Неважко помітити, що на рівні художньої деталі у підручнику фактично ми маємо зовсім інший художній текст: різниця між «пісенькою» та «псалмом» (як фактична, так і художньо-образна) є настільки відчутною, що образна система розташованого у підручнику твору не спроможна адекватно передати морально-естетичну позицію письменника. Навіть, можна казати про випадок заміни/підміни авторського образу образом перекладу. Зауважимо, що для учня не має значення, є ця заміна/підміна свідомою – чи вона стала лише наслідком не адекватного оригіналу ставлення укладача підручника до тексту казки Андерсена. У будь-якому випадку, учень не може ознайомитися зі «справжнім» Андерсеном.

Розглянемо, як саме потрібно працювати з художньою деталлю під час вивчення літературної казки взагалі і казки Андерсена «Снігова королева» зокрема на прикладі роботи з ключовою, на нашу думку, деталлю, без адекватного осмислення якої християнські основи світовідчуття та морально-естетичної позиції письменника у казці зрозуміти неможливо.

Йдеться про образ троянди, своєрідність його створення у казці, про його роль у виявленні морально-естетичної позиції письменника, а також з'ясуванні, наскільки ця позиція відповідає загальнолюдським моральним цінностям.

Концепція: образ троянди у казці «Снігова королева» є одним з центральних образів твору, з допомогою його різноманітного використання християнське підґрунтя морально-естетичної позиції письменника стає очевидним, а сама позиція – переконливою.

Відповідно, виникає потреба розглянути, яке смислове й композиційне навантаження несе в собі цей образ.

Але почати потрібно із з'ясування, що являє собою троянда у світовій культурі взагалі та християнській культурній традиції (до якої належить творчість великого данського казкаря) зокрема. Це з'ясування має

забезпечити адекватне авторському задуму осмислення образу троянди у казці.

Найбільш, на нашу думку, загальна характеристика троянди як «образу культури» виглядає наступним чином: «Один з найпоширеніших міфопоетичних образів. У межах різноманітного і ємкого «квіткового» коду троянда посідає чільне місце» [6]. Цікаво, що, залежно від кольору, троянда може символізувати певні явища дійсності, певні аспекти християнської культури, християнського світовідчуття. Спектр цих явищ і аспектів є надзвичайно широким, але, на нашу думку, не підлягає сумніву нерозривна єдність християнства та троянди, як одного з символів християнства.

Не викликає сумнівів багатозначність цього образу в казці.

Про те, що цей образ є одним з ключових для Андерсена, свідчить «поява» троянди у казці: на самому початку твору, під час знайомства читача з головними героями, які *«не були братом і сестрою, та любили одне одного, як брат і сестра»* [1, с. 2], письменник повідомляє, що *«Батьки мали великі дерев'яні ящики, і в них росла зелень для страв та куштики троянд, у кожному ящику по одному»* [1, с. 2]. Мабуть, письменникові це потрібно для того, щоб змалювати майже ідилічну картину стосунків між хлопчиком та дівчинкою, адже троянда також сприймається як «емблема доброчесної краси та духовної любові» [6]. У той же час – образ троянди пояснює особливу природу тих християнських стосунків, які пов'язують головних героїв на початку твору, коли в їхньому житті ще немає втручання Зла у вигляді Снігової королеви.

На нашу думку, образ ніжної квіточки невинувато з'являється тоді, коли письменник описує зиму: важкі й суворі погодні умови не дозволяють дітям легко й вільно бувати у гостях один в одного, але квіточка троянди на підвіконні у кожного з них, допомагає здолати негоду та відстань, вселяє надію на зустріч у майбутньому.

Наступна «поява» троянди у казці відбувається вже влітку, коли на вулиці тепло, а природа (зважаючи на клімат Данії) починає прокидатися. І

сам тут важливим є повний фрагмент твору, який ми згадували вище: *«Троянди цвіли цього літа чудово, як ніколи! Дівчинка вивчила псалом, в якому теж говорилося про троянди; дівчинка співала його хлопчикові, думаючи про свої троянди, і він підспівував їй:*

Троянди цвітуть і співає земля!

Ми скоро побачим Христа-немовля! » [1, с. 2].

У цьому випадку троянди означають не стільки перемогу тепла над холодом, скільки відсилають нас до образу Спасителя, який до кінця пройшов свій земний шлях, стверджуючи такі важливі для людей моральні цінності. Також відомо, що «червона троянда була символом крові, яку пролив розп'ятий Христос, і разом з тим – небесної любові» [6, с. 386]. Відповідно до цього, псалом, який співає дівчинка, розкриває нам внутрішній світ героїв, їхні ставлення один до одного, до Світу через звернення до найважливіших християнських символів/цінностей.

Важливо також звернути увагу учнів на те, що Кай підспівує Герді саме тому, що він щиро поділяє її почуття, її ставлення до віри, її цінності. І цей момент передує його жахливому (якщо порівнювати, яким він був на початку казки) перетворенню, що стало наслідком появи в серці та очах хлопчика осколків диявольського дзеркала.

Андерсен майстерно зображує зміни, що відбулися з душею Кая після того, як він був уражений осколками дзеркала, і які миттєво відбилися в його поведінці та ставленні до найдорожчих для нього раніше речей. Герой відмовляється від християнських цінностей, які до цього були моральною основою його життя. Тепер він не каже, як розмовляв до «перетворення», а гучно кричить: *«Цю троянду точить черв'як! Дивись! А ця зовсім крива! Ні, справді, це зовсім погані троянди. Не кращі за ящики, в яких стирчать!» [1, с. 2].* А дії його безпосередньо спрямовані на знищення троянд – і разом з ними себе, яким він був раніше, свого минулого морального життя: *«Він, итовхнувши ногою ящики, вирвав обидві троянди» [1, с. 2].* Цілком очевидно, що цей зухвалий вчинок хлопчика символізує собою появу,

скажімо так, «нового» Кая, у серці якого немає місця християнським цінностям, оскільки, власно кажучи, і серця у нього вже немає – замість нього шматок льоду.

Саме бездушне відношення хлопчика до троянд переконує читача, що тепер Диявол посів місце Бога там, де колись було його серце. Саме тому нинішній Кай сприймає як справжню досконалість не троянди, що несуть у собі божественне начало, а сніжинки, які для нього, він переконаний, *«куди цікавіше, ніж справжні квіти»* [1, с. 2]. Безумовно, у світі, до якого забрала його Снігова королева, немає та і не може бути місця трояндам: лише сніг, лід та холод оточують тепер байдужого до цих обставин Кая, який не звертає увагу на відсутність квітів взагалі та троянд зокрема, а радіє через те, що опинився нарешті у бажаному «досконалому» світі.

Як бачимо, образ троянди постає таким собі «моральним камертоном», який певним чином налаштовує внутрішній світ персонажів і характеризує їхню моральність.

Наступна поява образу троянди у казці пов'язана із вчинками Герди, яка відправилася на пошуки Кая. Опинившись вдома у доброї старенької чарівниці, Герда намагається дещо перепочити та продовжити свій шлях. Але маленька гарна дівчинка дуже сподобалася самотній старенькій, яка хоче залишити її у себе, для чого і робить так, що вона забуває про Кая, свою мету, свій шлях. Для цього вона почала розчісувати дівчинці волосся золотим гребінцем, і саме у цей момент письменник порівнює обличчя Герди з трояндою: *«Волосся кучерявилося і оточувало золотим сяйвом свіженьке, кругле, як троянда, личко дівчинки»* [1, с. 3]. Не можна виключити, що з допомогою цієї деталі письменник підкреслює, що віра є основою життя дівчини, основою її вчинків, прагнення врятувати Кая.

Також очевидною виглядає паралель з образом сонця, яке дарує життя нашій планеті і кожній людині. Не варто забувати, що до «перетворення» Кая він та Герда дивилися на сонечко разом, і тоді *«їм здавалося, що з нього дивився на них саме немовля-Христос...»* [1, с. 2].

Окрім цього, у даному епізоді троянда набуває рис образу-пам'яті, Невипадково старенька чарівниця, яка добре це розуміє, зробила все можливе, щоб дівчинка не побачила троянди в її садочку, оскільки вони могли нагадати їй про минуле життя та мету її пошуків: *«Тому вона пішла в садок, торкнулася своїм костуром усіх троянд, і ті, як стояли розквітлі й пишні, так і опустилися глибоко-глибоко в землю, і сліду від них не стало»* [1, с. 3]. Простодушна старенька зробила так не тому, що була злою, вона дуже хотіла залишити Герду у себе, але *«Бабуся боялась, що Герда, побачивши троянди, згадає про свої, а потім про Кая і втече від неї»* [1, с. 3]. Розмірковувала вона правильно – не буде троянд, не повернеться пам'ять.

Тому образ троянди вводить у твір мотив пам'яті, що повністю відповідає християнській традиції. Як зазначалося вище, троянди, особливо червоного кольору, являють собою особливу «матеріалізовану пам'ять» про Христа та його загибель, і можна припустити, що в цьому епізоді автор використовує таке тлумачення троянди з метою поглиблення розуміння читачем образу головної героїні.

Тимчасова непритомність Герди, що змусила її забути про Кая та мету свого шляху, завершується тоді, коли вона, з-поміж інших квітів, бачить троянду на капелюху старенької чарівниці. При цьому, і це аж ніяк не може бути випадковістю, саме троянда була серед усіх квітів *«найкращою»* [1, с. 3]! Дівчинка здивувалася тому, що вона забула про троянди, заплакала, а її теплі сльози, що впали на землю, створили справжнє диво: *«Як тільки сльози змочили землю – вмить з неї виріс кущ, такий же свіжий, квітучий, як і раніше»* [1, с. 3]. Поява кущу змінила Герду, повернула їй пам'ять: *«Герда обняла його, поцілувала троянди і раптом згадала про ті чудові троянди, що цвіли у неї вдома, а разом з ними і про Кая»* [1, с. 3]. Невипадково Кай та троянди разом з'являються у пам'яті дівчини – тоді, коли хлопчик був живою людиною, вони дійсно були для неї поруч та, можна припустити, уособлювали щастя.

Окрім повернення Герді пам'яті, образ кущу троянд має і велике смислове значення для подальшого розвитку сюжету казки. Оскільки троянди, як вони кажуть, *«були під землею, куди йдуть усі померлі, але Кая між ними нема»* [1, с. 3], дівчинка отримує підтвердження своєї віри в те, що Кай живий. Вона вірила в це, але тепер троянди допомогли їй переконатися в тому, що вона правильно робить, шукаючи Кая. Тепер, переконана Герда, лише вона може врятувати свого названого брата від влади Диявола.

Відповідно, вона має продовжити свої пошуки, рухатися далі.

Наступна «поява» образу троянди в казці викликана очікуваннями Герди, коли Ворон та його наречена пообіцяли дівчинці провести її в покої принца та принцеси, щоб вона могла побачити Кая, якого дівчинка «впізнала» за розповіддю Ворона. Подумки малюючи собі картину майбутньої зустрічі, Герда згадує про минуле, про ті радісні для дітей часи, коли вони з Каєм були щасливі тому, що в їхніх серцях був Бог: *«Як він усміхався їй, коли вони бувало сиділи поряд під кущами троянд!»* [1, с. 4]. Письменник показує, що саме з трояндами в душі дівчинки пов'язані найкращі спогади, що саме завдяки трояндам вона зберігає в душі віру в те, що спроможна врятувати Кая.

Примітно також, що в описі лігва розбійників, у якому опинилася Герда, читач не побачить не лише троянд, але і взагалі квітів. Також на шляху Герди до Кая, до палаців Снігової королеви, троянди не з'являться, але дівчинці допомагатимуть люди й тварини.

Чому?

Тому, що, як пояснила стара-фінка північному оленю, Герда сильніше за *«дванадцяти богатирів»* [1, с. 6], і сильніше зробити її неможливо. Вона пояснює, чому так сталося: *«Я не можу дати їй більше сил, ніж у неї є зараз. Хіба ти не бачиш, яка велика її сила? Хіба ти не бачиш, що їй підкоряються і люди, і тварини? Адже вона боса обійшла півсвіту. Не в нас позичати їй сили. Сила – в її серці»* [1, с. 6]. Йдеться про віру, завдяки якій Герда здолала усі перешкоди, про її чисте серце, наповнене вірою.

Коли люди й тварини не можуть допомогти дівчинці, на допомогу приходить сам Творець. Так сталося на кордоні володінь Снігової королеви, коли Герда залишилась самотньою, а шлях їй перегородили *«передові загони війська Снігової королеви»* [1, с. 6]. Складається враження, що дівчинка має зупинитися, оскільки страшенні вороги є непереможними, але *«Герда почала читати "Отче наш"»* [1, с. 6], і саме молитва допомогла: з її дихання з'явилися божі янголи, які *«підняли снігових страховиськ на списи, і ті розсипалися на тисячі сніжинок»* [1, с. 6]. У битві Бога та Диявола переміг Бог, саме він звільнив Герді шлях до Кая.

Троянди знову з'являються безпосередньо у палаці Снігової королеви, де Герда зустрічає Кая, який *«зовсім посинів, майже почорнів від холоду, але не помічав цього»* [1, с. 6]. Так само він не помічає появи Герди – хлопчик був захоплений завданням, яке залишила йому Снігова королева: *«Якщо ти складеш це слово, ти будеш сам собі володар, і я подарую тобі весь світ і нові ковзани»* [1, с. 6]. Це слово – *«Вічність»*, і скласти його Кай не може, тому він і *«сидів на одному місці такий блідий, непорушний, ніби неживий»* [1, с. 6]. Здається, ніщо не може «оживити» хлопчика, але....

Побачивши Кая таким, Герда почала плакати від болю, і сталося диво: *«її гарячі сльози впали йому на груди, пройшли в саме серце, розтопили крижану кору і розтопили скалку чарівного дзеркала»* [1, с. 7]. Лише тоді він подивився на Герду, а вона, не кажучи ні слова, співає той самий псалом, у якому *«з'являються»* троянди:

«Троянди цвітуть і співає земля!

Ми скоро побачим Христа-немовля» [1, с. 7].

Саме після того, як він почув ці слова, «приймає» серцем троянди, *«Кай раптом гірко заплакав і плакав так довго й сильно, що скалка витекла з ока разом зі сльозою. Тоді він пізнав Герду і зрадив»* [1, с. 7]. Виявляється, що «поява» троянд передуює остаточному звільненню Кая від влади Снігової королеви та робить це звільнення реальністю? Так, саме троянди як один з головних символів християнства рятують хлопчика, назавжди звільняють

його від диявольських пут, відповідно, у казці з'являється образ «троянда-порятунка».

Подальші події, повернення Кая і Герди додому, до людського життя, також пов'язані з трояндами. Після того, як крижини, з яких Кай мав скласти слово «Вічність», поділяючи радість хлопчика й дівчинки, «затанцювали» [1, с. 7], Кай став вільним.

На зворотному шляху Кай і Герда *«йшли й говорили про бабусю, про свої троянди, і на їхньому шляху затихали буйні вітри, виглядало сонце»* [1, с. 7]. Поява троянд – навіть у розмовах – полегшує шлях героїв до життя, яке вони начебто втратили.

Знову маємо образ-допомогу, коли християнський символ сприяє людському щастю.

Коли Кай і Герда повернулися до рідних будинків, нарешті з'являються «їхні» троянди, які постійно були з Гердою на її шляху до Кая: *«Троянди цвіли і заглядали з даху у відчинене вікно»* [1, с. 7]. Але остаточно вони «повернулись» додому тоді, коли побачили і почули бабусю: *«Бабуся сиділа на сонечку і голосно читала Євангеліє: "Якщо не будете як діти, не увійдете в царство небесне!"*

Кай і Герда поглянули один на одного і тут тільки зрозуміли зміст старого псалма:

Троянди цвітуть і співає земля!

Ми скоро побачим Христа-немовля» [1, с. 7].

Певне життєве коло замкнулося: вони вийшли з цього будинку дітьми – та повернулися до нього дорослими, але з дитячими чистими серцями. Можна припустити, що лише тепер вони зрозуміли не лише зміст старого псалма, а і роль троянд у своєму житті.

Вважаємо, внаслідок дослідження можна зробити висновок про те, що образ троянди певним чином «обрамляє» казку Андерсена, відповідно, він є одним з ключових для розуміння морально-естетичної позиції письменника у творі. Враховуючи це, вчителів доцільно звернути увагу учнів і на сам

образ, і на його роль у творі. З цією метою потрібно побудувати роботу з його осмислення як автономного, але у той же час сюжетоутворювального образу, з'ясувати особливості кожної «появи» троянди у казці.

Доцільно також візуалізувати цей образ, доцільно спиратися при цьому на життєвий досвід учнів, їхні уявлення про троянду як квітку, на роль цієї квітки в їхньому житті.

За умов адекватного до її ролі в тексті відпрацювання художньої деталі «троянда» у казці Андерсена морально-естетична позиція письменника, його життєві цінності будуть осмислені учнями набагато глибше, тому що вони на конкретному прикладі побачать роль художньої деталі у втіленні авторського задуму.

Це може позитивним чином вплинути на формування читацької компетентності у цілому, на підвищення рівня «читацької уваги», забезпечить насолоду від процесу читання та більш високий рівень засвоєння творів у цілому та казки Андерсена зокрема.

Використана література

1. Андерсен Г. К. Снігова королева. URL: https://казка.укр/snigova_koroleva.html (дата звернення - 28.02.2025 р.)
2. Волощук Є. В. Зарубіжна література : Підруч. для 5-го кл. загальноосвіт. навч. закл. К.: Генеза, 2005. 271 с.: іл.
3. Гладишев В. В., Пронкевич О. В. Дотримуючись авторського задуму (Вивчення казки Г. Х. Андерсена «Снігова королева» з точки зору християнських цінностей). *Русский язык и литература в средних учебных заведениях Украины*. 1992. № 7-8. С. 10-13.
4. Клименко Ж. В. Теорія і технологія вивчення перекладних художніх творів у старших класах загальноосвітньої школи. К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2006. 340 с.

5. Літературна казка. Особливості перекладу емоційно-експресивної лексики в казці О. Волкова «Чарівник Смарагдового міста». URL: <https://salo.li/3c71889> (дата звернення - 28.02.2025 р.).
6. Що означає троянда: символіка найпопулярнішої квітки. URL: <https://salo.li/382674e> (дата звернення - 28.02.2025 р.).
7. Яценко Т. О., Тригу І. А. (Модельні навчальні програми для 5-9 класів Нової української школи (запроваджуються поетапно з 2022 року). URL: <https://salo.li/B294A1B> (дата звернення - 28.02.2025 р.).

**СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ І ПЕРСПЕКТИВИ ВИВЧЕННЯ ЖИТТЯ І
ТВОРЧОСТІ Г.Х. АНДЕРСЕНА У ШКОЛАХ УКРАЇНИ,
або ЧОМУ НАВІТЬ У ХХІ СТОЛІТТІ КАЗКИ ВЕЛИКОГО ДАНЦЯ
ЗАЛИШАЮТЬСЯ АКТУАЛЬНИМИ**

Анотація

У статті розглядаються особливості вивчення казок Г. Х. Андерсена в українській школі. Особливу увагу звернено на проблему булінгу серед сучасних учнів – представників покоління Альфа. Крізь призму протидії булінгу аналізуються можливості вивчення біографії письменника та його казки «Гидке Качення». Пропонуються різноманітні прийоми казкотерапії як ефективного способу впливу на сучасних школярів. Наведено приклад колективної терапевтичної казки-драматизації за творами Г. К. Андерсена.

Ключові слова: Г. Х. Андерсен, казки, читання, казкотерапія, покоління Альфа, булінг, школярі, вивчення літератури.

Olena Isaieva

**MODERN POSSIBILITIES AND PERSPECTIVES OF STUDYING THE
LIFE AND WORK OF HANS CHRISTIAN ANDERSEN IN THE
UKRAINIAN SCHOOLS: WHY DO THE TALES OF THE GREAT DANE
REMAIN RELEVANT IN THE XXI ST CENTURY**

Abstract

The article explores the peculiarities of studying of Hans Christian Andersen's fairy tales in Ukrainian schools. Special attention is given to the issue of bullying among modern students, particularly those of Generation Alpha. The article discusses various ways of approaching Andersen's biography and literary works. "The Ugly Duckling" is analyzed in the context of combating bullying. The paper also introduces fairy tale therapy methods as an effective tool for influencing schoolchildren, supported by an example of collective dramatization based on Andersen's tales.

Keywords: Hans Christian Andersen, fairy tales, reading, fairy tale therapy, Generation Alpha, bullying, schoolchildren, literature education.

У сучасних українських школах з творами одного із найвідоміших казкарів світу – Ганса Христіана Андерсена учні знайомляться ще в початковій школі. Надалі у 5 класі, в курсі «Зарубіжна література» вивчення

казок великого данця продовжується. За різними навчальними програмами безпосередньо під час уроків і позакласних заходів учні читають та обговорюють більшість із найпопулярніших творів Андерсена.

У чому ж секрет його казок, чому навіть у XXI столітті вони продовжують залишатися актуальними? Спробуємо дати відповідь на це непросте питання.

Як слушно і аргументовано зазначає сучасна українська дослідниця О. Казанжи [5], творчість письменника посідає особливе місце в літературі. Його казки мають такі визначальні особливості:

- глибокий підтекст, зрозуміти який можна лише детально проаналізувавши казку;
- реальні уявлення надзвичайно поетично набувають фантастичного характеру;
- відсутня повчальна кінцівка, (пряма мораль);
- серйозність думки втілена у простодушну форму;
- транслюється гуманізм, віра у краще майбутнє людства, ствердження рівноправ'я;
- в окремих казках присутній глибокий християнський підтекст («Русалонька», «Снігова королева», «Дикі лебеді» тощо);
- наявні яскраві описи природи й зразків данської архітектури;
- є твори написані як на фольклорній («Нове вбрання короля», «Дикі лебеді», «Великий Клаус і маленький Клаус», «Снігова королева» тощо), так і цілком оригінальній основі («Гидке каченя», «Ялинка», «Стійкий олов'яний солдатик», «Льон» тощо [5, с. 276].

Тобто, читання й обговорення казок Андерсена збагачує особистість як естетично, так і морально, дає приводи осмислювати і вирішувати як глобальні вічні цінності, так і певні окремі проблеми людства на кшталт екологічних.

Зазначимо, що українські школярі, які за шкільною програмою вивчають казки Андерсена, відповідно теорії поколінь, запропонованій американськими вченими Нейлом Хоутом (Neil Howe) та Вільямом

Штраусом (William Strauss) у 1991 р., це так зване покоління Альфа [13]. Назву для цього покоління, його характеристику вперше запропонував Марк Маккріндл у 2015 році [12]. Представники цього покоління, що народилися в епоху всеосяжного інтернету і не можуть уявити свого життя без нього, природньо захоплюються медіа і технологіями, багато часу проводять у соцмережах і при цьому спокійно себе почувають у режимі багатозадачності. Водночас кліпове мислення, порушення концентрації уваги, а значить неможливість зосередитися на чомусь одному, несприйняття довгих текстів – це теж ознаки цього покоління. Так, психолог Т. Чикалова слушно зауважує, що «вони навіть недодивляються до кінця те, що їм цікаво, читають уривками, не зосереджуються на ідеях, а лише на яскравих образах. Відтак у них слабо розвинені такі розумові операції, як: синтез, аналіз, узагальнення, класифікація тощо. У сучасних дітей спостерігається низький рівень розвитку уяви, але водночас їм притаманне збільшення здатності міксувати, поєднувати в одне ціле абсолютно різні формати, сюжети, персонажів» [11, с.659].

Звернімо увагу, що роки пандемії Covid-19, а в Україні ще й період повномасштабної російсько-української війни призвели до певної вимушеної соціальної ізоляції представників покоління альфа, великого часу перебування в освітньому середовищі онлайн, що, відповідно, вплинуло на проблеми з комунікацією у реальному житті. До того ж, як звертають увагу педагоги-практики, для цього покоління характерні труднощі із розпізнаванням власних емоцій.

Допомогти вирішити вказані проблеми учасникам цієї групи, а саме розвинути уяву, стимулювати власну фантазію, зосередитися на емоціях, які відчуваєш, переживаючи пригоди казкових персонажів, здатне читання казок.

Українська психологиня О. Василевська слушно наголошує, що «казки в символічній, образній формі розповідають про головні етапи становлення особистості. Готують людину до проживання кризових ситуацій. Казки

надають можливість виявити внутрішні конфлікти, особливості життєдіяльності людини. Та ефективно допомагають при особистісних проблемах різним віковим категоріям», вони можуть бути особливо дієвими, коли необхідно вирішити проблеми конфронтації [3, с. 35].

Тому не випадково до досліджень впливу казки на розвиток особистості зверталися провідні психологічні школи, розпочинаючи з Карла Юнга. На сьогодні успішно розвивається такий напрям психологічної практики як казкотерапія. Так на основі праць багатьох дослідників О. Василевська і Л. Дворніченко трактують це поняття як «напрямок практичної психології, який, використовуючи метафоричні ресурси казки, надає особистості можливість розвинути самосвідомість і будувати особливі рівні взаємодії, що створює умови для становлення їх суб'єктності» [4, с. 27].

Як наголошує вітчизняний дослідник В. Солодухов, головною метою казкотерапії є надання психологічної допомоги особистості у різноманітних складних ситуаціях. Тут на допомогу приходять такі ідеї казкотерапії як усвідомлення своїх можливостей і цінностей власного життя; розуміння причинно-наслідкових зв'язків подій та вчинків; усвідомлена творча взаємодія з оточуючим світом; внутрішнє відчуття сили і гармонії [12, с. 207].

З'ясуємо, що ж відбувається під час казкотерапії і який вплив вона має на особистість.

Як зазначають дослідниці О. Василевська і Л. Дворніченко, «метафоричність казки в контексті методу активного соціально-психологічного навчання дає можливість зрозуміти внутрішні суперечності та особистісні труднощі суб'єкта, які пов'язуються з феноменом «психологічних захистів», що маскують почуття меншовартості, провини, дія яких спричиняє перцептивне викривлення та втечу від реальності» [4, с. 27].

При цьому В. Солодухов слушно наголошує, що казковий сюжет допомагає переключити незадоволення людини з зовнішніх життєвих обставин, які вона не приймає, на проблеми, які описуються в казці, і цим

самим сприяє усвідомленню нею необхідності прийняття відповідальності за власне життя на себе. Тобто «на прикладі героїв казки людина осмислює власне життя. Впливаючи на свідомість та підсвідомість, казка може допомогти їй визначити вірний шлях розв’язання власних проблем. Проектуючи вчинок героя казки на сучасне життя, змінюючи своє мислення і поведінку, людина може вибрати вірний шлях особистісного розвитку» [10, с. 202].

Отже, як зазначають психологи, читання і обговорення казок, подальша робота з ними здатна допомогти осмислити і подолати різні проблеми та скорегувати подальшу поведінку людини.

Серед проблем, які існують в сучасній українській школі, однією із найсуттєвіших є проблема булінгу серед учнів. Педагоги навіть говорять про справжню «пандемію булінгу» школярів. Так 16 липня 2024 року Міністерство освіти і науки України оприлюднило результати загальнонаціонального дослідження «Булінг та толерантність у закладах освіти після 24 лютого 2022 року» [9]. Воно проводилося протягом листопада 2023 – січня 2024 року і охопило 5576 учнів 5–9 класів (віком 10–14 років) з усіх регіонів України, крім тимчасово окупованих територій.

Результати цього дослідження, на жаль, дуже невтішні, адже 51,3% опитаних учнів зазначили, що коли-небудь стикалися з булінгом, серед них 55,9% – це дівчата і 46,2% хлопців. Основними причинами булінгу респонденти зазначили такі: зовнішність (28,7%)% особливості поведінки – людина надто активна, сором’язлива чи нерішуча, надто несхожа на інших тощо (22,6%); світогляд, відмінний від думки інших (21,5%); уподобання чи хобі (18,7%); мовна ознака: 8,3% для російської мови та 6,9% для української мови [9].

Ці тривожні цифри підтверджує й аналітичний звіт Unicef «Здоров’я та поведінкові орієнтації учнівської молоді», укладений на основі опитування українських підлітків у 2022/2023 роках в межах міжнародного проєкту BOOЗ “Health behaviour schoolage children” (HBSC)», що був оприлюднений у

2024 році [1]. За результатами цього звіту можемо констатувати, що прояви булінгу і кібербулінгу мають доволі масовий характер серед українських школярів. Так, 49% були свідками знущань принаймні одного разу упродовж останніх шести місяців, у тому числі 25% були свідками таких подій регулярно – раз на місяць або частіше. Щодо кібербулінгу, то частка свідків є меншою – 38% бачили це принаймні один раз, зокрема 22% – раз на місяць або частіше. І хлопці, і дівчата з однаковою частотою стають свідками булінгу та кібербулінгу [1].

Насторожує у цьому звіті також й те, що, починаючи з 12 років, стрімко зростає число свідків знущань як очних, так і онлайн, і досягає піку у 15-річних учнів [1]. Відповідно, профілактичну роботу з учнями щодо небезпеки розповсюдження цього ганебного явища у суспільстві, про його різновиди і наслідки потрібно проводити уже у початковій і основній школі. Питання про відповідальність за прояви булінгу, можливі реакції, якщо став об'єктом або свідком цькування, про його ментальні і фізіологічні наслідки і те, як можна цьому протидіяти мають бути в полі зору освітянської спільноти в усі роки навчання в школі. Чим раніше ми почнемо про це говорити з учнями, тим більше зможемо протидіяти цьому. Для того, щоб ефективність такої профілактичної роботи мала місце, необхідна невимушена атмосфера, довірливі стосунки між педагогом і учнями.

Так українська психологиня, арт-терапевтка О. Сач слушно звертає увагу на те, що важливо писати та говорити на тему булінгу, оскільки «це дає нам більше шансів змінити вже раніше сформовані й створювати нові паттерни реагування на ситуації цькування, спостерігачем чи учасником яких може стати підліток» [8]. І саме твори про булінг, на думку О. Сач, можуть бути приводом обережно почати розмову про це явище у класі. Водночас, як звертає увагу дослідниця, організувати таку розмову, дібрати слова педагогу буває непросто, оскільки спосіб повчальних бесід уже морально застарів [8].

Допомогти створити благодатні умови для проведення роботи, що буде спрямована на протидію булінгу, здатні такі шкільні дисципліни як

«Читання» (початкова школа), «Українська література» «Зарубіжна література» (основна і старша школа). Зазначимо, що особливі можливості для профілактичної роботи проти різноманітних проявів цькування містить тема «Казки Г. Х. Андерсена», що пропонується для вивчення як у початковій школі, так і у 5 класі базової. Отже, сьогодні перспективи вивчення казок великого данця у школі пов'язуємо саме з існуючою проблемою булінгу і кібербулінгу серед українських школярів. Зважаючи на можливості казкотерапії, такий своєрідний ребрендінг вивчення казок Андерсена, на наш погляд відкриває нові сенси сприйняття його творів, надає їм додаткового практичного значення.

Особливу увагу доцільно звернути на біографію митця та його казку «Гидке каченя» і за допомогою прийомів казкотерапії спробувати увиразнити і скорегувати агресивні дії школярів по відношенню до інших.

Як відомо, дослідники творчості Г. Андерсена [5, 6, 7] відзначають автобіографічний характер казки «Гидке Каченя», да й сам митець це неодноразово стверджував, що ця казка насправді є віддзеркаленням його власного життя.

Якщо розглянути біографію Андерсена і безпосередньо саму казку «Гидке каченя» крізь призму проблеми булінгу, то можемо засвідчити яскраві приклади цькування через негарну/огидну зовнішність і незвичну/незграбну поведінку. Це доволі типові причини булінгу серед школярів. Так, наприклад, не важко передбачити, що під час читання сцени казки «На пташиному подвір'ї», багато хто із школярів у казкових героях впізнають себе і своїх однолітків. У такий спосіб учні зможуть поповнити свій власний символічний «банк життєвих ситуацій», на який звертає нашу увагу психолог В. Солодухов [10, с. 205].

Дослідник пояснює, що «будь-яка людина обмежена у своєму індивідуальному життєвому досвіді (в часі, просторі, професійно та ін.). Але, слухаючи чи читаючи казки, вона накопичує символічний «банк життєвих ситуацій» у своєму несвідомому. Казки, відображуючи різні конфліктні

ситуації і пропонуючи можливі способи їх розв'язання, вказують на наслідки окремих спроб розв'язання конфліктів, що дозволяє дитині в майбутньому при виникненні проблемних ситуацій використовувати їх як моделі та знаходити необхідне розв'язання» [10, с. 205].

На уроках чи під час позакласного заходу, пов'язаних з казкою «Гидке каченя», доцільно застосувати такі традиційні прийоми казкотерапії:

- індивідуальне і колективне читання;
- індивідуальне чи групове переказування;
- обговорення сюжету і характеристика головних персонажів;
- переписування чи дописування фіналу твору;
- використання різноманітних творчих робіт на основі прочитаного (арт-терапія) на кшталт малювання, скрапбукінгу, кардмейкінгу тощо;
- драматизація.

Тобто, у педагога на прикладі історії головного персонажа з'являється можливість у невимушений спосіб звернути увагу учнів на такі прояви булінгу як перепалки, напади, постійні атаки, обмовлення, зверхні та образливі відгуки про зовнішність, висміювання і приниження тощо. Разом із школярами важливо проговорити, які наслідки ці прояви булінгу мали на героя, поміркувати, які взагалі можуть бути наслідки таких дій.

Зважаючи на те, що у представників покоління Альфа є певні проблеми із розпізнаванням чужих і своїх емоцій, важливо запропонувати учням подумати і визначити, які емоції були притаманні бідолашньому пташеняті у ці моменти, поміркувати, які події і факти спричинили ці емоції, запитати, чи знайомі учням такі емоції і запропонувати, якщо вони готові розказати, коли й у них виникали аналогічні емоції. За можливості й бажання учні можуть поділитися своїми історіями з класом.

Окремо слід актуалізувати ефективність прийому розігрування (інсценізація) всієї казки або її епізодів. Так, психолог В. Солодухов наголошує, «постановка казки групою дітей, програвання тих чи інших епізодів дає кожному учаснику можливість відчувати деякі емоційно значущі

для себе ситуації і відреагувати емоції, які накопичувались» [10]. Тому пропонуючи учням розіграти окремі епізоди казки «Гидке каченя» в учнів з'являються можливості, так би мовити «примірити» на себе роль жертви чи булера, відчутти, проаналізувати і відкорегувати власні емоції стосовно такого ганебного явища як булінг.

З метою розвитку емпатії у школярів доцільно звернути увагу на розгублений, пригнічений і безпорадний стан героя казки, на те, як потребувало воно підтримки, але захисту від цькування не було ніде.

Важливо запропонувати школярам продумати, як можна було б виправити цю ситуацію. І тут на допомогу педагогу прийде такий прийом казкотерапії як складання нової казки, що матиме певний терапевтичний ефект, де переплітаються сюжети і герої різних казок Г.К.Андерсена. На основі біографії митця, яку розкривав учитель на уроці, додаткових відомостей про життя та творчість письменника, акцентуючи увагу на фактах булінгу, що довелося пережити Г. Х. Андерсену, та на основі прочитаних казок учні колективно разом з педагогом можуть створити власну казку, в якій акцент буде зроблено саме на проблемі булінгу.

Наведемо приклад такої колективної терапевтичної казки. Казка-драматизація *«Гидке каченя із Данії чи прекрасний лебідь данської землі?»*, складена на основі фактів біографії Г. Х. Андерсена і сюжетів його казок

Оле-Лукойє (сумно). Сніпп-снэпп-бурре! Сьогодні я розкажу вам казку життя одного із найвідоміших казкарів світу. Отже, слухайте уважно, нічого не попускайте... На жаль, майбутній казкар Ганс Христіан Андерсен народився в дуже бідній родині, і щоб хоч якось звести кінці з кінцями, мати віддала його на фабрику, де частково використовували дитячу працю. Дізнавшись, що у Ганса гарний голос, робітники просили його співати. Робив він це із задоволенням. Але невдалих жартів та пісень самих робітників він витримати не міг. Він червонів, затирав собі вуха. Якось хлопці, регочучи, заявили, що він, мабуть, дівчисько, і зірвали з нього одягу, щоб перевірити це. Ганс у відчаї втік додому. Так з фабрикою було покінчено. Згодом у своїх

мемуарах Г.К.Андерсен писав: «Зробився я заляканий та прибитий, неначе заблуканий птах у хаті». Він почував себе гидким каченятком серед самовпевнених та веселих однолітків.

(На сцені з'являються Качка-мати, Гидке каченя, 4 маленькі каченята, 3-4 дорослих качки, Курка. Вони голосно гогочуть і всі штовхають, скубуть Гидке каченя).

Качка-мати. Яке здоровенне! Жодне не схоже на нього.

Інші качки (разом). Фу! Яке воно гидке! Ми його не приймемо *(Одна з них підбігає до Гидкого каченяти і скубає його за потилицю).*

Качка. Воно таке велике та незграбне, його треба прогнати! *(Всі клюють, штовхають Гидке каченя, глузують і сміються).*

Каченята (разом). Хоч би кішка тебе з'їла, гидку потвору!

Качка-мати. Хоч би мої очі тебе не бачили!

Курка (скубоче Гидке каченя). Ти таке поганюче!

Гидке каченя (відходить у бік і жалібно каже). Це тому, що я таке гидке. Я піду до тих великих птахів! Хай вони заклюють мене до смерті через те, що я, таке гидке, насмілилося наблизитись до них. Але однаково! Краще хай вони уб'ють мене, ніж терпіти, скубання качки, клювання курки *(Тікає; його наздоганяють інші герої цієї казки).*

Оле-Лукойс. Крібле-крабле-бумс! Але не сумуйте!... «Не біда з'явитися на світ у качиному гнізді, якщо ти вилупився з лебединого яйця».

Біограф. Андерсен мріяв про театр і акторську долю.

(На сцені з'являється маленький Андерсен. Він у непомірно широкому капелюсі, довгому сюртуці та великих (батьківських) штанах. За ним, витираючи сльози, йде Мати. У руках у неї невеличкий вузлик).

Андерсен (маленький). Я хочу грати в комедіях, бути актором! Я вірю, що в столиці досягну свого.

Мати (продовжує плакати). Нічого не можна вдіяти з цим хлопцем! *(Передає хлопцеві вузлика).* Тут я зібрала тобі деякі речі, а це *(розгортає*

хустину) 10 крон – гроші, що ми збирали декілька років. Я домовилася з поштарем, він пообіцяв перевезти тебе.

(Після паузи, плачучи). Ну, хай щастить тобі, синку! Може, і правду сказала мені та ворожка...

Андерсен (маленький) (обіймає мати). Дякую за все! Прощайте! (Вони зникають).

Біограф. Перед хлопцем був далекий невідомий шлях. Він опинився у великому місті Копенгагені, не знаючи про нього нічого і не розуміючи, як тут необхідно жити. Ганс справляв враження бевзя, але таким не був. Ще в Оденсе він потурбувався про те, щоб отримати адреси людей, які були пов'язані з театром.

Непохитний олов'яний солдатик. Однак те, що задовольняло невишуканих провінціалів, тут викликало тільки непорозуміння. Коли він, подзвонивши у двері, без довгих пояснень знімав свої скрипучі чоботи, ставив їх у куток та «відпрацьовував» перед здивованим хазяїном свою програму зі співами, танцями та декламацією, всі були впевнені, що мають справу з божевільним. «Адресати» відправляли його один за одним. І Ганс, помічаючи, як мало грошей залишається у нього, і вже замислювався про самогубство.

Оле-Лукойс. Сніп-снап-снурре, пурре-базелюрре! Ах, якби знайти капітана, який би погодився повезти його через це бурхливе море, й доставив до самого Сібоні. І це сталося. Це була європейська знаменитість: тенор та драматичний актор, що очолював оперну студію Королівського театру. І, звичайно, велике серце було у цього італійця. Сібоні побачив у цьому незграбному юнакові дещо оригінальне і, можливо, талановите. Голос його був чистий. Рухи, хоча комічні, але виразні.

Рішення він прийняв швидко. Хлопчик буде харчуватися у нього і спостерігати як маестро вчить дорослих учнів. Декілька разів на місяць Сібоні давав йому коротенькі уроки, змушуючи співати гамми.

Біограф. Пройшли осінь та зима, як раптово маестро помітив, що у підлітка ламається голос. Уроки стали зайвими. Ще довго Ганс буде пробувати влаштуватися у театр. Він хотів виступати у трагедії. А знаменитий театральний метр казав йому: «Боже мій, дитя моє, ваша зовнішність проти вас, над таким довгим, худим героєм люди будуть тільки посміхатися!». Але Ганс був згоден і на комедію. та невдовзі він почув й інший вирок: «У вас є серце, у вас є і голова, вам не варто даремно втрачати час; вам необхідно вчитися; актором ви не станете, але є й інші цікаві, великі справи поза театром».

Г. Х. Андерсен (схвильовано). Вчитися!? Це завжди було моєю мрією. Навіть у найважчі дні, живучі, по суті, на подання, я ходив у міську бібліотеку, несучи іноді туди останню монету, адже за читання необхідно було платити.

Непохитний олов'яний солдатик (після паузи). 16-річного Ганса влаштували в гімназію в невеличкому місті Слагельсе. Його посадили з маленьким хлопчиком у другий клас, адже, по суті, на той час Ганс нічого не знав. Він був схожий на вільну пташку, посаджену в клітку. Бажання до навчання було велике, але давалось воно важко. Становище Ганса можна було порівняти зі становищем людини, яка не вміє плавати, а її кинули в море.

Г. Х. Андерсен. Йшлося про життя і смерть, і я з усіх сил боровся з хвилями, що загрожували потопити мене: одна хвиля називалась математикою, друга – граматикою, третя – географією і т. ін. Я захлинався і боявся, що мені ніколи не пощастить виплисти. То я перебріхував імена, то переплутав назви, то задавав неймовірні питання, які не задасть хоч трохи розвинений школяр. Директор наш, взагалі великий насмішник, звичайно, знайшов у мені підходящу мішень і врешті зовсім залякав мене.

Біограф. Треба було мати велику віру в життя і невичерпне прагнення до знань, які мав Андерсен, щоб стерпіти весь глум, знущання і насмішки, які

випали на його долю. Він страждав, як загнаний птах. Це був найважчий, найгірший час у житті письменника.

Г. Х. Андерсен. Зросту я був такий же, як тепер, а незграбним був ще більше. І хлопці глузували з мене, а я щоб врятуватися, розповідав їм казки. І якщо з доброю людиною у моїй казці траплялося лихо, вони кричали: «Рятуй його негайно, довгоногий, а то ми тебе поб'ємо». І я рятував...

Сучасник (роздумливо). Цікаво! Пане Андерсене! Але що ж допомагало Вам вистояти і витримати всі ті знущання та приниження?

Г. Х. Андерсен. Я вірив у таку істину, що «треба багато страждати, зате потім з тебе щось вийде... Світ навколо нас повний краси, якої часто не помічають люди. У краплині води, взятої з калюжі, вирує цілий світ живих істот. Доба – крапля, схоплена з буденного життя, теж містить в собі цілий світ у картинах, повних поезії і краси. Відкрий тільки очі і дивись».

Біограф. Мрія Андерсена здійснилася. Слава про митця зростала і розповсюджувалася в різних країнах Європи. Але в рідній Данії ставлення до відомого казкаря було не зовсім те, на яке він очікував.

Г. Х. Андерсен (розчаровано). Приїхавши до Копенгагену, я зупинився біля відчиненого вікна своєї квартири і дивився на вулицю. Бруківкою йшли два порядно одягнені пана. Один з них, побачивши мене, засміявся і промовив: «Дивись, ось наш відомий іноземний орангутанг!»

Біограф. Але настав час, коли і Данія возвеличила Андерсена, визнавши те, що давно було визнано іншими країнами. Рідне місто Оденсе влаштувало на честь відомого письменника особливе свято.

Оле-Лукойє. Сніп-снапп-снурре!.. Оденсе, яке і уявити не могло, що буде прославлено тим, що його вулицями незграбний підліток терпляче шукав бажаючих його послухати, тепер влаштовувало урочистості на честь великого казкаря.

Місто було прикрашено квітами та прапорцями. І в цей день, на радість дітей, всі школи були закриті. Малі й старі кинулись на зустріч знаменитому землякові. Усім хотілося потиснути його за руку, просто доторкнутися до

нього. Головні події відбувалися у ратуші. Там, при великому скупченні людей, Андерсена нагородили дипломом почесного громадянина міста. Андерсен був просто схвилюваний.

(Після паузи). А потім наш майстер казок підійшов до вікна. І побачив незвичайну картину. Там, внизу, все було осяяне веселим факельним вогнищем. Схоже було, що ніч на сьогодні відміняється. Як добре, що Андерсен запасся терпінням і дочекався того дня, коли збулися пророцтва старої ворожки, яка сказала одного разу: «Цей дикий птах з високим польотом, великий та шляхетний. Коли-небудь у цьому місті влаштують феєрверк на його честь!».

Біограф. А через два роки після того, у день п'ятидесятої річниці прибуття Андерсена у Копенгаген, це місто влаштувало на його честь ще більше свято. Кімната Андерсена була засипана квітами. На його честь давали урочисту вечерю, промовлялися привітання, і було отримано безліч святкових телеграм з усіх куточків світу, у тому числі й від датського короля. Андерсен був щасливий і схвилюваний.

Г. Х. Андерсен. Так хіба заради цього одного не варто було забути все важке, що довелося пережити? І назвати свою невигадану історію «Казка мого життя»?!

Сучасник *(звертаючись у зал і до Андерсена).* «Вітаємо Вас, добрий наш Андерсене! До вас звертається кожне нове покоління. Дитинство не дитинство, якщо не будеш плакати над долею гидкого каченяти, якщо не було великої радості з приводу його перетворення у прекрасного лебедя. Навіть якщо і не підозрюєш, що казка саме про Андерсена».

Завіса.

Отже, пригадуючи уже відомі їм біографічні відомості та сюжети прочитаних казок Андерсена, учні колективно за допомоги вчителя, підхоплюючи і доповнюючи інтерпретації й ідеї один одного, моделюють різні ситуації, об'єднують («переплітають») сюжети і героїв різних казок й у такий спосіб створюють і розігрують нову казку, що розкриває тему булінгу.

Така казка містить терапевтичний ефект, оскільки дозволяє «програти» ситуацію цькування, акцентує увагу на емоціях, які відчуває жертва булінгу, дає можливість обмірковувати, які можуть бути непоправні наслідки цього ганебного явища. Водночас за допомогою казкових персонажів учні моделюють шляхи подолання негативних реакцій, пов'язаних із цькуванням, приходять до висновку, що важливо при будь-яких обставинах не опускати руки, вірити в себе і не зраджувати своїм мріям, а найкращий захист від булінгу – це ігнорування булера.

Під час драматизації учні мають додаткову можливість поставити себе на місце героя, роль якого виконують. У невимушений спосіб вони можуть зіставити свою поведінку з поведінкою інших, провести самоаналіз своїх учинків. Готуючись до драматизації доцільно обговорити з учнями такі питання:

- Які почуття викликає у вас персонаж, якого ви граєте?
- Що змушує його так діяти? Чому він так вчиняє? Поміркуйте, якими емоціями він керується?
- Чи підтримуєте ви такі дії персонажа? Поясніть чому
- А якби ви вчинили б у аналогічній ситуації? Що змінили б і чому?

Отже, сьогодні в українських школах відповідно викликам часу з'являються нові можливості переосмислення життя і творчості Г. Х. Андерсена. Перспективи подальшого ребрендингу сприйняття життєпису відомого данського казкаря в українських школах пов'язуємо з темою формування екологічної свідомості учнів.

Використана література

1. Аналітичний звіт за результатами опитування українських підлітків у 2022/2023 роках «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді» в межах міжнародного проєкту ВООЗ “Health behaviour schoolage children” (HBSC).

URL:https://www.unicef.org/ukraine/en/media/51006/file/Health%20Behaviour%20in%20School-Aged%20Children%20study_Ua%201.pdf.pdf

2. Андерсен Г. Казки. Київ :Україна, 1999. 327 с.
3. Василевська О. Казкотерапія як засіб психолого-педагогічного впливу *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 12 «Психологічні науки»: Зб. наук. праць.* Київ. Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова. 2012. Вип. 39 (63). С. 30-36.
4. Василевська О., Дворніченко Л. Казкотерапія як засіб психологічної роботи з різними віковими категоріями. *Вісник Львівського університету. Серія «Психологічні науки».* 2020. Вип. 6. С.24–31.
5. Казанжи О. Особливості контекстного вивчення казок Г. К. Андерсена на заняттях з дитячої літератури з майбутніми фахівцями початкової школи. *Наукові записки БДПУ. Серія «Педагогічні науки».* 2019. Вип.1. С. 274-282.
6. Капустян І. Літературна казка Г. К. Андерсена: традиції та новаторство. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія».* 2016. № 24. Т. 1. С. 92–94.
7. Капустян І. Проблеми сучасної інтерпретації літературної спадщини Г. К. Андерсена. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія».* Харків, 2017. Вип. 76. С. 60–63.
8. На боці читача: думка психолога й бібліотекаря про булінг у літературі. URL: <https://nus.org.ua/2019/06/06/na-botsi-chytacha-dumka-psyhologa-j-bibliotekarya-pro-buling-u-literaturi/>
9. Причини булінгу: результати масштабного дослідження в українських школах. URL: https://mon.gov.ua/news/prychyny-bulinh-rezultaty-masshtabnoho-doslidzhennia-v-ukrainskykh-shkolakh?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTEAAAR2lQ_3xEQDRp4g_f_z6XyMJGdj7PefH8kS8WNh6b-iJGzKf0rzS2vmCrmU_aem_ell9KTQVTipU6-Cx3AxGHw
10. Солодухов В. Значення казки в процесі навчання і виховання молодших школярів. *Вісник Харківського національного педагогічного*

університету імені Г. С. Сковороди. *Психологія*. 2015. Вип. 51. С.200-210.

URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnpu_psykhol_2015_51_21

11. Чикалова Т. Гра як засіб всебічного розвитку дітей покоління Альфа. *Перспективи та інновації науки*. № 5 (5) (2021) С.656-664.

12. Generation Alpha: Mark McCrindle Q & A with the New York Timesю

URL:<https://web.archive.org/web/20190314230413/https://mccrindle.com.au/insights/blog/generation-alpha-mark-mccrindle-q-new-york-times/>

13. Howe, N., Strauss, W. (1991). *Generations: The History of Americas Future, 1584 to 2069*. N.Y.: Quill William Morrow [in English].

Світлана Квасниця, Алла Мартинець

ХРИСТІЯНСЬКІ ЦІННОСТІ В КАЗКАХ ГАНСА ХРИСТІАНА АНДЕРСЕНА І ЇХНІЙ ПОТЕНЦІАЛ У ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Анотація

Творчість Ганса Христіана Андерсена містить глибокі християнські цінності, які проявляються через сюжети, образи героїв і моральні уроки його казок. У творах письменника відображаються такі чесноти, як смирення, милосердя, жертовність, віра та любов. Казки «Гидке качення», «Дівчинка із сірниками», «Снігова королева» та «Русалонька» яскраво ілюструють християнські мотиви, наголошуючи на значущості терпіння, справедливості й духовного вдосконалення, що вкрай важливо використовувати у освітньому процесі.

Ключові слова: Ганс Христіан Андерсен, християнські цінності, моральні уроки, смирення, милосердя, жертовність, віра, любов, казка, духовність.

Svitlana Kvasnytzi, Alla Martynes

CHRISTIAN VALUES IN HANS CHRISTIAN ANDERSEN'S FAIRY TALES AND THEIR EDUCATIONAL POTENTIAL

Abstract

The works of Hans Christian Andersen reflect deep Christian values, conveyed through the plots, characters, and moral lessons of his fairy tales. His writing promotes virtues such as humility, mercy, sacrifice, faith, and love. Fairy tales like “The Ugly Duckling”, “The Little Match Girl”, “The Snow Queen”, and “The Little Mermaid” illustrate biblical motifs and highlight the importance of patience, justice, and spiritual growth. These values are highly relevant and valuable in educational settings..

Key words: Hans Christian Andersen, Christian values, moral lessons, humility, mercy, sacrifice, faith, love, fairy tales, spirituality.

Творчість Ганса Христіана Андерсена посідає особливе місце у світовій літературі, адже його казки зачіпають глибокі морально-етичні питання, які залишаються актуальними в усі часи.

Казки данського автора, у своєму змісті, особливо підтекстовій складовій, наповнені глибоким гуманістичним змістом, який декларує

найважливіші християнські цінностями, оприявлені посередництвом сюжетів, образів, проблематикою, а часом навіть конфліктами. Аналізуючи автобіографічні матеріали письменника, спогади його небагатьох друзів, автобіографа письменника, добре розуміємо, що з самого дитинства майбутній автор формувався як глибоко віруюча, релігійна людина. Не будемо вдаватися до деталей та причин такого світогляду, для нас надважливим залишається факт того, що в усіх своїх текстах, і що найважливіше – казках, Андерсен намагається передати і зберегти дух загальнолюдського, християнські цінності всотані ним з самого дитинства. І хоча письменник не завжди відкрито говорить про релігію, його твори наповнені символами, що перегукується з біблійними мотивами. Посеред інших, Андерсен особливу увагу приділяє таким чеснотам, як смирення, милосердя, жертовність, віра та любов [2, с.45-67].

Цікавим текстом з точки зору розгляду нашої проблеми, є добре відома всім казка «Гидке каченя». Сюжет казки простий: від зневаги – до захоплення, від приниження – до прославлення. Головний герой, якого всі зневажають через його особливий вигляд, терпить насмішки й труднощі, однак наприкінці історії стає прекрасним лебедем. Відбувається акт метаморфічного характеру чи у тексті ми просто спостерігаємо за процесом дорослішання: дитина/незрозуміле дитинча змінюється, набуваючи нових рис, і як результат дорослішання у нас з'являється зовсім новий герой – лебідь? Подивимося на цей текст через призму біблійних історій.

У Євангелії від Матвія знаходимо слова Ісуса Христа: «... навчіться від Мене, бо Я тихий і серцем покірливий, і знайдете спокій душам своїм» (Матв. 11:29) [1, с. 16-17]. Згідно положень Книги Кнг смирення передбачає скромність, відсутність гордині, підкорення долі, лагідність. Смиренний впускає в своє серце світло Божественної істини і отримує за це гідну відплату. Саме про такого смиренного героя йдеться у казці Г. Х. Андерсена, бо невідомо як опинилося лебедине яйце у гнізді простої качки. Й. Шмідт пише, що кожний має свою цінність перед Богом, незалежно від того, як його

Тепер подивимося на життя маленького гидкого каченяти. Його життя від самого народження і аж до того моменту, коли у супроводженні заздрісних поглядів, прекрасний лебідь пролетить над Пташиним двором, є справжнім подвигом, героїзмом. Це не героїзм, якому всі кричать «Віват!» Це непоказний, буденний героїзм, покликаний просто жити і бути вдячним цьому життю; героїзм, «який не помічається за буденними успіхами та невдачами. Часто він виявляється просто спроможністю жити без зла і намагатися при цьому жертвувати в ім'я любові» [5]. Саме таким буденним героїзмом наповнене життя маленького гидкого каченяти, готового принести себе у жертву «прекрасним білим птахам». Християнський мотив смирення і жертвовності стають чи не основними у цій казковій історії.

A word cloud of Ukrainian verbs related to love and relationships. The words are arranged in a circular pattern around a central point. The most prominent word is 'Любов' (Love) in large blue letters. Other words include 'не' (no/not) in large purple letters, 'переминати' (to step on/step over), 'кривду' (injustice), 'надіється' (hopes), 'правдою' (truth), 'задумує' (thinks), 'вона' (she), 'тишитися' (calms down), 'ніколи' (never), 'перетерпить' (will endure), 'радіє' (is glad), 'зносить' (endures), 'бешкетує' (messes around), 'чваниться' (brags), 'чинить' (does), 'надимається' (bores), 'зрадить' (betrays), 'коли' (when), 'шукає' (seeks), 'зла' (evil), 'вирить' (will believe), 'поривається' (rushes), 'гніву' (anger), 'довготерпелива' (patient), 'хтось' (someone), 'все' (everything), and 'свого' (his/her/its).

Разом з учителем учні мають скласти фразу «Любов – довготерпелива, любов – лагідна, вона не зрадить, любов не чваниться, не надимається, не бешкетує, не шукає свого, не поривається до гніву, не задумує зла; не тішиться, коли хтось чинить кривду, радіє правдою; все зносить, в усе вірить, усього надіється, все перетерпить. Любов ніколи не переминає»[2].

Звертаючись до християнського мотиву, зауважимо, що мова йде про інтерпретацію канонічного тексту у творах данського письменника, а не про копіювання біблійної історії.

Основною мотивацією використання такого мотиву є християнська мораль. Передусім це мораль любові, а любов – поняття багатоаспектне: любов батьківська і синівська; любов до друзів, приятелів, рідних, що відзначається щирістю, відданістю, безкорисністю; любов подружня, що лежить в основі подружніх стосунків та є благословенною Богом; любов жертвна, безкорислива і беззастережна, що є виявленням доброї волі. Саме так про неї сказано в Книзі Книг: «Любов довго терпить, любов милосердствує, не заздрить, любов не величається, не зневажає, не сваволить, не гнівається, не думає лихого, не радіє з неправди, але тішиться правдою, усе зносить, усьому вірить, сподівається всього, усе терпить! Любов ніколи не перестає... А тепер перебувають й три: віра, надія, любов; але любов з них найбільша» (ІК.13:4-13) [1].

Досліджуючи творчість Г. Х. Андерсена, А. Мартинець зауважує, що тільки випивши до кінця чашу страждання, гидке дитя невизначеного роду з'ясовує для себе, що є *«найпрекраснішим серед прекрасних»*. *«Не біда народитися на світ у качиному гнізді, якщо ти вилупився із лебединого яйця!»* [1] – такими словами закріплений блискучий фінал казки [6, с. 34].

Мотив жертвності та милосердя яскраво розкривається й у казці «Дівчинка із сірниками», в основу якої покладено історію про долю матері Андерсена Анн-Марі. Вона, як безіменна дівчинка з сірниками, бродила у дитинстві засніженими вулицями, просячи милостиню. «Саме мати, довідавшись про смерть подруги, яка, не витримавши лютого холоду,

захопилась згубною пляшкою й померла, сказала: «Хороша вона була жінка! І Господь Бог скаже те саме, коли прийме її до Царства Небесного! А люди нехай собі називають її пропашою». Уся ця тяжка реальність знайшла відображення в історії «Дівчинка з сірниками» [6, с. 36].

Маленька героїня, залишена напризволяще в холодну зимову ніч напередодні Різдва нікому не потрібна. Андерсен «просто кричить» про людську байдужість, вибравши для її демонстрацію чи не найжахливішу можливість – смерть дитини. Щоб зігріти промерзлі руки, дівчинка розпалює сірники, які мала продати. Тих сірників – чотири, що є символом чотирьох прагнень дівчинки: тепло, ситість, свято і родина. Та це тільки мрія, якій не суджено збутися. Виявляється, щоб стати щасливою – треба померти, бо справжнє свято можливе лишень перебуваючи у близькості до Бога.

Романтична ідея двосвіття, образ дитини, дитинства як єдиного вікового стану, коли можна перебувати у близькості для Бога стають основою цього непростого тексту. Ця історія показує несправедливість світу, але водночас наголошує на тому, що справжня нагорода чекає не на землі, а у вічності [3, с.89-112].

І, хоча текст «Дівчинка із сірниками» не увійшов до кола обов'язкових текстів, що вивчаються на уроках, він рекомендується для самостійного читання, спробуємо виокремити кілька видів діяльності, які були б ефективними у роботі вчителя та учня. Для початку зауважимо, що цей текст неодноразово ставав основою для продукції як кіноматографії, так і для анімації. У різних країнах світу екранізації за текстом розпочалися з 1902 року і продовжувалися до 2013 року. Зогляду на це, можна запропонувати учням відшукати розбіжності у тексті Андерсена та роботі режисера й акторів. Ефективною могла б стати робота з колористикою тексту, адже колір передає психологічні стани героїв. Результатом такого виду діяльності могли б бути дитячі ілюстрації до тексту, які, за умови доцільності, можна було б порівняти з ілюстраціями до відомих видань (колірність, настрій).

Також у творчості Андерсена часто підкреслюється значення віри й надії. У казці «Снігова королева» головна героїня Герда долає безліч випробувань, керуючись лише чистотою своєї любові й твердою вірою в те, що вона може врятувати Кая. Вона не має надмірної сили чи магічних здібностей, але її доброта та щирість залишаються найсильнішою зброєю у боротьбі й злом. Ця казкова історія ілюструє християнську ідею про те, що любов і віра здатні творити дива та перемагати темряву [3, с.56-78]. І чи не найголовнішою у такій боротьбі є любов. У Біблії про неї каже апостол Павло. Ми уже згадували цю важливу сентенцію з Книги Книг у прикладці завдання до казки «Гидке качення». повторити її вважаємо обов'язком у реалізації проблеми, окресленої темою : «Любов – довготерпелива, любов – лагідна, вона не зрадить, любов не чваниться, не надимається, не бешкетує, не шукає свого, не поривається до гніву, не задумує зла; не тішиться, коли хтось чинить кривду, радіє правдою; все зносить, в усе вірить, усього надіється, все перетерпить. Любов ніколи не переминає» (1Корінт.13:4-8) [2].

У казці «Снігова королева» багато символіки і звернень до Біблії. Адже ця книга була дуже важливою для автора. Г. Х. Андерсен добре усвідомлював, що саме у ній закладено основу всіх християнських цінностей. І вона стане джерелом для міркувань та основою для наслідування як у хвилини життєвих невдач, так і у хвилини перемог.

Читаючи текст казки мимоволі замислюєшся над підтекстовою складовою, яка стає зрозумілою тільки з часом, і учнями 5 класу (а саме у 5 класі ця казка вивчається згідно усіх модельних програм) не помічається.

Наприкінці казки, коли Герда, врятувавши Кая повертається з ним додому, вона помічає, що там усе змінилося. І це не випадково. Усе ніби

зменшилось. Та чи це так насправді? Хоча у цьому тексті немає посилання на час, він присутній, і не стоїть на місці. Саме тому герої казки ніби залишаються дітьми, а насправді – вони вирости, бо мандрівка Герди – це не короткотривала пригода. Вона є історією боротьби, виживання, милосердя і любові, й для її реалізації потрібен великий проміжок часу. Зовнішній вигляд і внутрішній стан Герди і Кая не тотожні. І це теж символічно, бо діти набувають досвіду, яким характеризуються дорослі. Попри усі зміни, у зовнішньому вигляді вони – діти. Збереження дітей і дитинства у казці для автора дуже важливо. Адже дитинство є особливим станом. Найяскравішим потвердженням цього є цитатія про зустріч з бабусею: *«Бабуся сиділа на сонечку і голосно читала Євангеліє: "Якщо не будете як діти, не увійдете в царство небесне!"»* [1]. І знову романтична ідея про те, що тільки діти можуть наблизитися до Бога, і про це ми також маємо згадку у Біблії *«Пустіть дітей до Мене і не зупиняйте їх, бо Царство Небесне належить таким, як вони»* (Матв.19:14) [2] – сказав Ісус. У казці ще одне потвердження цього: *«Кай і Герда поглянули один на одного і тут тільки зрозуміли зміст старого псалма: Троянди цвітуть і співає земля! Ми скоро побачимо Христа-немовля»* [1].

Для реалізації розуміння мікротеми «християнські цінності» на уроці доречним буде використання інтерактивних видів діяльності.

Прикладом може бути фотоквест як форма перевірки знань учнів. Для цього п'ятикласникам пропонується набір питань, відповіддю на які мають стати світлини, або знайдені у інтернеті зображення, які складаються у певній черговості. Для розуміння наведемо алгоритм з виконанням роботи.

Запитання:

1. Знайдіть зображення предмета, який розбивається і стає причиною великих змін Кая.
2. Знайдіть зображення істоти, якій належить предмет з першої відповіді.
3. Знайдіть зображення квітів, які вирощували герої казки.

Результат роботи:

1

(дзеркало)

2

(троль)

3

(червоне і білі троянди)

Після виконання фотоквесту вчитель може запропонувати учням вибрати зображення, які пов'язані, на їхню думку, з християнством. По завершенні доречним буде доповнення відповіді учнів бесідою чи роботою над колажем за темою: «Ми усі різні, але нас єднає любов».

Підводячи підсумок уроку можна запропонувати учням створити колаж : «Ми усі різні, але нас єднає любов».

Ще одним прикладом глибокої уваги до духовності є казка «Русалонька». Героїня казки жертвує своїм голосом і врешті-решт життям заради кохання, але не отримує взаємності. Однак у фіналі вона здобуває можливість на вічне життя, що нагадує християнський мотив про те, що справжня нагорода приходить після смерті, а не в земному житті [4, с.102-118].

У казці утверджується мотив жертовності, надзвичайно важливий для творчості письменників-романтиків. Адже морська принцеса крок за кроком жертвує усім, що їй дороге заради любові, хоча навіть не уявляє сутність такого почуття. І тут Андерсен знову апелює до біблійних заповідей, найважливішою з яких є заповідь любові «Люби Господа, Бога свого, усім серцем, і всією душею своєю, і розумом своїм, і з цілої сили своєї! Це заповідь перша! А друга однакова з нею: Люби свого ближнього, як самого себе! Нема іншої більшої заповіді над оці» (Мр 12:30-31) [2].

У роботі з казкою вчитель можна використати можливості III й попросити його намалювати символи, які б передавали поняття любов за

змістом казки «Русалонька». Паралельно завдання намалювати символи, які б передавали зміст поняття «любов» доречно дати виконати школярам. Як підсумок варто порівняти, зображення штучного інтелекту та учнів.

Завершити роботу можна бесідою про жертовність та винагороду за жертовність.

Це невелика кількість казок, у яких данський автор прямо чи підтекстово декларує християнські цінності. Казки Андерсена несуть у собі важливі християнські уроки. Вони навчаються, що добро завжди перемагає зло, навіть якщо ця перемога не завжди очевидна. Жертовність, милосердя, смирення та віра є найвищими чеснотами, які допомагають людям знайти справжнє щастя. Саме від вчителя залежить на скільки серйозно учні, читаючи казку зрозуміють важливість християнської моралі й згодом зможуть у житті використати набуті знання.

Список використаних джерел

1. Андерсен Г. Казки / Пер. з дан. Київ: Веселка, 2015. 320 с.
2. Біблія або книга Святого Письма Старого і Нового Заповіту [Текст] / пер. проф. Івана Огієнка. К. : Укр.
3. Бруне Ж. Ганс Крістіан Андерсен: життя і творчість / Пер. з фр. Львів: Вид-во Старого Лева, 2019. 256 с. С. 89-112.
4. Коваленко О. Християнські мотиви у творах Ганса Крістіана Андерсена. *Літературознавчі студії*. 2019. № 3. С. 56-78.
5. Мартинець А. Дитяча зарубіжна література. Навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ: Симфонія-Форте, 2011. 187с.
6. Мартинець А. Своєрідність представлення християнських мотивів у новелах О. Генрі. *Вісник Прикарпатського університету. Філологія. Випуск 40-41*. Івано-Франківськ, 2013-2014. 467 с. С. 202-209
7. Петренко Л. Моральні та духовні аспекти казок Андерсена. *Вісник філології*. 2019. № 12. С. 102-118.
8. Шмідт Й. Ганс Крістіан Андерсен та його час / Пер. з нім. Харків: Фоліо, 2015. 284 с. С. 150-173

ОСВІТНЬО-ВИХОВНІ АСПЕКТИ ТВОРІВ ГАНСА ХРИСТІАНА АНДЕРСЕНА

Анотація

У статті досліджено жанр казки як важливий засіб морального і духовного виховання дітей. Особливу увагу приділено авторській казці Ганса Христіана Андерсена, яка поєднує просту викладу з глибоким філософським змістом. Проаналізовано типологію казок та виховний потенціал творів Андерсена, які сприяють формуванню етичних цінностей, розвитку уяви та емоційного інтелекту. Наголошено на актуальності використання казок у сучасному освітньому процесі.

Ключові слова: *казка, Ганс Христіан Андерсен, моральне виховання, духовні цінності, авторська казка, дитяча література, освітній процес, сталий розвиток, соціальна справедливість, якісна освіта, культурна спадщина.*

Oksana Kondur

EDUCATIONAL ASPECTS OF THE WORKS OF HANS CHRISTIAN ANDERSEN

Abstract

The article explores the fairy tale genre as an important means of children's moral and spiritual education. Special attention is given to the literary fairy tales of Hans Christian Andersen, which combine narrative simplicity with deep philosophical content. The typology of fairy tales and the educational potential of Andersen's works are analyzed, highlighting their role in shaping ethical values, developing imagination, and fostering emotional intelligence. The study emphasizes the relevance of using fairy tales in modern educational practice.

Keywords: fairy tale, Hans Christian Andersen, moral education, spiritual values, literary fairy tale, children's literature, educational process, sustainable development, social justice, quality education, cultural heritage.

Казка — це один із найдавніших і найулюбленіших жанрів літератури, що поєднує у собі елементи фантастики, символізму та повчальності. Цей жанр здавна викликає інтерес дослідників, адже саме казка

зазвичай стає першим літературним твором, з яким знайомиться дитина, і, як вважають багато науковців, має глибокий вплив на її подальший розвиток.

Казка — одна із культурних форм становлення духовності людини. З найдавніших часів вона виникла у різних народів, певною мірою наближена за своїм походженням до саг, переказів, легенд, епічних пісень [3, с. 80]

Казки бувають народними й авторськими, але всі вони зазвичай містять боротьбу добра зі злом, образи героїв, чарівні перетворення та важливі життєві уроки. У фольклорних казках відображено народну мудрість, звичаї, побут і традиції. Літературна казка відображає індивідуальність автора, його особисте сприйняття світу. Цей літературний жанр сприяє розвитку уяви, формує моральні цінності та передає культурні традиції від покоління до покоління.

Найпростішою є така типізація казок:

1) чарівні (фантастичні) казки, у яких присутні магічні предмети, надприродні сили, чарівні істоти (феї, відьми, дракони), а головні герої проходять складні випробування. Нариклад: «Попелюшка», «Котигорошко», «Снігова королева»;

2) соціально-побутові казки, у яких зображуються проблеми суспільства, життя звичайних людей, нерідко з елементами сатири. В них часто висміюють людські вади: жадібність, дурість, лінощі. Наприклад: «Нове вбрання короля» (або «Голий король»);

3) казки про тварин, де діють тварини, які мають людські риси. Такі казки часто носять алегоричний характер і мають чітке моральне послання. Нариклад: «Колобок», «Лисиця та журавель», «Дикі лебеді», байки Езопа;

4) філософсько-алегоричні (літературні) казки — це авторські твори з глибокими роздумами про сенс життя, духовність, красу, біль і самопожертву. Наприклад: казки братів Грімм, Шарля Перо, Ганса Крістіана Андерсена, Лесі Українки («Біда навчить»).

Казки не лише розважають, а й формують у дітей уявлення про добро і зло, чесність, справедливість, дружбу та інші важливі цінності. І. Капустян вважає, що у більшості літературних казок повторюються фольклорні мотиви і присутня чарівна атрибутика, запозичена з язичницьких ритуалів, однак розвиток сюжету, як і вибір персонажів, підпорядкований волі автора [5, с. 92].

Зміст і роль казки в формуванні свідомості, світоглядних орієнтацій людей, у тому числі і школярів, аргументовано пояснюється Л. Дунаєвською у передмові до збірки «Українські народні казки» [4]. Їй суголосна С. Світельська-Дірко, яка стверджує: «Сьогодні казка є одним із головних чинників формування світоглядних орієнтирів школярів молодших класів. Проста і доступна за змістом, лапідарна за формою, вона готує школяра до розуміння і утвердження в його свідомості добра, виробляє світоглядний імунітет проти всіляких форм лицемірства, несправедливості, знущань над бідними і знедоленими. Казка – це заклик до віри в торжество справедливості, гуманізму» [6, с. 245].

Одним із найвідоміших авторів казок є данський письменник Ганс Крістіан Андерсен. Його казки часто поєднують риси кількох типів одночасно, що робить їх особливо глибокими й багатовимірними. Вони написані в основному в міфологічному і соціально-побутовому жанрі та вирізняються глибоким змістом, психологічною проникливістю та філософською насиченістю.

Зауважимо, що спочатку Г. Х. Андерсен писав не казки, а поезію, п'єси та романи. Його ранні літературні спроби були спрямовані на «високу» літературу, і він сподівався прославитися як драматург і поет. Перші свої казки він опублікував лише у 1835 році, коли йому було за тридцять. Це була збірка «Казки, розказані для дітей» (Eventyr, fortalte for Børn), яка включала відомі твори «Кресало», «Принцеса на горошині», «Маленька Русалонька» тощо.

На початку казки Андерсена не здобули широкого визнання, бо критики вважали їх «занадто простими». Але саме вони зробили Андерсена всесвітньо відомим і вписали його ім'я в історію літератури. Відомий данський фізик, хімік, винахідник Hans Christian Ørsted писав, що роман «Імпровізатор» приніс Андерсену славу, а казки – безсмертя.

Сам Андерсен вважав, що «у всій царині поезії немає такої безмежної сфери, як казка. Вона сягає від закривавлених могил давнини до благочестивих легенд дитячої книжки з картинками; вона вбирає поезію народу та поезію митця. Для мене вона є уособленням усієї поезії, і той, хто її опанував, повинен вміти перетворити її на трагедію, комедію, наївну простоту та гумор; до його послуг лірична нота, дитяча розповідь та мова, що описує природу» [8].

Очевидно, що залишається актуальною роль казки як засобу формування світогляду, причому не тільки загалом, а особливо в освітньому процесі. Бо «саме тут найбільш вагоме її місце у формуванні світоглядних орієнтацій школярів, особливо в початкових класах» [6, с. 242].

Оскільки казки Андерсена мають значний освітньо-виховний потенціал, то це робить їх цінним інструментом у педагогіці для формування в дітей духовних цінностей, гуманістичного світогляду та етичних уявлень.

Дослідники творчості данського казкаря вважають, що «його збірки казок дуже складні та містять суміш багатьох наративних форм. Хоча він неодноразово використовує ті самі теми, результати різняться естетично та екзистенційно» [11, с. 165].

Розглянемо, як сповідує письменник основні морально-етичні цінності у своїх творах.

Однією із центральних тем казок Андерсена є добро і зло. Автор чітко окреслює боротьбу добра і зла. У казках «Гидке каченя», «Снігова королева», «Дівчинка з сірниками» добро завжди має моральну перевагу, навіть якщо фінал трагічний. Зокрема, «Снігова королева» — казка про силу любові та добра, які перемагають зло і холод байдужості. Маленька Герда

попри всі труднощі, залишається доброю і відданою, що врешті-решт допомагає їй перемогти зло. Такі твори вчать маленького читача співчуттю, вірі в себе, внутрішній красі.

Багато персонажів Андерсена демонструють чесноти, що мають важливе виховне значення: працьовитість, жертівність і милосердя. Наприклад, у казці «Олов'яний солдатик» показано стійкість, вірність і самопожертву. У казці «Гидке каченя» головний герой, незважаючи на знущання, продовжує працювати над собою і врешті перетворюється на прекрасного лебедя, що символізує винагороду за терпіння та самовдосконалення. «Принцеса на горошині» — казка, що ставить питання про справедливість і рівність, коли навіть найменші несправедливості можуть впливати на відносини. У творі «Дівчинка з сірниками» автор наголошує на тому, як важливо звертати увагу на найбільш уразливих членів суспільства, таких як бідні та безхатченки. Ці казки — чудові уроки для дітей про важливість боротьби зі стереотипами, дискримінацією та підтримку тих, хто знаходиться в уразливих умовах:

Андерсен звертає увагу на розвиток особистості та освіти. внутрішнє зростання героя. У тому ж «Гидкому каченяті» він показує шлях особистісного становлення, прийняття себе й боротьбу з суспільними стереотипами. Ця казка — історія про самопізнання та прийняття себе, що сприяє розвитку самовизначення та позитивної самооцінки. Казка «Русалонька» також про духовне переродження, і про любов, вибір та жертву. У «Сніговій королеві» зацентровано на важливості дружби та допомоги один одному, що є важливим аспектом для формування соціальних навичок у дітей.

У казках Андерсена («Олов'яний солдатик», «Дикий лебідь» тощо) часто йдеться про моральні вибори, правду, боротьбу за справедливість. Це робить їх чудовими інструментами для розвитку у дітей почуття справедливості, людяності та важливості соціальної відповідальності.

Погоджуємось із І. Капустнян, що «літературна авторська казка Г.К. Андерсена вирізняється емоційним, тонким філософським контекстом, де художні образи є близькими і дітям, і дорослим. Авторська казка Г.К. Андерсена навчає дитину розуміти недитячі істини, усвідомлювати одвічні цінності» [5].

Казки Г. Х. Андерсена — це не лише художні твори, а й потужний засіб морального виховання. Вони сприяють розвитку емоційного інтелекту, емпатії та навичок критичного мислення. Читаючи їх, дитина засвоює моральні уроки через співпереживання героям. Психологи зазначають, що такі твори позитивно впливають на емоційний стан дитини та формують ціннісні орієнтири. Навіть негативні риси мають виховний ефект. Наприклад, казка «Нове вбрання короля» — гостра сатира на марнославство, сліпе підкорення владі й страх сказати правду. Твір «Дикі лебеді», хоча головними героями є люди (центральный образ – перетворені на лебедів братів), має риси казки про тварин і несе глибоку мораль.

У багатьох творах письменника порушується проблема важливості сім'ї, родини. Прикладами історій, пов'язаних з відновленням сімейних зв'язків та встановленням ідентичності, служать «Дикі лебеді», «Снігова королева», «Принцеса на горошині». Незалежно від того, чи йдеться про сестер, які рятують братів, чи про принцесу, яка проходить випробування, щоб довести, що вона справжня принцеса, зрештою генеалогія долає всі перешкоди, що створюються злими мачухами та байдужими залицяльниками. Сюжет «Снігової королеви» демонструє, як важливо працювати разом, допомагати один одному для досягнення спільної мети та боротьби з труднощами.

Дослідники творчості Ганса Христіана Андерсена зауважують, що його казки відзначаються складністю і багатшаровістю, мають подвійного адресата: динамічний і захопливий сюжет приваблює дітей, тоді як глибокий зміст і філософські роздуми зацікавлюють дорослих. Написані простою, наближеною до народної мовою, ці казки легко сприймаються дитячою

аудиторією. Водночас за цією зовнішньою простотою приховується глибокий філософський підтекст, зрозумілий насамперед дорослим читачам. Саме ця особливість робить твори данського казкаря надзвичайно вражаючими як для дітей, так і для дорослих.

Варто зауважити, що на початку казкотворення Андерсен чітко означав свою цільову групу («розповідаю для дітей»). Але письменник поступово змінював свою точку зору з цього питання: «казки, безумовно, були для дітей, але також мало бути щось, над чим дорослі могли б поміркувати – і справді, багато з них були зовсім не казками, а «історіями»!» [12]

Р. Гончарук у своїй науковій розвідці [2] проаналізувала шляхи репрезентації художніх образів персонажів у творах Ганса Христіана Андерсена. Вона обґрунтувала, що автор мало уваги приділяє прямій портретній характеристиці зовнішності, обмежуючись лише скупими описами. Водночас для «для створення повноти художнього образу та реалізації творчого замислу здебільшого використовує непряму авторську характеристику, яка включає описи вчинків, манер, вподобань головних героїв, характеристику їх іншими персонажами та самим автором, опис навколишнього середовища». Наприклад, в казці ««Вартовий Вежі Оле» Андерсен не зосереджується на портретному описі головного героя. Лише, коли розповідає про походження Оле та про його молодість, зауважує, що «він був молодий та гарний». Автор акцентує увагу читача опосередковано, через окремі деталі, на прихильності до чистоти, вимогливості й охайності Оле.

Дослідниця вважає, що «зроблено це з метою зосередження уваги читача на вчинках персонажів, як головній складовій художнього образу та важливому засобі реалізації творчого задуму автора та демонстрації його ідейного світу» [2, с. 14].

Чимало науковців вважають, що Г. Х. Андерсен був ідеалістом, який відчував себе відчуженим і шукав притулку у своїй уяві та мистецтві.

На думку Annette Greyvensteijn, для нього уява є трансцендентною, тобто полягає в тому, що можна подолати таємницю та труднощі земного існування, переосмислюючи ситуації, і навіть піднятися до вищого, духовного рівня завдяки її силі. Трансцендентальну силу уяви можна краще зрозуміти, якщо розглядати її крізь призму «негативних можливостей». Ця концепція англійського поета-романтика John Keats передбачає уявну відкритість перед обличчям земної невизначеності та труднощів, що зрештою дозволяє людям бачити новий потенціал у складних обставинах [11].

У деяких казках Андерсена діти — головні герої — долають свої складні обставини завдяки силі уяви. В інших історіях природа відіграє вирішальну роль у цій трансцендентальній подорожі уяви. Природа не лише передає духовні істини, але й має моралізаторський вплив на персонажів, наближаючи їх до Вищої Істоти. Це нагадує німецьку натурфілософію, в якій природа є шляхом до духовного світу.

На сучасному етапі творчість Ганса Христіана Андерсена нерідко розглядається крізь призму сентиментальної ностальгії за традиційними данськими цінностями. У ретроспективному погляді його постать уособлює культурно збережену *barnetro* — дитячу віру в стабільність усталеного порядку, патріархальний уклад і чарівний світ казки. Літературна спадщина Андерсена відображає уявлення про гармонійний, хоч і уявний, соціальний лад, у якому традиції відіграють провідну роль у формуванні ціннісних орієнтирів.

Однак із часів епохи Андерсена данське суспільство зазнало докорінних змін. Класові бар'єри, які в його добу суттєво обмежували можливості соціальної мобільності — й саме тому підкреслюють унікальність його особистого успіху, — були значною мірою подолані внаслідок соціальних і правових реформ. У сучасній Данії, яка вважається однією з найбільш егалітарних країн світу, класові маркери стали менш виразними, а доступ до соціальних благ — більш рівномірним. У цьому

контексті спадщина Андерсена постає не лише як культурний феномен минулого, а й як інструмент осмислення змін у суспільному устрої.

Ганс Христіан Андерсен вважається культурною спадщиною Данії, а його авторство входить до «Канону данської літератури», який містить 14 обов'язкових авторських творів у данській системі освіти [9].

Nikolaj Elf, досліджуючи сучасні способи та засоби викладання та навчання казок Г. Х. Андерсена, вважає, що твори відомого казкаря «можна викладати в школі новими мультимодальними способами, що відображають мережеву, цифрову та популярну культуру XXI-го століття». Він запропонував побудовану на основі соціальної семіотичної теорії модель проектування для різних способів викладання творчості Андерсена. У перспективі застосування цієї моделі сприятиме «розвитку семіотичної компетентності учнів, що може допомогти зрозуміти Андерсена трансформаційним чином» [10].

Феномен данського казкаря проявляється і в тому, що повертаючись до казок Андерсена вже у зрілому віці, люди ніби знову відкривають для себе великого письменника-гуманіста, демократа, пристрасного та щирого патріота, ворога соціальної несправедливості, противника воєн між народами [7].

Актуальна й по нині, особливо для українського народу в часи російської агресії, думка великого казкаря Ганса Крістіана Андерсена: «Війна — це огидне чудовисько, що живе людською кров'ю та палаючими містами».

Отже, казка — це важливий літературний жанр, який формує духовний світ дитини, прищеплює моральні цінності й розвиває уяву. Особливої уваги заслуговує творчість Ганса Христіана Андерсена, чиї казки вирізняються глибиною змісту, емоційною насиченістю та подвійним адресатом — вони цікаві як дітям, так і дорослим.

Його твори поєднують різні типи казок (чарівні, соціально-побутові, філософські), що надає їм багатовимірності. Через яскраві художні

образи Андерсен передає ідеї добра, любові, самопожертви та духовного зростання.

Набір цінностей, які можна винести з казок Андерсена, зокрема дружби, взаємної підтримки та співпраці, є важливим аспектом у досягненні цілей сталого розвитку. Казки сприяють розвитку навичок співпраці та взаємопідтримки: твори допомагають дітям зрозуміти важливі соціальні та моральні принципи, які співвідносяться з глобальними цілями сталого розвитку. Ці казки не тільки розвивають уяву та емоційний інтелект, але й виховують почуття відповідальності за себе та навколишній світ, закладаючи основи для формування нової генерації, готової до сталого розвитку та позитивних змін у суспільстві.

Використана література

1. Soerensen, P. E. Hans Christian Andersen. *The Teller's Tale: Lives of the Classic Fairy Tale Writers*, 165-75.
2. Elf, N. (2018). Teaching and Learning Modes and Media of H.C. Andersen Fairy Tales. *Forum for World Literature Studies*, 10(1), 65+. <https://link.gale.com/apps/doc/A536987783/AONE?u=anon~e1c312ad&sid=googleScholar&xid=f6253653>
3. Bom, A. K., & Schaffalitzky de Muckadell, C. (2020). National icons in education: Hans Christian Andersen and the cultural policy of the canon of Danish literature. *International Journal of Cultural Policy*, 27(4), 411–421. <https://doi.org/10.1080/10286632.2020.1801660>
4. Greyvensteijn A. (2018) Hans Christian Andersen's romantic imagination: Exploring eighteenth and nineteenth century romantic conceptualisations of the imagination in selected fairy tales by Hans Christian Andersen. *English Studies at the University of South Africa*. July 2018. 138 p.
5. Andersen, Hans Christian. 1979. *Märchen meines Lebens ohne Dichtung*. Frankfurt am Main. Insel.

6. Jørgensen, A. (1996). "Chapter 5 Hans Christian Andersen Through the European Looking Glass". In Hans Christian Andersen: Danish Writer and Citizen of the World. Leiden, The Netherlands: Brill.
https://doi.org/10.1163/9789004650848_008
7. Дудник О. (2014) Виховні можливості казки в історичному розвитку. Гірська школа Українських Карпат. № 11 С.79-83.
8. Світельська-Дірко С. В.. (2013) Використання казок у формуванні світоглядних орієнтацій молодших школярів у сучасній науковій літературі. Вісник Житомирського державного університету. Вип. 3 (69). Педагогічні науки. С.242-246.
9. Дунаєвська Л. (1992) Українські народні казки. Київ: Веселка. 366 с.
10. Капустян І. І. (2016) Літературна казка Г. К. Андерсена: традиції та новаторство. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Т. 24. С. 92-94.
11. Голубовська, І. В., & Підгурська, В. Ю. (2024). Зарубіжна літературна казка як засіб міжкультурного виховання молодших школярів. С.138-143.
<http://eprints.zu.edu.ua/42001/1/1.pdf>
12. Гончарук Р. А. Репрезентація художніх образів головних персонажів у творах Ганса Крістіана Андерсена. Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія». Острог : Вид-во НаУОА, 2024. Вип. 21(89). С. 11–15.
13. Порицький Л. Чи знайдеться у світі таке місто, такий куток, де б не було книжок чудового казкаря — Андерсена! Дзеркало тижня, 08.09.2020р.
https://zn.ua/ukr/SOCIUM/velikiy_kazkar.html

МОЖЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КАЗОК ГАНСА КРІСТІАНА АНДЕРСЕНА У НАСТІЛЬНИХ ІГРАХ

Анотація

Дана стаття присвячена огляду можливостей для реалізації казок Ганса Христіана Андерсена в ігровій сфері, гейміфікації через настільну гру. У статті запропоновані ігрові механіки, які можуть бути використані для створення настільних ігор за мотивами казок Ганса Христіана Андерсена.

Ключові слова: *гейміфікація, казка, настільна гра, ігрова механіка, сюжет.*

Danylo Reha

POSSIBILITIES FOR IMPLEMENTING HANS CHRISTIAN ANDERSEN'S FAIRY TALES IN BOARD GAMES

Abstract

This article provides an overview of the possibilities for implementing Hans Christian Andersen's fairy tales implementation in board games through gamification. It proposes game mechanics that can be used to create board games based on Hans Christian Andersen's stories, helping to engage students and enhance their literary learning experience.

Keywords: *gamification, fairy tale, board game, game mechanics, plot.*

Учні в школах України вивчають творчість Ганса Христіана Андерсена та знайомляться з такими творами данського письменника, як: «Дикі лебеді», «Непохитний олов'яний солдатик», «Снігова королева», «Соловей». В українських університетах студенти аналізують творчість данського письменника під час вивчення різноманітних нормативних і вибіркових курсів зі світової літератури та дитячої літератури. Звичайно, що процес ознайомлення може відбуватися через різну форму уроків: бесіди, лекції, подорожі, однак значно краще й, на наш погляд, цікавіше (з огляду на вік реципієнтів) є знайомство зі світом казок Г. Х. Андерсена через посередництво настільної гри. Не можемо не погодитися з А. Мартинець у тому, що «інноваційні технології ... активно використовуються в навчанні, у зв'язку з модернізацією сучасного освітнього процесу, що сприяє високій

результативності та підвищеній ефективності засвоєння учнями навчального матеріалу» [2, с. 6], тому процес вивчення і впровадження гейміфікації в освітній процес є вкрай актуальним процесом. С. Детердінг, Д. Діксон, К. Каннінгем, Л. Наке, Дж. Хамарі, Р. Халед, К. Хуотарі та Г. Ціхерман розуміють під процесом гейміфікації використання ігрових практик і механізмів у неігровому контексті для залучення кінцевих користувачів до розв'язання проблем [3; 4; 5]. О. Карабін у розвідці «Гейміфікація в освітньому процесі як засіб розвитку молодших школярів» вказує на те, що «Гейміфікація – це процес використання ігрового мислення і динаміки ігор для залучення молодших школярів до вирішення завдань, перетворення освітнього процесу на гру ... впровадження ігор, ігрових технік та ігрових практик з освітньою метою» [1, с. 45]

Вважаємо, що вивчення явища гейміфікації в освітньому процесі є важливим із кількох причин:

1. **Зацікавленість.** Гейміфікація допомагає зацікавити учнів та студентів до навчання, вивчення конкретної теми, особливо в тих випадках, коли вона може бути складною або не викликати інтересу при першому знайомстві. Гейміфікація дозволяє перетворити навчальний процес на цікаву гру, що сприяє підвищенню мотивації до навчання, може стимулювати активну участь учнів і студентів у процесі навчання, оскільки вона дає можливість взаємодіяти, породжує змагальницький дух і сприяє співпраці. Учні та студенти отримують можливість вирішувати завдання і розв'язувати проблеми, а також отримувати винагороду за досягнення успіху.

2. **Розвиток навичок.** Гейміфікація сприяє розвитку різноманітних навичок, таких як креативність, критичне мислення, вміння співпрацювати та стратегічно мислити. Ігри вимагають від гравців розв'язувати проблеми та приймати рішення, що сприяє розвитку вищеперелічених навичок і вмінь

3. **Краще засвоєння інформації.** Гейміфікація допомагає краще запам'ятовувати інформацію, оскільки через інтерактивні завдання гри учні та студенти мають більше можливостей для повторення матеріалу.

4. Отримання задоволення від навчання. Гейміфікація створює позитивні враження від навчання, що допомагає зберегти інтерес до предмету та підвищити задоволення від процесу навчання.

У даній розвідці ми спробуємо «гейміфікувати» деякі казки Г. Х. Андерсена для того, щоб отримати основу, певний зразок, який у подальшому можна використати для створення готових настільних ігор за мотивами казок данського письменника. Без сумніву, Ганс Христіан Андерсен — видатний данський письменник-казкар, чиї твори зачаровують читачів усіх вікових категорій своєю мудрістю, фантазією і моралізаторством. Його казки сповнені магії, пригод і моралі, однак чи можна цей захоплюючий світ перенести в світ настільної гри? Насправді, можливості реалізації художнього тексту в настільну гру формуються з кількох причин:

1. Розвиток культури читання. Інтеграція класичних і новітніх художніх текстів у настільні ігри сприяє їхньому поширенню і популяризації серед широкого кола читачів. Це сприяє розвитку освіченості, культури читання, а також розширює знання про світову літературу.

2. Стимулювання уяви та творчості. Інтеграція художніх текстів у настільні ігри вимагає творчого підходу та уяви з боку розробників. Це сприяє стимулюванню творчого мислення, розвитку фантазії та креативності.

3. Навчання через гру. Використання художніх текстів у настільних іграх може стати ефективним методом навчання. Гравці мають можливість поглибити своє розуміння літературного твору через інтерактивність та взаємодію з грою. Це допомагає краще засвоювати ключові моменти сюжету, персонажів та інші складові художнього твору.

4. Створення нового світу. Реалізація художнього тексту в настільну гру відкриває нові можливості для взаємодії з історією і персонажами. Гравці можуть відчувати себе частиною світу книги або пережити альтернативні сюжети та кінцівки, що додає новий рівень імерсії та захоплення.

5. Розвиток галузі настільних ігор. Інтеграція художніх текстів у настільні ігри сприяє розвитку галузі виробництва настільних ігор. Це відкриває нові можливості для створення унікальних і цікавих настільних ігор, які привертають увагу як фанатів літератури, так і гравців-початківців.

Якщо ж говорити про варіанти реалізації казок Г. Х. Андерсена в сфері настільних ігор, то варто почати зі створення ігрового світу, який відображає атмосферу та місцевість із тієї чи іншої казки Г. Х. Андерсена. Це може бути казкове королівство зі своїми замками та містами, сніжні ландшафти або міська вуличка в стилі стародавнього Копенгагена. Важливо, щоб гравці могли поринути в світ казки з першого погляду. Наступний етап – персонажі та квести. У грі гравці можуть зустрітися з усіма улюбленими героями. Квести можуть бути побудовані на основі відомих сюжетів: врятувати Кая від чарів чи допомогти маленькій Русалоньці здійснити свою мрію. Опісля варто визначити механіку чи механіки гри та її елементи. Це може бути рольовий геймплей, де гравці беруть на себе ролі персонажів казок із картами та/або кубиками. Можна також використовувати інтерактивні елементи, такі як головоломки або лабіринти, щоб поглибити імєрсію. Одна з унікальних рис казок Г. Х. Андерсена – неочікувані повороти сюжету та заплутані історії. У грі можна використати механіки, які дозволять гравцям впливати на розвиток історії та змінювати кінцівку залежно від їхніх вчинків.

Реалізація казок Ганса Христіана Андерсена у вигляді настільної гри відкриває безмежні можливості для творчості та фантазії. Це не лише спосіб насолодитися класичними історіями в новому форматі, але й можливість вивчити моральні цінності та отримати життєві уроки, які вони несуть. Така гра сприятиме розвитку уяви, логічного мислення та соціальних навичок у гравців будь-якого віку.

Отже, розгляньмо кілька прикладів реалізації казок Г. Х. Андерсена в настільних іграх:

1. «Снігова королева».

Назва настільної гри: «У пошуках Кая: снігова пригода». Гравці вирушають у подорож через засніжені краї, щоб знайти і врятувати Кая від закляття Снігової королеви. Гравці зустрінуть різноманітних персонажів із казки, виконуючи завдання, збираючи артефакти та долаючи випробуваннями, які вигадуватиме Снігова королева. Дана реалізація може мати такі компоненти: ігрове поле з картою засніженого краю, в якому знаходиться палац Снігової королеви; карти та/або фішки персонажів: Герда, Кай, Снігова королева, Троль, Ворон, бабуся, стара чарівниця та інші; карти подій (випробування, завдання, артефакти) та, наприклад, карта закляття: зображення Кая, заблокованого в льоду, якого гравці повинні розблокувати. Гравці починають з одного краю ігрового поля і рухаються через комірки, які представляють різноманітні області засніженого краю. Гравці кидають кубик, щоб виконати хід і перемістити свою фішку на відповідну кількість комірок. Коли гравець опиняється на певній комірці, він бере відповідну карту події і виконує завдання, яке на ній зазначено. Завдання може полягати у випробуванні (наприклад, відгадати загадку Снігової королеви), зібрати/знайти артефакти або зустрітися з персонажем. Мета гри – дістатися до карти закляття, розбити чари та звільнити Кая з полону.

2. «Гидке каченя».

Назва настільної гри: «У пошуках краси: пригоди Гидкого каченя». Гравці беруть на себе ролі різних тварин, які допомагають Гидкому каченяті знайти його справжню красу. Гра орієнтована на співпрацю і взаємодопомогу. Дана реалізація може мати такі компоненти: ігрове поле, що зображує сільський пейзаж зі ставком і лісом; карти персонажів – це карти тварин; карти подій: завдання, випробування і спеціальні події; фішки тварин, кубик і/або карта руху. Гравці вибирають собі персонажів, рухаються по ігровому полі, кидаючи кубик або користуючись картою руху, і виконують дії відповідно до певних комірок на ігровому полі. Під час гри гравці зустрічатимуть різноманітних персонажів, а також із ними траплятимуться різні події-випробування з казки, подолавши які гравці

матимуть змогу допомогти Гидкому каченяті. Гра закінчується, коли Гидке каченя знаходить свою красу.

3. «Дівчина з сірниками».

Назва гри: «Дівчина з сірниками: у пошуках світла». Гравці вирушають у захоплюючу подорож, де вони допоможуть головній героїні знайти тепло і світло у її холодному та темному світі. Гра сприяє співчуттю, співпраці та підтримці тих, хто потребує допомоги. Дана реалізація може мати такі компоненти: ігрове поле, що відображає вулиці міста у вечірній час; карти подій: сірники, зловмисники, благодійники, друзі та інші персонажі; карти тепла і світла (вогнища, освітлені вікна, друзі та інші джерела тепла і світла); фішки персонажів (головна героїня, зловмисники, друзі та інші персонажі); спеціальний кубик або карта руху. Гравці вибирають собі персонажів та розпочинають гру на початку вулиці. Вони переміщуються по ігровому полю, кидаючи кубик або користуючись картою руху, і виконують дії відповідно до певних комірок на ігровому полі. Під час гри гравці зустрічатимуть різноманітних персонажів і з ними траплятимуться події, які можуть бути корисними або шкідливими для головної героїні. Метою гри є допомога головній героїні знайти тепло і світло в результаті подолання гравцями випробувань і перешкод на шляху. Гра закінчується, коли головна героїня знаходить достатньо тепла і світла, щоб зігрітися та освітити свій світ.

4. «Русалонька».

Назва гри: «Підводний світ Русалоньки». Гравці занурюються у таємничий світ морських глибин, де вони зустрінуть різних персонажів, виконуватимуть завдання та допоможуть Русалоньці здійснити її мрію про любов. Дана реалізація може мати такі компоненти: ігрове поле, що відображає морське дно з рифами, водоростями та різноманітними морськими істотами; карти персонажів (Русалонька, рибки, морські коники, акули та інші морські істоти); карти подій (пригоди, зустрічі з персонажами, виконання завдань); фішки персонажів (Русалонька та інші морські істоти);

спеціальний кубик або карта руху. Гравці вибирають собі персонажів і розпочинають гру на початку морського дна. Гравці рухаються по ігровому полю, кидаючи кубик або користуючись картою руху, і виконують дії відповідно до певних комірок на ігровому полі. Під час гри гравці зустрічатимуть різноманітних персонажів та стикатимуться з подіями, які можуть бути корисними або шкідливими для Русалоньки. Гра закінчується, коли Русалонька знаходить своє кохання або виконує свою мрію, яка вказана на карті завдання.

5. «Нове вбрання короля».

Назва гри: «Королівський парад: нове вбрання короля». Гравці стають консультантами короля, який шукає найкращий одяг для свого наступного параду. Дана реалізація може мати такі компоненти: ігрове поле, розділене на королівський палац і дорогу (маршрут) майбутнього параду; карти одягу (тканини, аксесуари та інші елементи одягу); карти подій (відвідування різних майстерень королівського палацу, зустрічі з модельєрами та іншими персонажами); фішки консультантів; карта чи карти оцінки (збираючи переможні очки за елементи одягу, гравці розробляють ідеальний наряд для короля). Гравці вибирають собі персонажів-консультантів і розпочинають гру з вибору початкових елементів одягу. Гравці переміщуються по ігровому полі, відвідуючи різноманітні локації та збираючи карти одягу. Під час гри гравці зустрічають різних персонажів і стикаються з подіями, які можуть впливати на їх вибір одягу. Гра закінчується, коли влаштовано парад для короля.

Отже, вищенаведені приклади демонструють різноманітність казок Г. Х. Андерсена та можливості їх використання для створення цікавої настільної гри, яка буде захоплювати гравців у світ казок і пригод. Вважаємо, що гейміфікація освітнього процесу є вкрай важливим інструментом для вивчення будь-якого мистецького явища.

Використана література

1. Карабін О. Гейміфікація в освітньому процесі як засіб розвитку молодших школярів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : збірник наукових праць*. Запоріжжя, 2019. № 67, Т. 1. С. 44–47
2. Мартинець А., Химин О. Настільні ігри на уроках літератури. Івано-Франківськ, 2021. 49с. Електронне видання на CD-ROM.
3. Deterding S., Dixon D., Khaled R., Nacke L. From game design elements to gamefulness: Defining «gamification». MindTrek '11: Proceedings of the 15th International Academic MindTrek Conference. Tampere, Finland. September 28 - 30, 2011. P. 9–15.
4. Huotari, K., Hamari, J. Defining Gamification – A Service Marketing Perspective. MindTrek '12: Proceeding of the 16th International Academic MindTrek Conference. October 2012. Tampere, Finland, October 3–5. P. 17–22.
5. Zichermann, G., Cunningham, C. Gamification by Design: Implementing Game Mechanics in Web and Mobile Apps. Sebastopol, CA: O'Reilly Media, 2011, 238 p.

Василь Шуляр

**ПРОГРАМНО-ТЕМАТИЧНИЙ КОМПЛЕКС: ЯК ЙОГО
ПІДГОТУВАТИ ВЧИТЕЛЕВІ ЛІТЕРАТУРИ
(ЗА ТВОРЧІСТЮ ГАНСА АНДЕРСЕНА)**

Анотація

Автор запропонував технологію конструювання вивчення літературної теми. Розроблено комплекс до курсу літератури. Вивчення літературної теми продемонстровано за творчістю Ганса Андерсена.

***Ключові слова:** комплекс, літературна тема, конструювання, освітні ситуації, компетентнісне літературне заняття.*

Vasyl Shuliar

**PROGRAM-THEMATIC COMPLEX: HOW A LITERATURE TEACHER
CAN PREPARE IT (BASED ON THE WORKS OF HANS
CHRISTIAN ANDERSEN)**

Abstract

The author proposes a technology for designing a literature study program. A thematic complex for literature courses has been developed. The study of the literary topic is demonstrated through the works of Hans Christian Andersen.

***Key words:** thematic complex, literary topic, designing, teaching design, educational situations, competency-based literature lesson.*

Сьогодні важливо формувати компетентних здобувачів освіти. На це налаштовують освітян нормативні документи: стандарт, модельні / навчальні програми. З цією метою маємо розробити відповідний інструментарій. Таким може бути авторська типологічна класифікація компетентнісних літературних вправ, яка розроблена автором статті. Упродовж двох років вона апробувалася під час курсів підвищення кваліфікацій філологів. Була сформована група вчителів української і зарубіжної літератур, які оволодівали складниками конструювання таких вправ й апробували їх у освітньому процесі.

Класифікація містить трискладовий компонент і поділяється на типи та види. Автор запропонував таку класифікацію компетентнісних літературних вправ: компетентнісні літературні запитання, компетентнісні літературні

завдання та компетентнісні літературні задачі (типи). Видами компетентнісних літературних вправ визначено: предметні, міжпредметні та міжгалузеві. Детальна технологія конструювання компетентнісних літературних вправ виписано автором у публікаціях за списком друкованих праць [6,7,8].

Технологія конструювання компетентнісних літературних вправ і зразки таких запитань, завдань і літературних задач умотивований вчитель-словесник може познайомитися на сайті Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти в рубриці «Репозитарій академічних текстів».

ГАНС ХРИСТІАН АНДЕРСЕН «НЕПОХИТНИЙ ОЛОВ'ЯНИЙ СОЛДАТИК»

Варіанти компетентнісного літературного запитання:

1. Прочитайте підтекст кожного образу і кожної деталі малюнка. Яке відношення зображене має до сьогоденного заняття? Наскільки ця ілюстрація збігається із казкою Г. Х. Андерсена? *(перед нами, напевне, головний персонаж – олов'яний солдатик; а то – мешканці будинку, в якому він перебував АБО то ми, читачі, які хочемо «вдивитися» і зрозуміти образ солдатики і з'ясувати в чому його непохитність?).*

2. Що таке сюжет? Назвіть сюжетні елементи? Яким сюжетним елементом розпочинається казка «Олов'яний солдатик»?

3. Про що дізналися читачі з експозиційної частини казки? Які факти можете виокремити? Хто про них оповів читачам? Чи автор висловив своє ставлення («точку зору») до описаного? *(ставлення автора відкрите: вони йому подобаються – «дуже гарні»).*

Методичний коментар: якщо вчитель уперше знайомить учнів із поняттями «сюжет», «сюжетні елементи», «ставлення («точка зору»)), «оповідач» (автор) (що є дуже багатого на один урок/заняття), то пропонуємо: 1) зменшити кількість понять для розгляду, 2) якщо деякі вже розглядалися, то продемонструвати їх у статистиці – єдиним візуальним текстом (плакат або/і слайд), 3) нові чи базові поняття – «сюжет», «сюжетні елементи» – у динаміці, по чергово розміщуючи на фліпчарті елементи моделі на магнітах або/і з використанням проектора / слайдів. Відпрацювання названих понять відбуватиметься на фрагменті казки № 1.

Варіанти компетентнісних літературних завдань:

1. Зачитайте розповідь автора про олов'яних солдатиків та місце їх перебування. Про що читачі довідалися додатково? *(робота із фрагментом 2-3).*
2. Перечитайте фрагмент 4 – портретний опис, з'ясуйте, якого персонажа ввів у сюжет казки письменник? Це головний чи другорядний герой?
3. Виокреміть речову деталь, через яку ми можемо уявити внутрішній світ балерини? Ця деталь буде ще повторюватися в казці *(троянда).*
4. Виявіть об'єднувальний елемент головного й другорядного персонажів? *(обоє були на одній ніжці (за враженням солдатика) і відзначилися своїми пригодами).* Хто читачам про це оповів? *(автор-оповідач, який усе і підсумував – автор .*

Методичний коментар: на «розгорнутій книжці» спочатку з'являються символи персонажів, а потім – малюнкові символи солдатика й балерини («вирізані» із ілюстрацій художниками); це необхідно, щоб учні від абстрактного символу / образу переходили до конкретних героїв і фіксували їх у пам'яті.

Варіанти компетентнісних літературних завдань:

 - значення –автор-оповідач

1. Прослухайте розповідь автора про нічні розваги іграшок (читання з «обривом» або «перерване» читання на словах: «... з табакерки зістрибнула кришка. Але там був зовсім не тютюн, ні, а ... - фрагмент № 6). Спрогнозуйте, хто міг вискочити із табакерки. Можете опиратися на казки чи прислів'я, пов'язані з табакеркою. (*чорний гном*).
2. Спрогнозуйте, яку роль зіграє в казці гном? Зверніть увагу, яким епітетом наділив його автор? (*чорний гном*).
3. Перечитайте розповідь про розваги іграшок і виокреміть їх дії, підкресливши іменник прозивний – назву іграшки однією лінією, а їх дії-розваги – тобто дієслова – двома лініями.
4. Перекажіть цю розповідь «Розваги іграшок» один одному. Простежте, скільки прозивних назв-іменників і дієслів використав ваш товариш.
5. Прочитайте оповідь автора про ранкові події. Що сталося із олов'яним солдатиком? Виокреміть ставлення автора до того, що відбулося, реакцію мешканців будинку, виділивши / вибравши образні вислови із фрагмента № 8. (*«це був жахливий політ» - співчуття А⁰; служниця і хлопчик «одразу побігли шукати» - небайдужість*).
6. Спрогнозуйте: падіння олов'яного солдатика спричинив все-таки протяг чи гном? Якщо останній – підберіть його «портрет», зазначивши групу і номер. Обґрунтуйте своє твердження-вибір. Віднайдіть підтвердження в тексті казки (*фр. № 18, «певно, це його підмовив гном із табакерки»*).

Етнографічна довідка

Гно́ми — збірна назва карликових підземних жителів з міфології та фольклору народів Європи. Традиційно гномам приписується мудрість, знання ковальства та шахтарства, охорона підземних скарбів [3].

Тро́ль — у скандинавському фольклорі, скандинавській міфології та скандинавських казках це потворний карлик або гігант чи демон — антисоціальне, сварливе та невдале створіння, яке робить шкоду [4].

7. Перечитати низку фрагментів із казки з метою підготовки психологічного портрету олов'яного солдатики. Зверніть увагу на такі сцени, про які оповів читачам автор: «падіння з вікна» (фр. № 8), «плавання у човнику» (фр. № 10), «зустріч із водяним пацюком» (фр. № 11), «водоспад» (фр. № 12-13), «у риб'ячому животі» (фр. № 14), «визволення куховаркою» (фр. № 17), «у палаючій печі» (фр. 18). Читаючи, виокреміть образні вислови, які описують / характеризують олов'яного солдатики в екстремальних / складних ситуаціях. Можете олівцем підкреслити їх. Напрацьований матеріал допоможе вам розв'язати літературну задачу (№ 4).

Компетентнісна літературна задача 1

Передзавдання: Перечитайте казку «Непохитний олов'яний солдатик». Відберіть факти, які засвідчують стійкість / непохитність / витривалість олов'яного солдатика.

Умова задачі: Г. Х. Андерсен майстер оповіді та описів сцен. Його майстерне володіння словом допомагає читачам уявити/відчути/пережити події і пригоди, які трапилися із головним героєм. Олов'яний солдатик пройшов складний шлях від появи в помешканні паперового будиночка до трагічної ситуації з каміном. Від головного героя ми не почули жодного слова. Художники-ілюстратори по-своєму намагалися через фарби відбити пригоди та емоції, яка наповнювали олов'яного солдатика в тій чи іншій ситуації. Використовуючи ілюстративний матеріал та образні вислови, вибудуйте «Шлях випробування олов'яного солдатика». До чи під кожною ілюстрацією напишіть образний вислів, який увідповіднюється із зображенням на ілюстрації. Зробіть висновок: поведінкова модель олов'яного солдатика й назва казки, додавши епітети-характеристики (від 3 до 5). Виокреміть із назви казки епітет, який вживає автор як характеристику персонажа.

ШЛЯХ ВИПРОБУВАННЯ ОЛОВ'ЯНОГО СОЛДАТИКА

ДЕВ'ЯТЬ ВИПРОБУВАНЬ СОЛДАТИКА

Поведінкова модель. Олов'яний солдатик

Дві стихії:

III. Компетентнісна літературна задача 2

Передзавдання: Перечитайте опис паперового палацу (фрагменти № 3-4). Зверніть увагу на деталі, які засвідчують, що олов'яний солдатик і

балерина стійкі/непохитні й симпатизують один одному, що в них зародилася дружба.

Умова задачі: Г. Х. Андерсен вмів малювати словом. Навіть у перекладі ми можемо відчутти майстерність письменника. Своїми оповідями він створює в нашій уяві чарівні картини, що змінюють одна одну. Вчитайтеся в опис паперового палацу. Відберіть інтер'єрні й екстер'єрні деталі. З'ясуйте їх підтекст. Кожна деталь / штрих / дрібниця дуже важливі для розуміння образу чи художнього твору в цілому. Перечитайте портретний опис (портрет) балерини. Випишіть іменники та прикметники, за допомогою яких створено образ маленької балерини. Зверніть увагу на кольори в портретному описі та їх значення. Виокреміть деталь, яка споріднює образ *олов'яного солдатики* й *маленьку балерину*. Визначте спільний ключовий епітет, який характеризує й демонструє поведінкову модель обох персонажів.

Словничок

Інтер'єр (фр. intérieur від лат. interior — внутрішня частина, всередині) — внутрішній простір будівлі, споруди, окремих приміщень, внутрішніх дворів [2].

Екстер'єр (від лат. exterior — зовнішній) — зовнішній вигляд будівлі, споруди[2].

ОЛОВ'ЯНИЙ СОЛДАТИК і МАЛЕНЬКА БАЛЕРИНА

Палац	<i>«чудовий <u>палац</u> із паперу», «маленькі <u>вікна</u>», «маленькі <u>дерева</u>», «маленьке <u>дзеркальце</u>», «ніби <u>прозоре озеро</u>», «<u>плавали лебеді</u>» (відбивалися в озері), «усе дуже мило», «<u>наймилішою була маленька дама</u>».</i>
Балерина	<i>«<u>вона</u> <u>вирізана</u> з паперу», «<u>спідничка</u> з <u>найтоншого батисту</u>», «маленька <u>вузька блакитна смужка</u>», «сяяла <u>позолочена троянда</u>», «<u>троянда, як личко дами</u>».</i>
Солдатики	<i>«стояла на одній нозі»; «трималася рівно на пальчиках» -</i>

Балерина	«він теж був непохитним на своїй одній нозі» (фр. № 6); «залишився непохитним» у човнику – мріяв, щоб у човнику «сиділа маленька дама, хай тоді було б вдвічі темніше!» (фр. № 10); перед водопадом «тримався непохитно» - «він згадав у цю хвилину про маленьку чарівну балерину» (фр. № 13); у риб'ячому животі «залишався непохитним» (фр. № 14); урятований «олов'яний солдатик не запишався» (фр. № 17) – «вона також була непохитна», зустрівшись у тій самій кімнаті (фр. № 17) = «мало не заплакав..., але це йому не личило»; у палаючій печі «все ще стояв непохитно» = «олов'яне серце і троянда» (фр. 19).
Висновок	Олов'яний солдатик і маленька балерина –
Основа поведінкової моделі героїв	Стосунки героїв і їх поведінкова модель трималися на Олов'яний солдатик цінував у маленькій балерині Маленька балерина цінувала в поведінці олов'яного солдатика
Моя модель цінностей	Найбільше в своєму юному житті (на зараз) ціную Важко мені дається дотримуватися таких норм / цінностей:

Компетентнісна літературна задача 3

Передзавдання: Перечитайте сцену нічних розваг іграшок (фрагмент № 6). Зверніть увагу на подію, коли годинник пробив дванадцять.

Умова задачі. У перекладах різних авторів мешканця табакерки називають по-різному. Оксана Іваненко назвала його «гномом». Перекладачка Галина Кирпа цього персонажа назвала «тролем». В оригіналі Ганс Андерсен його змалював як «троля».

Візьміть до уваги місце / територію помешкання самого автора і персонажів, яких вище названо. З'ясування цього допоможе читачеві / читачці подати розгорнуту відповідь на питання: «Маленький чорний гном

живе поруч із людьми або/і всередині людей?». Довідайтеся із усережжя або довідкової літератури, яку роль / місію виконують ці персонажі у фольклорних творах: «гном», «троль». Що їх об'єднує і чим вони виокремлюються?

МАЛЕНЬКИЙ ЧОРНИЙ ГНОМ ЖИВЕ ПОРУЧ ІЗ ЛЮДЬМИ АБО/І ВСЕРЕДИНІ ЛЮДЕЙ?..

Розгорнута відповідь із обґрунтуванням, наведення фактів, даних

Методичний коментар: учні-читачі готують усно або/і письмово розгорнуту відповідь. Вчитель може запропонувати їм алгоритм побудови розгорнутої відповіді, у якій варто заактуалізувати наявність обов'язкових складників.

Компетентнісна літературна задача 4

Передзавдання. Перечитайте низку подій, якій відбувалися з олов'яним солдатиком: «падіння з вікна» (фр. № 8), «плавання у човнику» (фр. № 10), «зустріч із водяним пацюком» (фр. № 11), «водоспад» (фр. № 12-13), «у риб'ячому животі» (фр. № 14), «визволення куховаркою» (фр. № 17), «у палаючій печі» (фр. 18). Зверніть увагу на психологічний стан героя: як він реагував на ту чи іншу подію / ситуацію, в якій перебував.

Умова задачі: Перечитавши названі події із героєм, виокреміть образні вислови, які описують / характеризують олов'яного солдатика в екстремальних / складних ситуаціях. Можете олівцем підкреслити їх. Зробіть висновок-оцінку поведінковій моделі солдатика, визначившись: «Олов'яний солдатик пережив пригоди чи пройшов через випробування?».

Задача передбачає формування навичок роботи із різними джерелами. Для цього зверніться до словника, щоб розуміти значення понять «пригода» і «випробовування», «випробування», «випробування»? Від наголосу буде залежати правильне вживання слова в тій чи іншій мовленнєвій ситуації. У назві висновку-оцінці поставте наголос. Підберіть мовні конструкції, які продемонструють доречне вживання цих слів.

ОЛОВ'ЯНИЙ СОЛДАТИК ПЕРЕЖИВ ПРИГОДИ ЧИ ПРОЙШОВ ЧЕРЕЗ ВИПРОБУВАННЯ?

Життєві події олов'яного солдатика	Образні вислови, які демонструють психологічний стан солдатика, його реакцію на ситуацію
«падіння з вікна» (фр. № 8)	«жахливий політ», «уткнувся шоломом і багнетом між каміння бруку», «він був у мундирі ..., йому не личить галасувати»
«плавання у човнику» (фр. № 10)	«кораблик коливався, нахилився й кружляв», «солдатик аж тремтів», «залишався непохитним», «ніякої зміни в обличчі», «дивився прямо перед собою», «тримав рушницю в руках»
«зустріч із водяним пацюком» (фр. № 11)	«солдатик мовчав», «тільки міцніше стискав рушницю»
«водоспад» (фр. № 12-13)	«почувся страшенний шум», він «злякав би навіть найхоробрішу людину», «для солдатика було так страшно», човна «рвонуло», «солдатик тримався непохитно», тримався «як міг», «оком не кліпнув», «човен поринав усе глибше», «він згадав у цю хвилину про маленьку чарівну балерину».
«у риб'ячому животі» (фр. № 14)	«уперед, спокійно, воїне!», «солдатик пішов на дно», «темно було в риб'ячому животі!», «солдатик залишався непохитним і рівно лежав з рушницею в руках».
«визволення куховаркою» (фр. № 17)	врятований «олов'яний солдатик не запишався», балерина «також була непохитна», «це зворушило олов'яного солдатика», він «мало не заплакав», «але ж це йому не личило».
«у палаючій печі» (фр. 18)	«освічений яскравим полум'ям», «було дуже жарко», «чи від вогню», чи «від кохання», фарби злиняли – чи від суму, чи під мандрівки», «він відчував, що тане», але «все ще стояв непохитно», «з рушницею на плечі», у пічці «олов'яне серце», від балерини – «тільки троянда, але й та почорніла».

Висновок	<i>Олов'яний солдатик</i>
-----------------	----------------------------------

Словничок

Як правильно, випробування чи випробовування? Коли називаємо закінчену дію, кажемо *випробування*, а коли дія незакінчена, потрібно казати *випрóbування* або *випробóвування*.

Можливі варіанти відповіді / мовні конструкції. *Випробóвування солдата на міцність триватиме три місяці; солдат пройшов успішно випробування під час зборів; випрóbування були доречними і вчасними.*

Пригода – непередбачений, несподіваний випадок у житті; подія, яка трапилась під час подорожі, мандрівки, часто пов'язана з ризиком; нещасливий випадок: *шукачі пригод, дорожньо-транспортна пригода* [5].

Випрóbування – це те, чого в будь-якому житті в достатку: великі труднощі, лихо. Життєві труднощі-випробування – це те, що робить нас психологічно сильнішими. Після кожного життєвого випробування необхідно робити висновок / висновки. Із таких ситуацій треба винести якийсь урок, а не скласти руки або змиритися, бути бездіяльним чи закритися в собі. Випробовування – це сигнал, щоб краще пізнати себе або тих, хто поруч із тобою (*наш варіант трактування – прим. авт.*).

Для зручності виконання всіх вправ подається **Хрестоматія для учнів-читачів / учениць-читачок**

Переклад Оксани Іваненко

Непохитний олов'яний солдатик

Ганс Хрістіан Андерсен

№ 1

Жили колись двадцять п'ять олов'яних солдатиків — двадцять п'ять рідних братів, бо народилися вони від однієї старої олов'яної ложки. Рушниці в руці, обличчя прямо, а мундири червоні з синім — дуже гарні!

Їх отримав хлопчик у день свого народження і одразу ж почав розставляти на столі.

№ 2

Усі солдатики були подібні один до одного, лише двадцять п'ятий відрізнявся від своїх братів: у нього була тільки одна нога. Його виливали останнім, й олова на нього не вистачило. Але і на своїй одній нозі він стояв рівно і твердо, як решта на своїх двох. І саме йому одному з усіх якраз і відзначився своїми дивними пригодами.

№ 3

На столі, де їх поставили, було багато інших іграшок, а найбільше впадав у око чудовий палац з паперу. Крізь маленькі вікна можна було заглянути всередину залу. Перед палацом стояли маленькі дерева. Вони оточували маленьке дзеркальце, що було ніби прозоре озеро. Там плавали лебеді і відбивалися в цьому озері. Усе виглядало дуже мило, але наймилішою за все була маленька дама, яка стояла на порозі відчинених дверей палацу.

№ 4

Вона теж була вирізана з паперу, спідничка її була з найтоншого батисту, а маленька вузька блакитна стрічка спускалася з плечей до пояса. Посередині стрічки сяяла позолочена троянда, така завбільшки, як усе личко дами. Маленька дама була балерина. Вона стояла на одній нозі, простягнувши руки вперед, а другу свою ногу підняла так високо, що олов'яний солдатик не міг її побачити і подумав, що у дами, як і в нього, тільки одна нога.

№ 5

«От дружина для мене, — подумав він. — Але вона така вельможна, вона живе в палаці, а я маю лише коробку, та й у тій нас аж двадцять п'ять. Це ж не місце для неї! Однак я повинен з нею познайомитися!»

І, розтягнувшись у всю довжину, він сховався за табакеркою, що стояла на столі. Звідти він міг спостерігати за маленькою чарівною дамою, що все стояла на одній нозі, не втрачаючи рівноваги.

№ 6

Коли настав вечір, решта олов'яних солдатиків прибули до своєї коробки, а люди в будинку пішли спати. Ось тоді іграшки почали гратися в «гості», і в війну, і в бали. Олов'яні солдатики галасували у своїй коробці, бо їм теж хотілося взяти участь в іграх, але вони не могли зсунути кришки. Горіховий плигун перекидався, а грифель витанцьовував на дошці. Зчинився такий шарварок, що прокинулась канарка і теж почала цвірінькати, та все віршами. Тільки двоє не рушили з місця — це були олов'яний солдатик і балерина. Вона трималася рівно на пальчиках, розкинувши обидві руки. Він був теж непохитний на своїй одній нозі, і його очі й на мить не відривалися від неї. Годинник пробив дванадцятку — і раптом т-р-рах! — з табакерки зістрибнула покришка. Але там був не тютюн, ні, // а маленький чорний гном, — це був такий фокус.

— Олов'яний солдатику! — мовив гном. — Не дивися на те, що тебе не стосується!

Але олов'яний солдатик удав, ніби нічого й не чує.

— Ну, гаразд, зачекай до ранку! — сказав гном.

№ 8

Коли настав ранок і повставали діти, олов'яного солдатика поставили біля вікна. І чи то гном те вчинив, чи був винен протяг, але раптом відчинилося вікно і солдатик сторчма полетів з третього поверху. Це був жахливий політ! Він летів ногою вгору й уткнувся шоломом та багнетом поміж камінням бруку.

Служниця і маленький хлопчик одразу побігли вниз шукати солдатика. Шукали, шукали і мало не наступили на нього, проте не знайшли.

Якби солдатик закричав: «Я тут!» — вони б, напевне, його знайшли, але він був у мундирі і вважав, що йому не личить галасувати.

Раптом пішов дощ. Краплі падали все частіше, і, врешті-решт, почалася справжня злива.

№ 9

Коли дощ утих, вулицею пробігли два хлопчики.

— Дивись! — гукнув один другому. — Он лежить олов'яний солдатик. Давай пустимо його плавати в човнику.

№ 10

Вони зробили з газети човника, посадили посередині солдатика, і він поплив униз рівчаком. Обидва хлопчики бігли поряд і плескали в долоні. О, рятуйте! Які хвилі билися в рівчаку, і яка була течія! Паперовий кораблик коливався, нахилився і кружляв так швидко, що олов'яний солдатик аж тремтів, але він лишався непохитним, ніякої зміни в обличчі, дивився прямо перед собою і тримав рушницю в руках. Раптом човник спинився під довгим містком, — там було так темно, як колись у коробці.

»Куди ж я потраплю? — думав солдатик. — Це все гном наробив! Ох, коли б ще тут, у човнику, сиділа маленька дама, хай тоді було б і вдвічі темніше!»

№ 11

Раптом перед ним з'явився великий водяний пацюк, що жив під містком.

— А паспорт у тебе є? — спитав він. — Покажи паспорт!

Але олов'яний солдатик мовчав і тільки міцніше стискав рушницю.

Човен понесло далі, а пацюк побіг за ним.

Брр-р... як клацав він зубами і кидав у нього тріски та солому!

— Тримайте його! Тримайте! Він не заплатив мита! Він не показав паспорта!

№ 12

Але течія була щодалі сильніша. Олов'яний солдатик помітив, що міст закінчується, і побачив світлий день, але тут почувся такий страшенний шум, який злякав би навіть найхоробрішу людину. Ви тільки уявіть собі! За містком рівчак спадав у великий канал. Це для солдатика було так страшно, як для нас кинутися у водопад.

№ 13

Водоспад був уже близько, і човна тепер ніщо не могло зупинити. Бідний олов'яний солдатик тримався непохитно, як міг, ніхто не сказав би, що він хоч оком змигнув. Човна рвонуло, він закрутився, наповнився вищерт водою і почав тонути. Олов'яний солдатик стояв по шию у воді. Човен поринав усе глибше, щодалі більше розлазився папір. Ось солдатик пірнув у воду з головою. Він згадав у цю хвилину маленьку чарівну балерину, яку вже ніколи не побачить, і у вухах його дзвеніло:

Вперед спокійно, воїне!

Це ж смерть перед тобою!

№ 14

І от папір розірвався навпіл, і олов'яний солдатик пішов на дно. І цієї ж миті його проковтнула велика риба.

Ох, як темно було в риб'ячому животі! Там було ще темніше, ніж під містком у рівчаку, і до того ж дуже тісно. Але олов'яний солдатик лишався непохитним і рівно лежав з рушницею в руках.

№ 15

Риба металася на всі боки, робила жахливі стрибки. Нарешті вона зовсім заспокоїлася. І раптом ніби блискавка майнула. Нараз стало світло, і хтось закричав голосно:

— Олов'яний солдатик!

№ 16

Річ у тім, що рибу впіймали, понесли на базар, продали, звідти вона потрапила на кухню, тут куховарка розрізала її великим ножем, схопила двома пальцями солдатика за спину і понесла в кімнату. Всі хотіли побачити надзвичайного чоловічка, який зробив у риб'ячому животі таку мандрівку.

№ 17

Але олов'яний солдатик не запишався. Його поставили на стіл. Подумати тільки, які чудеса трапляються на світі — олов'яний солдатик опинився в тій самій кімнаті, де був раніше; він бачив тих самих дітей, і ті самі іграшки на столі, і розкішний палац з чарівною маленькою балериною. Вона ще трималася на одній нозі, а другу відкинула високо в повітря. Вона також була непохитна. Це зворушило олов'яного солдатика, він мало не заплакав оловом, але це йому не личило.

Він тільки дивився на неї, та вона не вимовила ані слова.

№ 18

Раптом один з хлопчиків схопив солдатика і ні з того ні з сього кинув його просто в палаючу піч; певне, це його підмовив гном з табакерки.

Солдатик стояв у світлі яскравого полум'я, і йому було дуже жарко, але чи було це від вогню, чи від кохання, він і сам не знав. Фарби на ньому зовсім злиняли, — може, від суму, може, під час мандрівки, цього теж ніхто не знав. Він дивився на маленьку балерину, вона на нього, і він чув, що тане, але все ще стояв непохитно, з рушницею на плечі.

№ 19

Раптом двері в кімнату розчинилися. Протяг підхопив балерину, і вона, як метелик, пурхнула в пічку, просто до олов'яного солдатика, запалала яскравим полум'ям — і її не стало. А олов'яний солдатик розтанув, перетворився на грудочку, і коли робітниця наступного дня вигрібала золу, вона знайшла у пічці олов'яне серце. Від балерини залишилася тільки троянда, та й та була чорна, мов вуглина [1].

Розроблена автором типологічна класифікація компетентнісних літературних вправ знайшла позитивний відгук як від науковців, так і серед учителів-словесників. Класифікація містить типи літературних вправ: компетентнісні літературні запитання, компетентнісні літературні завдання, компетентнісні літературні задачі. Види вправ визначено так: предметні, міжпредметні та міжгалузеві компетентнісні літературні вправи. Класифікація увідповіднена до набору одинадцяти ключових і п'яти читацьких компетентностей, одинадцяти наскрізних умінь та чотирьох груп результатів навчання.

Запропоновані зразки компетентнісних літературних вправ за творчістю Г.Х. Андерсена та напрацювання автором можуть бути логічно продовжені до інших літературних тем.

Використана література

1. Андерсен Г. Х. Стійкий олов'яний солдатик. <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=1425>
2. Велика українська енциклопедія. URL: <https://bit.ly/48ylrzg>
3. Світова література. 5 клас (НіколенкоО.М.) URL: <https://svarog.cx/product/svitova-literatura-5-klas-2013-nikolenko-o-m/>
4. Скандинавські монстри. URL:

<https://scandinavia.life/uk/%D1%81%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96-%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B8/>

5. Тлумачний словник української мови. URL:
<https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B0>
6. Шуляр В. І. Компетентнісні літературні вправи (зарубіжна література, інтегрований курс «Література») у 2-х частинах. Ч. 1: практико-орієнтована монографія. Миколаїв: центр редакційно-видавничої діяльності ОІППО, 2024. 197 с.
7. Шуляр В. І. Компетентнісні літературні вправи (зарубіжна література, інтегрований курс «Література») у 2-х частинах. Ч. 2: практико-орієнтована монографія. Миколаїв: центр редакційно-видавничої діяльності ОІППО, 2024. 210 с.
8. Шуляр В. І. Модель літературної компетентності читачів : навчально-методичний посібник. Миколаїв : центр редакційно-видавничої діяльності ОІППО, 2024. 64 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

БАРЧУК-ГАЛИК Мар'яна Володимирівна, кандидатка філологічних наук, перекладачка, дослідниця, Старша фахівниця з питань захисту цивільного населення «Center for Civilians in Conflict» м. Київ

ВИШНИЦЬКА Юлія Василівна, докторка філологічних наук, доцентка кафедри світової літератури Факультету української філології, культури і мистецтва Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

ГИЧ Галина Миколаївна, кандидатка педагогічних наук, доцентка, завідувачка кафедри теорії й методики мовно-літературної та художньо-естетичної освіти МОППО м. Миколаїв

ГЛАДИШЕВ Володимир Володимирович, доктор педагогічних наук, професор кафедри теорії й методики мовно-літературної та художньо-естетичної освіти МОППО м. Миколаїв

ДЕРКАЧОВА Ольга Сергіївна, докторка філологічних наук, професорка кафедри української літератури Факультету філології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника м. Івано-Франківськ

ІСАЄВА Олена Олександрівна, докторка педагогічних наук, професорка, завідувачка кафедрою методики викладання іноземних мови і світової літератури Київського національного університету імені М. Драгоманова м. Київ

КАПУСТЯН Інга Іванівна, докторантка кафедри літературознавства та культурології Центру андерсенознавства, м. Оденсе Університет Південної Данії Копенгаген, Данія

КВАСНИЦЯ Світлана Іванівна, вчителька української мови і літератури, зарубіжної літератури, вчителька-методист вищої кваліфікаційної категорії ліцею імені В'ячеслава Чорновола Івано-Франківської міської ради м. Івано-Франківськ

КОНДУР Оксана Созонтівна, докторка педагогічних наук, професорка, декан педагогічного факультету Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника м. Івано-Франківськ

МАРТИНЕЦЬ Алла Михайлівна, кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри світової літератури і порівняльного літературознавства Факультету філології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника м. Івано-Франківськ

МЕГЕДЬ Ірина Володимирівна, учителька-методист, Технічного ліцею Шевченківського району м. Києва

МОЧЕРНЮК Натаія Дмитрівна, докторка філологічних наук, доцентка, старша наукова співробітниця відділу української літератури Інституту українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України м. Коломия

ПСКУН Леся Василівна, кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри іноземної філології Національного університету «Чернігівська політехніка» м. Чернігів

РЕГА Данило Олексійович, кандидат філологічних наук, доцент кафедри світової літератури і порівняльного літературознавства Факультету філології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника м. Івано-Франківськ

ШУЛЯР Василь Іванович доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри, заслужений учитель України, директор МОППО м. Миколаїв

Наукове видання

БАРЧУК-ГАЛИК Мар'яна Володимирівна, ВИШНИЦЬКА Юлія Василівна,
ГИЧ Галина Миколаївна, ГЛАДИШЕВ Володимир Володимирович,
ДЕРКАЧОВА Ольга Сергіївна, ІСАЄВА Олена Олександрівна, КАПУСТЯН
Інга Іванівна, КВАСНИЦЯ Світлана Іванівна,
КОНДУР Оксана Созонтівна, MARTINEЦЬ Алла Михайлівна,
МЕГЕДЬ Ірина Володимирівна, МОЧЕРНЮК Наталя Дмитрівна,
ПІКУН Леся Василівна, РЕГА Данило Олексійович,
ШУЛЯР Василь Іванович

Ганс Христіан Андерсен в науково-освітньому просторі України

Колективна монографія

Видається в авторській редакції

За загальною редакцією А. М. Мартинець

Головний редактор *Василь Головчак*

Підп. до друку 20.05.2025. Формат 60x84/16.
Папір офс. Друк цифровий. Гарн. Times New Roman.
Умовн. др. арк. 10,7. Наклад 300 пр.

Видавець

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
76018, м. Івано-Франківськ, вул. С. Бандери, 1,
тел. 75-13-08, e-mail: vdvci@pnu.edu.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 7616 від 26.05.2022

Виготівник – ФОП Семко Я.Ю.
76019, м. Івано-Франківськ, вул. Глібова, 11
тел. +38-067-342-56-46

ISBN 978-966-640-582-4